

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Pravicový extremismus v kontextu demokracie

Vedoucí práce: PhDr. Roman Míčka, Th.D., Ph.D.

Autor práce: Bc. Barbora Šlemendová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2. ročník

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 26. 3. 2015

.....

Poděkování

Tímto děkuji PhDr. Romanu Míčkovi, Th.D., Ph.D. za metodické vedení práce, za jeho čas, ochotu a cenné rady.

Úvod.....	6
1 Demokracie.....	9
1.1 Historický vývoj demokracie.....	9
1.2 Vymezení pojmu demokracie.....	14
1.3 Postmoderní demokracie.....	17
1.4 Hodnoty demokracie.....	18
1.4.1 Lidský život.....	19
1.4.2 Svoboda.....	20
1.4.3 Rovnost.....	23
1.4.4 Solidarita.....	26
2 Extremismus.....	29
2.1 Vymezení pojmu extremismus.....	29
2.2 Typologie extremismu.....	31
2.3 Pravicový extremismus.....	34
2.3.1 Historické kořeny pravicového extremismu.....	36
2.3.1.1 Nacismus.....	36
2.3.1.2 Fašismus.....	37
2.3.1.3 Totalitarismus.....	38
2.3.1.4 Rasismus a xenofobie.....	40
2.3.1.5 Antisemitismus.....	42
2.3.1.6 Eugenika a sterilizace.....	44
2.3.2 Pravicový extremismus a náboženství.....	46
2.3.3 Strategie pravicového extremismu.....	48
3 Boj demokracie proti extremismu.....	50
3.1 Obecná charakteristika boje proti extremismu.....	50
3.2 Diskurzivní ochrana demokratického zřízení.....	51
3.2.1 Kritická reflexe totalitarismu.....	52
3.2.2 Kritická reflexe rasismu a antisemitismu.....	55
3.2.3 Kritická reflexe eugeniky a sterilizace.....	58
3.2.4 Postoj sociálního učení církve.....	61
3.3 Preventivní opatření.....	63
3.3.1 Preventivní rovina.....	63
3.3.2 Výchovně-vzdělávací rovina.....	64
3.3.3 Metodická rovina.....	66
3.4 Koncept militantní demokracie.....	67
3.4.1 Vymezení pojmu militantní demokracie.....	67
3.4.2 Principy a nástroje militantní demokracie.....	70
3.4.3 Militantní demokracie v České republice.....	73
3.4.4 Kritická reflexe militantní demokracie.....	77
3.5 Sporné momenty boje proti extremismu.....	82
3.5.1 Akce Lotta.....	82
3.5.2 Rozsudek Vajnai proti Maďarsku.....	84
3.5.3 Kniha Mein Kampf.....	85
Závěr.....	88
Seznam literatury.....	90
ABSTRAKT.....	105

Úvod

Téma diplomové práce pravicový extremismus v kontextu demokracie jsem zvolila pro jeho aktuálnost a nadčasovost. Demokracie je fenomén, který příležitostně provází celé dějiny lidstva. Přes nespočet demokratických úspěchů či neúspěchů, diskuzí o demokracii a jejím charakteru, je dnes liberální demokracie považována za zatím nejlépe fungující uspořádání společnosti, ve kterém jsou naplňována lidská práva a svobody.

Extremismus představuje mnohvrstevnatý fenomén, který ve větší či menší míře provází demokracii celými jejími dějinami a kdy se ve 20. století těšil ze svého vítězství v podobě totalitních vlád. Jak je možné, že i dnes, po nedávných zkušenostech s těmito režimy jsou lidé, kteří se uchylují k extremismu? Jak je možné, že extremismus stále provází demokracii a ta nebyla s to se s tímto ideovým nepřítelem vypořádat? Disponuje demokracie vůbec takovými možnostmi, aby se legitimně dokázala vyrovnat se svým nepřítelem?

Liberální demokracie se hlásí k určitým hodnotám, které považuje za absolutní a které v podobě lidských práv garantuje svým občanům. Ostatně právě dodržování a chránění lidských práv je to, co ji dělí od jejích úhlavních nepřátel. Proto demokracie není schopna se jednoznačně vyrovnat s těmi, kteří ji ohrožují. Kdyby tak činila, opustila by svou liberální i demokratickou složku a pohybovala by se na stejné straně jako její nepřátelé. Jak se tedy demokracie brání proti těm, kteří ji ohrožují? A jsou při této obraně vždy zachována základní lidská práva a svobody, na kterých demokracie stojí?

Extremismus jako hrozba demokratického uspořádání představuje komplexní jev, který je charakteristický svou rychlou modifikací dle aktuální společenské situace. V současné době mluvíme o jakési krizi postmoderní společnosti, která se potýká s mnoha problémy. Právě těchto nepříznivých společensko-politických podmínek extremismus využívá. Můžeme se tedy domnívat, že aktuální situace je „vhodným podhoubím“ pro vznik či zesílení různých extremistických hnutí. Ostatně situace poslední doby nám naznačují, že tomu tak do určité míry je, ať už mluvíme o islámském terorismu, prosazování demokracie násilím či ukrajinské válce. Nicméně tato práce si neklade nárok

na postihnutí celé šíře demokracie a extremismu, ale snaží se omezit na základní hodnoty či principy obou fenoménů a jejich vývoj a podobu v praxi.

Cílem mé diplomové práce je analyticky popsat pravicový extremismus v kontextu liberální demokracie, kriticky reflektovat jeho základní principy s hodnotami liberální demokracie, představit možná opatření v boji proti extremismu v České republice a zhodnotit jejich uplatnění v praxi.

Úvodní kapitola se zaměří na demokracii. Jelikož je demokracie fenomén, který se vyvíjí na různých místech a v různém čase, vymezení demokracie bude předcházet její stručná historie. Poté, co zmapuji vývoj demokracie a její různé chápání na základě té dané doby, stručně pojednám o postmoderní demokracii. Dále se budu věnovat fundamentálním hodnotám, na kterých jsou založeny základní právní dokumenty demokratických zemí. Tato část práce má především deskriptivní charakter.

Druhá kapitola bude pojednávat o extremismu a podobně jako první bude především deskriptivního charakteru. Obecné vymezení pojmu extremismus, stejně jako jeho možné definice a typologie, je nezbytné pro orientaci v dalších podkapitolách a pro pochopení samotného pravicového extremismu. Jelikož je pravicový extremismus mnohohvrstevnatý fenomén, budou představeny a popsány jeho historické kořeny, které v současné době tvoří základ jeho ideologie. Dále bude nastíněn jeho vztah k náboženství a představena strategie, kterou využívá k posílení své moci.

Poslední, tedy třetí kapitola, bude zaměřena na možná opatření demokracie proti jejím hrozbám, respektive proti extremismu. Nejprve bude obecně pojednáno o protiextremistické politice, přičemž následující podkapitoly se budou věnovat konkrétním možným opatřením proti extremismu, kdy v rámci diskursivní ochrany demokracie bude předložena kritická reflexe základních principů pravicového extremismu v kontextu s hodnotami liberální demokracie. Další možná opatření svým charakterem spadají do konceptu tzv. militantní demokracie. Militantní demokracii budou věnovány další podkapitoly, kdy bude vymezen tento pojem, popsány jeho základní principy a nástroje, přičemž následně bude analyzováno, zda a do jaké míry se koncept militantní demokracie uplatňuje v České republice. Předložená kritická reflexe zmapuje výhody a nevýhody těchto opatření s odkazem na autory, kteří se k tomuto vyjadřují. Taktéž budou demonstrovány konkrétní případy aplikace prvků militantní demokracie.

Diplomová práce se bude převážně opírat o literaturu předních znalců a odborníků na problematiku extremismu, kteří se také zabývají konceptem militantní demokracie. Budou použity především publikace od Miroslava Mareše, Štěpána Výborného, Jana Charváta, Barbory Vegrichtové, atd. V kapitolách o demokracii bude použita literatura od Roberta Dahla, dále pak od Jana Holzera, Pavla Molka, atd.

1 Demokracie

Jelikož demokracie jako určitá alternativa politického uspořádání různým způsobem provází dějiny lidstva a vyskytovala se tak v různém čase na různých místech, byla v průběhu své historie chápána naprosto odlišně. Proto nejprve stručně představím historii demokracie a následně se pokusím o vymezení pojmu demokracie, přičemž už toto samo o sobě přináší mnoho problémů, otazníků a kritiky. Dále bude vymezena postmoderní demokracie, která v nespočtu svých světónázorů potřebuje určitou shodu v otázkách základních hodnot, na kterých stojí demokracie států Evropské unie. O těchto bude pojednáno v dalších podkapitolách.

1.1 Historický vývoj demokracie

Obecně se kořeny demokracie datují do starověkého Řecka. Od té doby ale došlo k několika vzestupům, pádům, zánikům či (znovu)objevení demokracie. Robert Dahl je přesvědčen, že demokracii lze znovu objevovat i vynalézat vždy v závislosti na vhodných podmínkách.¹ Moderní demokracie, kterou známe dnes, je produktem demokratických transformací, během nichž se demokracie různým způsobem modifikovala.²

Dahl vymezil tři demokratické transformace, kdy popisuje čtyři důležité zdroje chápání dnešní demokracie a to klasické Řecko, republikánskou tradici, myšlenky a instituce zastupitelské vlády a logiku politické rovnosti.³ První historická etapa demokracie začala v antickém Řecku a charakterizuje přímou demokracii městských států. Tato první demokratická transformace v antice změnila vládu tyranů či jiných samovládců na demokratické či republikánské formy vládnutí městských států. Jelikož se městské státy rozkládaly na malých územích a tvořil je malý počet obyvatel, bylo snadno možné tvář v tvář se setkávat, hlasovat a účastnit se tak přímé vlády a obsazovat úřad tzv. losováním.

¹ Srov. DAHL, R., A. *O demokracii: průvodce pro občany* (dále jen *O demokracii*). Praha: Portál, 2001, s. 13-15.

² Srov. KATUNINEC, M. *Hodnotová demokracie a občianska zodpovednosť*. Trnava: Dobrá kniha, 2007, s. 9.

³ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 17.

Pravidelné shromažďování a politický život byly nezbytným základem tehdejší demokracie. Druhá transformační vlna se datuje do 18. a 19. století. Tato je charakteristická opuštěním městských států a přesunem demokratických myšlenek na národní státy, kdy se pomalu vytvořil, v protikladu ke starověku, moderní demokratický stát. Ten je velmi důležitý pro demokracii, jak ji známe dnes. Tak se postupně vyvinula zastupitelská demokracie jako forma vlády, která je vyhovující pro velké státy. Dahl tuto zastupitelskou demokracii nazval polyarchií, přičemž pojmem demokracie označoval ideál, kterého se snaží polyarchie dosáhnout.⁴ Třetí demokratická transformace obecně může znamenat přenesení demokratické vlády a demokratického myšlení národních států na nadnárodní organizace či obnovu demokracie v zemích, které již demokratické byly. Tato poslední transformace se tedy váže na konec 20. a začátek 21. století a koreluje s fenoménem globalizace.⁵ Huntington v případě moderních demokracií, které jsou na úrovni národních států, mluví o „demokratizačních vlnách“. První demokratizační impuls na západě datuje do 1. poloviny 17. století.⁶ Zajímavá je skutečnost, že v průběhu 20. století se mnoho demokratických vlád přeměnilo na vlády autoritářské, stejně tak jako mnoho nedemokratických vlád se transformovalo na vlády demokratické. Téměř po celém světě autorita státu obhajovala a dodnes obhajuje své nedemokratické počínání demokratickými myšlenkami, aby ospravedlnila a podpořila svou vládu jako zákonnou.⁷ Právě tyto přechody nedemokratických režimů k režimům demokratickým Huntington označuje jako „demokratizační vlny“, které se pojí s liberalizací či určitou demokratizací takových systémů, které prozatím nejsou a nebudou zcela demokratické. V průběhu tří demokratizačních vln⁸ moderní doby nastávaly taktéž protivlny, kdy se některé státy přeměnily zpět na nedemokratické. Do třetí demokratizační vlny Huntington řadí pád komunistických režimů, tedy i transformaci Československa.⁹

V celé své historii se demokracie různým způsobem pojila s hodnotami, jakými jsou

⁴ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 200.

⁵ Srov. Tamtéž, s. 283-284.

⁶ Srov. HUNTINGTON, S., P. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století* (dále jen Třetí vlna). Brno: CDK, 2008, s. 22.

⁷ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 287.

⁸ První, dlouhá demokratizační vlna 1828-1926, první protivlna 1922-1942, druhá krátká demokratizační vlna 1943-1962, druhá protivlna 1958-1975, třetí demokratizační vlna 1974-

⁹ Srov. HUNTINGTON, S., P. *Třetí vlna*, s. 24-25, 31-32.

například rovnost, svoboda, práva, atd. Tyto byly ale přiznány jen některým lidem. Například Atéňané brali v potaz rovnost jako vhodnou složku politického uspořádání, především pak rovnost v právech občanů a rovnost před zákonem.¹⁰ Prvopočátky lidských práv jsme tak s to najít již v antice, kdy se lid účastnil politického a společenského života. Rovnost práva však nebyla přiznána všem, což provázelo téměř celé dějiny. Stoikové prosazovali myšlenku jednoty lidského rodu, na čemž stojí lidská práva. Tak se rané křesťanství zasloužilo na formování lidských práv, kdy lidé jsou si rovni, a každému náleží lidská důstojnost. Člověk má práva, protože je člověkem a jako takový má být respektován ve své samotné podstatě. Podoba lidských práv, jak ji známe dnes, se však formovala až v průběhu 18. století, kdy byla člověku ve větší míře přiznána jeho svoboda. Významnými událostmi jsou zde americká a francouzská revoluce.¹¹

Otázkou hodnot a vztahem mezi nimi, občany a státem, jakožto i rozdělením státní moci, se zabývali myslitelé novověku, kteří mají značný podíl na propojení demokracie s liberalismem a rozpracování zastupitelského systému. Klasičtí liberálové ovšem demokracii nepovažovali za vládu, která je realizovatelná a vhodná. Tato představa, kdy se demokracie pojí s liberalismem, se nachází až u moderních utilitaristů, jakými jsou například J. Bentham, J. Mill, J. S. Mill, kteří se určitým způsobem zasloužili o následné prosazení demokracie.¹² Přejít mezi první a druhou transformací je charakteristický opuštěním přímé, klasické vlády a přikloněním se k vládě zastupitelské. Vyhrocením společenskopolitické situace dochází k odpoutání se od teologické představy o božském původu panovníka a pozornost je zaměřena na rozum, stát, právo, zákon, apod. Pro takovéto nové společenské uspořádání je potřeba smlouva. Ke stoupencům absolutismu a osvícenského absolutismu můžeme zařadit významné myslitele, jakými jsou Hobbes, Pufendorf, Voltaire, Spinoza, atd. Hobbes je známý svým výrokem „člověk člověku je vlkem“. Mínil tím, že člověk je ve své podstatě egoistický, toužící po bohatství, úspěchu, a že všichni lidé jsou stejně silní, tedy si rovni. Dle Hobbese je třeba, aby se člověk vzdal svých práv a své svobody a toto přenechal jinému člověku či skupině, která ho tak skrze

¹⁰ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 17-20.

¹¹ Srov. *Život z víry*. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. 2. vyd. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005, s. 76-77.

¹² Srov. MÍČKA, R. *Demokracie v pasti (ne-) úspěchu: křesťansko-etická perspektiva (dále jen Demokracie)*. *Caritas et veritas*, s. 39-40 [online].

společenskou smlouvu bude chránit a to především kvůli bezmocnosti a strachu samotného člověka před jinými lidmi. Tak tedy skrze smlouvu o sjednocení a podrobení vzniká stát a lidé jsou reprezentanty této společnosti. Státní moc se ale nezodpovídá lidem, nýbrž pouze Bohu. K obhájčům konstituční monarchie pak řadíme Locka a Montesquieu.¹³ Lock vystupuje v protikladu k Hobbesovi a vyzdvihuje rozum, svobodu a rovnost přirozeného stavu člověka, který je tvorem společenským. Lock je též zastáncem soukromého vlastnictví, které považoval za základ politického systému a které má stát chránit. To je dle něj hlavním důvodem, proč se lidé sdružují do společností a ty poté do států. Ty skrze dobrovolné dohody – společenské smlouvy upravují život ve společnosti a to pomocí rozdělení moci, aby nedošlo k jejímu zneužití. Lock diferencuje zákonodárnou, výkonnou a federativní moc.¹⁴ Montesquieu rozvíjel teorii o dělbě moci a ve své knize *O duchu zákonů*¹⁵ oslavoval anglickou ústavu a vnímal jako potřebné, aby si lidé volili své zástupce, kteří je budou obhajovat ve státě. Rousseau, zastánce demokratických principů a svrchovanosti lidu, zprvu zastupitelství odmítal, později ho přijal jako zákonné.¹⁶ Rousseau preferoval demokracii přímou a to především z obav o společenskou smlouvu, která by mohla vyloučit svrchovanost lidu. Lidé by se sami měli účastnit pravidelných shromáždění, rozhodovat tak a uskutečňovat obecné blaho, tím je naplněna svoboda lidu.¹⁷

Pro postupné prosazení demokracie do podoby, jak ji známe dnes, je důležité období kolem 19. století, kdy se postupně demokracie spojovala s liberalismem.¹⁸ Právě pojem liberální zdůrazňuje, že demokracie obsahuje něco víc, než jen procesualní stránku, čím jsou právě určité hodnoty jako svoboda, lidská práva, atd.¹⁹ Charles Alexis de Toqueville ve svém díle pojednával o demokracii v Americe, kterou prezentoval jako model svobody a rovnosti. Sám se zabýval nedostatky demokracie a konflikty mezi hodnotami, například mezi svobodou a rovností, ale i přes různá rizika demokracie věřil ve slučitelnost demokracie s liberalismem a předvídal příchod „americké demokracie“ do Evropy.²⁰ Tak se

¹³ Srov. RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*. Brno: Masarykova univerzita, 1998, s. 101, 106-109.

¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 111-117.

¹⁵ Srov. MONTESQUIEU, Ch., L. *O duchu zákonů*. Praha: OIKOYMENH, 2010.

¹⁶ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 31.

¹⁷ Srov. RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 133-135.

¹⁸ Srov. KATUNINEC, M. *Hodnotová demokracie a občianska zodpovednosť*, s. 14.

¹⁹ Srov. MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 39 [online].

²⁰ Srov. KATUNINEC, M. *Hodnotová demokracie a občianska zodpovednosť*, s. 19-20.

postupně ve 20. století, částečně dle amerického vzoru, masově rozšířila liberální demokracie, která se stala měřítkem vhodné a správné vlády. Tato evropská liberální demokracie je charakteristická zastupitelskou vládou, dělbou moci, pravidelnými volbami, pluralitou politických stran, určitou státní garancí lidských práv a postupným prosazováním všeobecného volebního práva.²¹ Liberál Francis Fukuyama ve svém díle *Konec dějin a poslední člověk* mluví o jasném a konečném vítězství liberální demokracie, která se v současné době stala jediným možným fungováním společnosti.²² Fareed Zakaria se v knize *Budoucnost svobody* zabývá současným prosazováním demokracie na úkor svobody. Zakaria je přesvědčen, že žijeme ve věku demokracie, která ve světě zvítězila a prosazuje se téměř všude a zabývá se otázkou a problémy globálních trendů současné demokracie a jejím postavením v mezinárodních vztazích.²³

Dnes je běžné rozdělovat svět na vlády demokratické a nedemokratické. Demokratické země pak mají tendenci nedemokratické formy vlády odsoudit, považovat za špatné a demokratizovat je, přestože zmíněné nedemokratické vlády nemají k demokracii předpoklady a to především v ekonomické, sociální, morální a politické oblasti. Přílišná snaha o rychlou demokratizaci nedemokratických vlád může znamenat omezení či zničení jejich existujících demokratických prvků a předpokladů pro postupnou transformaci na demokracii. Není pravidlem, že všechny nedemokratické režimy jsou zákonitě režimy špatnými a neberou v potaz lidská práva, lidskou důstojnost, autonomii člověka a další nezbytné hodnoty, stejně tak není pravidlem, že každá garantovaná demokratická vláda je vládou opravdu demokratickou.²⁴

Globalizace jako dynamický proces změnila fungování státního a světového systému. Vedle nespočtu výhod, které obnáší, s sebou přinesla i úpadek hodnotového žebříčku, morálního řádu, bezmocnost a strach lidí, závislost států i občanů na nadnárodních organizacích, složité mezinárodní vztahy, atd. Stejně tak prohloubila chudobu na jedné straně a zdůraznila blahobyť na straně druhé. Rozšíření demokracie na světovou úroveň a vytvoření nadnárodních demokratických institucí s sebou přináší větší míru

²¹ Srov. MÍČKA, R. Demokracie. *Caritas et veritas*, s. 40 [online].

²² Srov. FUKUYAMA, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka, 2002.

²³ Srov. ZAKARIA, F. *Budoucnost svobody: neliberální demokracie v USA i ve světě*. 2. opr. vyd. Praha: Academia, 2005.

²⁴ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 287-288.

svobody jednotlivce i státu, ale i její omezení. Občan jen stěží rozhoduje o základních otázkách a problémech, jež se ho týkají a stát ztrácí svou autonomii, tradici a státní politiku podřizuje politice mezinárodní. Důležitá rozhodnutí se tak odehrávají mimo demokratickou kontrolu.²⁵

1.2 Vymezení pojmu demokracie

Je tedy zřejmé, že demokracie má za sebou dlouhé dějiny, kdy se na různých místech v různém čase postupně vyvíjela, vzkvétala či upadala, a tudíž není možné vytvořit jednotnou koncepci představ o demokracii, na které by se všichni shodli. V historii i v současné době si pod pojmem demokracie každý představuje něco jiného. K tomu přispívá i fakt, že pojem demokracie zahrnuje jak ideální představu, tak i tu reálnou. Neexistuje proto jednotná definice demokracie, stejně tak ani jednotná představa o charakteru demokracie, jejích hodnotách, principech, atd.²⁶ Milja Kurki k tomu dodává, že demokracie je „tzv. bytostně sporný pojem“, proto nelze jednoznačně určit její přesné a platné vymezení, jelikož vždy budou existovat alternativy jiné, mnohdy i protichůdné.²⁷

Začneme-li od nejrozšířenější definice demokracie, můžeme ji vymezit jako alternativu politického uspořádání, která je realizována skrze lid, kdy ten je nejvyšším cílem a skrze volené zástupce se podílí na politice státu, jak je tomu u zastupitelské demokracie. Způsob vlády je tak (do jisté míry) odrazem vzdělanosti, informovanosti a angažovanosti lidí a toho, co si lid v té dané zemi zvolil. J. S. Mill považoval za nutnou určitou vzdělanost občana jako předpoklad správné participace na vládě.²⁸ Demokracie je tedy vláda lidu, což už je patrné z rozdělení řeckého sousloví *demos*, tj. lid a *kratos*, tj. vládnout. Slovo *demos* ovšem může znamenat nejen lid, ale i dav. To je částečně důvodem toho, proč *Atéňané* demokracii vnímali negativně.²⁹ Sokrates, stejně jako další významní

²⁵ Srov. BAROŠ, J. Globalizace a její sociální rozměr. *Listy* [online].

²⁶ Srov. DAHL, R. A. *O demokracii*, s. 8-9, 29.

²⁷ Srov. DUFEK, P. Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace a lidská práva: středoevropské pohledy* (dále jen *Demokratizace*). Praha-Brno: Slon v koedici s Masarykovou univerzitou, 2013, s. 56.

²⁸ Srov. MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 40 [online].

²⁹ Srov. KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu* (dále jen *Průvodce po demokracii*). 2. upravené vyd. Praha: Slon, 2002, s. 21.

myslitelé té doby, demokracii kritizoval a to především pro její rizika korupce, elitářství, atd. Antická demokracie se upínala k hodnotám, jakými byly rovnost, svoboda, práva a spravedlnost. Tyto ideály ale zahrnovaly pouze některé lidi.³⁰ Platon v demokracii spatřoval vládu množství nevědomého lidu, která přechází ve vládní tyranii a odmítal ji kvůli průměrné neefektivní vládě, kdy ta není ovlivněna pravdou a spravedlností, ale názorem většiny.³¹ Taktéž Aristoteles považoval (zastupitelskou) demokracii za nesprávné politické uspořádání a jako ideální formu vlády vymezil politeiu, jenž byla kombinací demokracie a aristokracie.³² Přestože stoikové považovali za nejlepší formu vládnutí království, spokojili se s vládou smíšenou, která zahrnovala rysy monarchie, demokracie a aristokracie. Stejně tak římský myslitel Cicero považoval za ideální smíšení těchto tří forem vládnutí v jednu, kde by bylo možné uplatňovat základní etické zásady, jakými jsou čestnost a svoboda.³³

Abraham Lincoln roku 1863 definoval zastupitelskou demokracii jako „vládu lidu, prostřednictvím lidu a pro lid.“³⁴ Zde nastává první problém a to, jak se vypořádat s pojmem lid, případně i s pojmem vláda. Sartori předložil dvě možná východiska, co si představit pod pojmem lid – demokracii pak lze vymezit jako vládu většiny, anebo jako vládu většiny, jenž je omezena právy menšin. Avšak v průběhu modelování vlády se menšina může stát většinou, která později vyzdvihuje menšinu, respektive elitní skupinu. Tímto se zabývali už i řečtí klasikové. Později, například J. A. Schumpeter považoval vládu lidu za iluzi a vycházel ze soutěživosti mezi elitami, jeho teorie je známá jako tzv. kompetitivní elitismus.³⁵

Demokracie tedy jako forma politického uspořádání, kde lid je zdrojem státní moci, může mít různé následky³⁶ a tímto pojmem ospravedlňovat jakýkoliv druh vlády. Tento problém tkví v nejasném vymezení pojmu lid, kdy demokratická vláda může znamenat, že všichni lidé si vládnou nebo naopak vládne správný lid ostatním lidem. Například

³⁰ Srov. KATUNINEC, M. *Hodnotová demokracie a občianska zodpovednosť*, s. 11-12, 14.

³¹ Srov. MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 39 [online].

³² Srov. Tamtéž, s. 39.

³³ Srov. RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 40, 48, 57, 61-62.

³⁴ Srov. DUFEK, P. *Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií*. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 58.

³⁵ Srov. ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů* (dále jen *Politologie*). 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 33-35.

³⁶ Srov. MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 39 [online].

nacistická vláda by mohla být považovaná za „pravou demokracii“, jelikož tuto nastolil lid demokratickým způsobem a nadále pak „lid“ vládnul. „Čistokrevný správný lid vládnul lidem ostatním, nesprávným.“ V příkladech těchto „vnitrostranických demokracií“³⁷, které nejsou jasně odlišeny od totality, nemusíme zůstat pouze u nacistického Německa, jelikož se více či méně objevují v celém vývoji demokracie. Demokracie, aby se odlišila od tyranie, potřebuje něco víc, než jen samotnou demokratickou proceduru. Tím se zabývali zmínění myslitelé, když přemýšleli nad tím, jak ochránit člověka a omezit moc státu.³⁸

Taktéž osvoboditel národa, průkopník a udržitel demokratického zřízení v Československu T. G. Masaryk neomezoval demokracii na pouhou proceduru, ale spatřoval v ní něco mnohem silnějšího, cennějšího. V rozhovoru s K. Čapkem vymezil demokracii jako „*názor na život, důvěru lidí v lidskost a lidství, lásku, diskuzi, která je možná právě tam, kde si lidé vzájemně důvěřují a hledají pravdu. Za argument pro demokracii považoval víru v člověka, jeho hodnotu, duchovnost a nesmrtelnou duši, to pro něj znamenalo pravou metafyzickou rovnost. Demokracie je eticky zdůvodněna jako politické uskutečňování lásky k bližnímu*“.³⁹ Toto masarykovské pojetí demokracie založené na úctě, lásce, svobodě, atd. v určité míře přetrvává i v současnosti. Avšak s tím, že pojetí demokracie v České republice stále zahrnuje i svou druhou tvář, kterou je přežitek českého nacionalismu, dogmatismu, atd., kdy jsou zneužívány různé ideje ve jménu lidu, ale zcela určitě ne pro dobro lidu.⁴⁰

Je patrné, že různé demokracie neznamenal vždy to samé a dnešní demokracie, která je považována za zatím nejlepší formu vlády, potřebuje morálně vyspělé občany, občanskou odpovědnost, atd.⁴¹ Pokud bychom hledali důvody toho, proč je demokracie lepší než jiné formy vlády, Dahl na to odpovídá tím, že demokracie zabraňuje vzniku tyranie, garantuje základní práva, umožňuje všeobecnou svobodu, mravní samostatnost, rozvoj člověka a to, aby lidé rozhodovali sami o sobě, v neposlední řadě chrání základní zájmy lidí a garantuje politickou rovnost.⁴²

³⁷ Tyto demokracie se tak označovaly za minulého režimu.

³⁸ Srov. KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii*, s. 25-28.

³⁹ MASARYK, T., G. In Informační centrum vlády. *Tomáš Garrigue Masaryk* [online].

⁴⁰ Srov. KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii*, s. 28-29.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 29.

⁴² Srov. DAHL, R., A. *O demokracii*, s. 46.

1.3 Postmoderní demokracie

Dnes žijeme v tzv. postmoderní demokratické společnosti. Tato je typická nespočtem světonázorů, pluralismem, multikulturalismem, globalizací, atd. Jsme svědky doby, ve které se mísí kultury, náboženství, ideologie, a kde vše souvisí se vším a zdá se, že nic není stálé a pevné. Žijeme v chaosu, ve kterém se člověk jen stěží orientuje a nachází potřebnou jistotu a stabilitu, ve kterém hodnoty nahrazují hodnoty jiné a práva jsou nahrazována právy jinými. Vše je nahraditelné. Nic není považováno za platné, objektivní a univerzální. Dnes neexistuje jediný pohled na svět, stejně tak neexistuje jediná univerzální odpověď na základní otázky týkající se lidského bytí, základních hodnot a smyslu života. Mnoho světonázorů obsahuje protichůdné názory ohledně života, člověka a jeho hodnot. Tato rozdílnost znamená komplikace při řešení etických otázek.⁴³

Aby demokratická společnost zajistila pokojné soužití všech lidí založené na vzájemném respektu, toleranci a úctě a potlačila nebo alespoň snížila takové projevy chování, které se vyznačují intolerancí a násilným chováním vůči ostatním ve prospěch své pravdy, potřebuje určitou minimální shodu v otázkách fundamentálních hodnot, na kterých jsou postaveny základní právní dokumenty těchto společností. Na druhou stranu, ani demokratický stát nemůže svým občanům vnucovat určitý životní názor či postoj. Kdyby takto činil, pozbyl by své demokratičnosti. Tak dnešní společnost potřebuje nespočet norem, které chrání základní hodnoty a regulují chování lidí v multikulturní společnosti. Zpravidla rozdělujeme tři druhy norem – sociální, etické a právní. Tyto normy by neměly stát proti sobě a vylučovat se, ale naopak by se měly podporovat a být jednotné. Takovéto absolutní shody ale samozřejmě nelze dosáhnout. Každá kultura i společnost má své specifické sociální normy, které mohou být naprosto odlišné od sociálních norem té společnosti, kde příslušník jiné kultury žije. Stejně tak etické a právní normy jedné společnosti nejsou vždy ve shodě. Tak, jak platí, že ne vše, co je legální, je i legitimní, tak platí, že právo je minimum morálky, tedy ne vše, co je legální, je i eticky správné. Ostatně i hodnoty, které určitá norma chrání, se mohou vzájemně vylučovat. Pak je třeba dle mravního rozhodnutí určit, které hodnotě dát přednost. Tyto a další podobné rozpory mimo jiné řeší situační etika

⁴³ Srov. BLECHA, I. *Filosofie*. 4. opravené a rozšířené vyd. Olomouc: Olomouc, 2004, s. 223-226.

a etika odpovědnosti.⁴⁴

V předchozím textu byl stručně nastíněn vývoj lidských práv, kdy tyto, především po hrůzné zkušenosti s II. světovou válkou, přešly pod ochranu na mezinárodní úrovni, viz *Charta spojených národů, Všeobecná deklarace lidských práv*, apod. V preambuli deklarace je uvedena zkušenost, jež vedla k univerzalizaci práv: „Zneuznávání a pošlapávání lidských práv, které vedlo k projevům barbarství, jež těžce zraňovaly svědomí lidstva.“⁴⁵ *Všeobecná deklarace lidských práv* OSN z roku 1948 tak znamenala integritu lidských práv na „globální“ úrovni. Mimo jiné bylo vyhlášeno: právo na život, svobodu a bezpečnost jednotlivce, zákaz otroctví, diskriminace a mučení, právo zaručující volnost pohybu a azyl, ochranu majetku, svobodu myšlení a shromažďování náboženskou svobodu, atd. Přestože deklarace byla pouze doporučením pro ostatní státy a vzorem pro další globální úmluvy, trvalo téměř 30 let, než se dodržování lidských práv stalo závazným z hlediska právního ukotvení. Nutno podotknout, že ani dnes se k mnoha mezinárodním úmluvám nepřipojily všechny státy. Například Čína, některé arabské země, USA, apod. Dnes se lidská práva rozšiřují na nespočet různých okruhů a místo posílení vědomí zodpovědnosti, která s nimi souvisí, se situace komplikuje problémovými oblastmi v porozumění lidským právům a povinnostem. Nicméně toto je mimo kompetence mé práce. Jen bych ráda zdůraznila, že při řešení konfliktů i jejich předcházení je nejdůležitější „dialog a porozumění mezi kulturami“ a to jak na národní, tak i na mezinárodní úrovni. Pokud tento dialog a porozumění chybí nebo k němu nejsou lidé otevřeni, nastává vhodná situace pro vznik či posílení radikálních až extrémistických názorů a hnutí.⁴⁶

1.4 Hodnoty demokracie

Po dobu transformace demokracie se vedly spory o základní hodnoty a principy, na kterých dnes demokracie stojí a které jsou jaksi samozřejmé, jako například lidská práva, svoboda, rovnost, atd. Ale ani dnes neexistuje jasná shoda ohledně hodnot a principů demokracie.

⁴⁴ Srov. *Život z víry*, s. 68-71.

⁴⁵ Všeobecná deklarace lidských práv. In *Veřejný ochránce práv* [online].

⁴⁶ Srov. MAIER, H. Lidská práva: nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci. In HANUŠ, J. (ed.) *Lidská práva: nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci* (dále jen *Lidská práva*). Brno: CDK, 2001, s. 16-19.

Říchová uvádí, že moderní demokracie uznávají základní práva a svobody. Tyto slouží jako hodnotová kritéria pro formulaci vztahu mezi jednotlivcem a státem při prosazování svobody, rovnosti a spravedlnosti.⁴⁷ Vývoj demokracie je interakcí mezi demokratickou a liberální tradicí. Samotná demokratická stránka se může přeceňovat na úkor jiných aspektů, včetně liberálních hodnot. To může vést až k tzv. „demokratickému fundamentalismu“⁴⁸. Jelikož se další kapitoly budou dotýkat především evropských liberálních demokracií, vycházím v následujících podkapitolách ze společných hodnot států Evropské unie, které jsou vymezeny v *Chartě základních práv Evropské unie*⁴⁹.

1.4.1 Lidský život

Člověk jako jediný tvor na zemi si je schopen klást otázky ohledně své existence, identity, je schopný reflexe a sebereflexe a to díky vědomí a rozumu. To je právě to, co ho odlišuje od ostatních živočichů. Sám sebe se ptá na svou podstatu, na to, kdo je, kam směřuje, jak a proč má utvářet svůj život, kde se vzal, apod. Odpovědi na tyto otázky nám pomůže nalézt mnoho vědních disciplín, různé etické, filosofické, antropologické či náboženské směry, světonázory, atd.

Lidstvo se v průběhu svých dějin nesetkávalo s lidským životem, jakožto s nejvyšší hodnotou a to jak uvnitř své vlastní společnosti, tak i napříč mnoha společnostmi. Jako příklady je možné uvést zabíjení dětí v antické společnosti, upalování vdov v Indii, které je zřídka praktikováno i dnes, teroristické útoky a v neposlední řadě ideologie, jakými jsou komunismus a nacismus, které ve jménu svých jediných správných a pravdivých myšlenek zabily desítky milionů lidí. I dnes je možné nalézt mnoho společností a kultur, kde se člověku a jeho životu nevěnuje tolik ochrany a pozornosti, jaké zasluhuje a dokonce i taková lidská uspořádání, kde hodnota člověka sama o sobě není ceněna, respektována, chráněna, ale naopak právo na lidský život a jeho ochranu je lidem upíráno.⁵⁰

S pojetím člověka souvisí lidská důstojnost, která mu přísluší právě kvůli tomu, že

⁴⁷ Srov. ŘÍCHOVÁ, B. *Politologie*, s. 50.

⁴⁸ „ten chápe demokracii jako nejvyšší hodnotu a za legitimní považuje pouze taková rozhodnutí, ke kterým se dospělo cestou demokratické procedury (...) jiná verze „demokratického fundamentalismu“ chápe západní demokracii jako jediné správné politické uspořádání“ MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 40 [online].

⁴⁹ Srov. Euroskop.cz. *Charta základních práv Evropské unie* [online].

⁵⁰ Srov. ROTTER, H. *Důstojnost lidského života: zákl. otázky lékařské etiky*. Praha: Vyšehrad, 1999, s. 24-25.

je člověk. Není tedy závislá na chování člověka, jak byla chápána dříve. I když samozřejmě člověk by se měl chovat tak, aby byl důstojný, a tato dvě pojetí lidské důstojnosti se nevyklučují, naopak se mají vzájemně doplňovat. Zde, v kontextu hodnoty lidského života, jakožto nejvyšší hodnoty vůbec, máme tedy na mysli důstojnost inherentní, nedotknutelnou, tzn., že člověku nemůže být odebrána a náleží každému bez rozdílu. Na této lidské důstojnosti jsou založeny základní dokumenty demokratické společnosti, jako například *Všeobecná deklarace lidských práv*⁵¹ či v České republice *Listina základních práv a svobod*⁵². Právě lidskými právy člověk disponuje na základě toho, že je člověk a pomocí nich utváří důstojný život. Lidská práva sama o sobě souvisí s bytím člověka. Nedají se získat, nejsou závislá na státu, lidech, společnosti, ale náleží člověku proto, že se jako člověk narodil. Jsou tedy nedotknutelná. Člověk tak představuje hodnotu sám o sobě a z toho vyplývají hodnoty a práva další.⁵³ Ale i v demokratických zemích, kde je hodnota člověka a jeho života chráněna, se lze setkat s problémovými okruhy ohledně této nejvyšší hodnoty. Tato nemusí být absolutní a lze najít určité výjimky, například interupce, eutanázie, dystanázie, trest smrti, apod.

1.4.2 Svoboda

Pokud mluvíme o člověku a jeho lidské důstojnosti jako o nejvyšší hodnotě vůbec, je nutné mluvit taktéž o svobodě. Právě díky svobodě a rozumu se člověk realizuje, utváří svůj život a liší se od ostatních živočichů. Člověk tedy není vydán okolnímu světu napospas, ani není předem naprogramován a určen, ale disponuje rozumem, svobodou, svědomím, atd. Člověk poznává svět a na základě zkušeností se adaptuje na určité prostředí, situaci, má možnost volby rozhodnout se, jakou strategii chování zvolí a následně dle té se zachová. To každý z nás zažívá v každodenním životě. Právě ve svobodě se člověk ukazuje jako mravní bytost. Jelikož je člověk společenská bytost, je samozřejmé, že svoboda je utvářena ve vztahu. Ve vztahu k sobě samému, k ostatním, ke společnosti, k světu, je tedy realizována skrze odpovědnost. Právě za svá svobodná rozhodnutí je člověk odpovědný. Na tomto vztahu svobody a zodpovědnosti staví i zlaté pravidlo: „Co nechceš, aby ti dělali druzí, nedělej ani

⁵¹ Srov. Veřejný ochránce práv. *Všeobecná deklarace lidských práv* [online].

⁵² Srov. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. *Listina základních práv a svobod* [online].

⁵³ Srov. *Život z víry*, s. 76-78.

ty jim.”⁵⁴

Ve jménu svobody člověka proběhlo v historii lidstva nespočet válek. Po všech hrůzách, které dějiny provázely, je tedy logické, že dnes jsou lidská práva součástí ústav a právních dokumentů demokratických zemí a jako taková jsou sama o sobě chráněna. Dnešní doba je charakteristická tím, že člověk má mnoho lidských práv, ke kterým se ale váže i mnoho povinností. S ohledem na obsah této práce je významné zmínit některá konkrétní práva v kontextu práv svobody, jako například právo na život, právo na svobodný rozvoj osobnosti, právo na náboženskou a politickou svobodu, právo na svobodu vyznání, názoru, svědomí a právo na svobodu tisku. Samotný pojem svoboda a její vztah ke svědomí, odpovědnosti, vůli, atd. a různá historická pojetí, by vyšla na samostatnou diplomovou práci, proto se dále omezím na myslitele, kteří již v této práci byli zmíněni a na jejich pojetí svobody ve vztahu ke společnosti.⁵⁵

Platon kritizoval demokracii především pro její důraz na svobodu a popírání přirozených nerovností a považoval ji za druhou nejhorší formu vlády, hned po tyranii. Jelikož ale každá forma vlády vychází z té předchozí, lze demokracii považovat za předstupeň tyranie. Taktéž Aristoteles demokracii, coby nespravedlivou formu vlády ve prospěch chudých, kritizoval. Na rozdíl však od Platona pozitivně vnímal základní princip demokracie a to svobodu, kdy se každý občan střídavě podílí na vládě a žije dle vlastního úsudku. Z toho vyplývá, že v antice byla svoboda chápána vždy ve vztahu ke společnosti, respektive k polis.⁵⁶

Lock považoval svobodu a rovnost za nejdůležitější prvky přirozeného stavu. Jelikož jsou ale jedinci, kteří přirozený zákon porušují, je třeba společenské smlouvy, díky které uměle vznikne stát. Ten má za cíl chránit svobodu a přirozená práva lidí. Na Lockovy myšlenky navazuje Smith, který stát omezuje na „nočního hlídače”, který má omezenou moc ve prospěch individuální svobody. Rousseau byl přesvědčen, že člověk svou naprostou svobodu ztrácí se vznikem společnosti, proto se zabýval teorií takové společnosti, která by tuto svobodu člověka zachovala. Taktéž jako Lock a ostatní kalkuloval se společenskou

⁵⁴ Srov. *Život z víry*, s. 16-17.

⁵⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 78-79.

⁵⁶ Srov. CHARVÁT, J. *Demokracie*. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus: výchova k aktivnímu občanství, teoretická část* (dále jen *Demokracie vs. extremismus*). Praha: Printo, 2013, s. 10-11.

smlouvou, kterou uzavírá lid, jenž má společný zájem a tím je obecné blaho, které spočívá ve svobodě a rovnosti. Jelikož se člověk podřídí ostatním tím, že odevzdá svá přirozená práva, nikdy se nikomu nepoddá, a tudíž zůstane svobodný tak, jak byl před společenskou smlouvou.⁵⁷

S ohledem na formování demokracie a její slabé stránky Dahl vymezil dvě kritické části demokracie v kontextu svobody. První kritika, anarchismus, argumentuje tím, že v demokracii nevládnou lidé, nýbrž stát, který k prosazení svých myšlenek užívá nátlak a omezuje svobodu lidu, je tedy špatný. Proto jejich základní ideou je společnost bez státu, pouze s dobrovolnými sdruženími. Stát svým nátlakem porušuje základní demokratické hodnoty, jako například svobodu a rovnost a demokracie tak svým donucováním působí na lidi, kteří by jinak neposlechli. Tento přístup lze označit za jakousi „morální doktrínu“, kdy společnost rozděluje na dobrou nebo špatnou a to dle souhlasu lidu a donucováním k souhlasu ze strany demokratické vlády. Je nutné zdůraznit, že jak anarchistům, tak i všem demokratům jde o maximalizaci souhlasu lidu a minimalizaci donucování. Otázkou pak ale stále zůstává, jak k tomuto ideálu v praxi dojít.⁵⁸

Druhá část kritiky, poručnictví, zastává myšlenku, že obyčejní lidé nejsou s to vládnout a obhajovat zájmy společnosti. Demokratickému uspořádání je pak vytýkáno, že si každý dělá, co chce. Vládnout by tedy měli ti způsobit, přičemž občané by jim k tomu dali, v rámci obecného blaha, souhlas. Již Platon ve svém díle *Ústava* zdůrazňoval, že vláda se má přenechat těm lidem, kteří mají znalosti a ctnosti, kteří byli pečlivě vybráni k hledání pravdy a kteří budou vládnout. Na Platonovy myšlenky, které mnohem dříve zastával i Konfucius, v dějinách navázaly ideologické směry, jakými byly marxismus-leninismus, nacismus a fašismus. Tyto ideologie stojí proti sobě v pojetí rovnosti. Lenin se ve jménu svobody snažil o vybudování beztřídní společnosti, naproti tomu základní myšlenka Hitlerovy ideologie byla nerovnost.⁵⁹

Dle Isaiaha Berlina lze diferencovat svobodu na svobodu negativní, tedy „od“

⁵⁷ Srov. CHARVÁT, J. Demokracie. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 10-15.

⁵⁸ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 37, 48-50.

⁵⁹ Srov. Tamtéž, s. 51-53.

něčeho, například od útlaku a svobodu pozitivní, tedy „k“ něčemu, například k rozvoji.⁶⁰ Dnes žijeme v demokratickém státě, který má za sebou dlouhou historii totalitní vlády. Právě kvůli svobodě, ve které se člověk realizuje a naplňuje své bytí, proběhly protesty, které vedly k pádu komunistického režimu a ke vzniku české demokratické republiky. Ale i dnes, čtvrt století po těchto událostech, se vedou diskuze o povaze svobody a tuto nelze jednoznačně definovat. Nabízí se zde otázka, jak tedy dnes svobodu chápat?

Václav Klaus uvažuje o svobodě v negativním slova smyslu. Tedy tak, že jsme prosti politického útlaku a všichni rovni před zákonem. Jsme ale opravdu osvobozeni od politického či jiného útlaku? A pokud jsme svobodu vymezili ve vztahu s odpovědností, je nutné toto spojit i s informovaností člověka. Člověk je vždy odpovědný za to, co sám učinil na základě svého svobodného rozhodnutí. Tato rozhodnutí člověk činí na základě informací, které zná (měl by znát). Zde vystupují média jako významný činitel utváření a ovlivňování veřejného mínění. Zde se nabízí otázka mediokracie. Pokud připustíme, že massmédia sdělují určité informace a jejich interpretací ovlivňují mínění občanů, kteří jsou na určitou důvěru k těmto institucím odkázáni, můžeme mluvit o svobodě od útlaku? Neovlivňují tak média názory občanů ve prospěch určitých skupin? A jelikož je člověk téměř závislý na informacích sdělovacích prostředků a nemá možnost si většinu těchto informací na základě vlastního poznání ověřit, je prostý útlaku?

První prezident České republiky Václav Havel tuto negativní svobodu vnímal jako nutnou, avšak ne dostačující. Předpokládal zde spoluodpovědnost za druhé v životě ve společenství, přičemž je nutné měnit společenské poměry tak, aby všichni lidé měli srovnatelné životní šance a to především pomocí charitativních a občanských aktivit. Svoboda je pak v jeho podání chápána pozitivně a s ní související rovnost není redukována pouze na rovnost před zákonem.⁶¹

1.4.3 Rovnost

Pokud jsem vymezila demokracii jako vládu svobodného lidu, kdy ten je nejvyšším cílem a samoučelem sám o sobě, musím k tomu zahrnout i rovnost, ze které tato vláda vychází.

⁶⁰ Srov. DUFEK, P. Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 57.

⁶¹ Srov. POTŮČEK, M. Volba společnosti: Havel vs Klaus. In HAVEL, I., M., TŘEŠTÍK, D. (eds.) *Co daly naše země Evropě a lidstvu*. Praha: ELK, 2000, s. 186-188.

Jestliže vládne lid, je nutné připustit, že občané, tvořící tento lid, jsou si rovni. V tomto případě mám na mysli rovnost před zákonem, která vychází z rovnosti lidí jako příslušníků lidského rodu, respektive z lidské důstojnosti, kdy „všichni lidé byli stvořeni sobě rovni a Stvořitelem obdarováni nezadatelnými právy”.⁶² Člověk je bytost biologická, rodí se s určitou genetickou výbavou, která ho později ovlivňuje i jako bytost společenskou. Je tedy jasné, že lidé se rodí sobě nerovni. Tato nerovnost je přirozená. V této práci se zabývám společenskou rovností, tzn. v ekonomické, politické, kulturní, sociální, atd. oblasti. Přestože se člověk rodí s určitými dispozicemi, které nejsou rovné těm ostatním, rodí se jako člověk, tzn., že lidé jsou si rovni ve své přirozenosti, v tom, že jsou lidé a z toho se odvozuje dnešní pojetí rovnosti, kdy máme na mysli především rovnost před zákonem. Ale i zde přichází problém, například u poslanecké imunity. Proč například nějaký politik je souzen jinak, než ostatní občané a disponuje imunitou? A pokud bychom připustili imunitu v parlamentu, jako nutnou pro výkon funkce, můžeme obhajovat i mimoposlaneckou imunitu, pokud mluvíme o rovnosti před zákonem? V tomto případě rozhodně nemůžeme mluvit o absolutní rovnosti před zákonem, nýbrž pouze o rovnosti před zákonem s určitými výjimkami pro určité lidi dle určitých společenských funkcí. Napadá mě zde známá věta z Orwellova díla: „Všichni jsou si rovni a někteří jsou si rovnější.”⁶³

Otázkou rovnosti se zabývá téměř každá společnost. Obecně se v této otázce řeší rovnost mezi kým, v čem a dle jakého kritéria. Stejně tak, jak jsem u demokracie zmínila, že je důležité rozlišovat mezi ideálem a praxí, tak i u rovnosti je nutné rozlišovat formální rovnost a rovnost skutečnou.⁶⁴ V antické společnosti byla nerovnost považována za přirozenou a bylo normální, že někdo se rodí jako vládce, někdo jako otrok, někoho příroda učinila mužem, někoho ženou. Dle toho se určovala svoboda lidí a občanství. Aristoteles definoval stát jako svazek lidí, kteří jsou si rovni. Uvnitř svazku sobě si rovných lidí nebyly sociální rozdíly, jako například mezi chudými a bohatými, ovšem do tohoto svazku se dostal jen někdo, např. ženy a otroci byli vyloučeni. Tudíž můžeme mluvit o formální rovnosti jen v určité skupině lidí.⁶⁵

Přestože se v 18. a 19. století prosazovala lidská práva, která byla postavena na

⁶² Život z víry, s. 77.

⁶³ Srov. ORWELL, G. *Farma zvířat*. Praha: Aurora, 2004.

⁶⁴ Srov. BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Brno: CDK, 2003, s. 13-14.

⁶⁵ Srov. RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*, s. 47-48.

lidské důstojnosti a myšlenky, že lidé jsou si rovni a jako taková byla ukotvena v dokumentech, které je chrání a jsou dnes pilířem mnoha demokratických zemí a ústav, nebyla tato rovnost v praxi přijata až do 20. století. Samozřejmě ani dnes toto není absolutní. Zajímavé je, že všeobecné volební právo bylo v některých zemích uzákoněno a garantováno až na konci 20. století a do té doby byli z voleb vyloučeni například ženy a lidé nebělošského původu.⁶⁶ Je tedy patrné, že ač v každé společnosti napříč dějinami se mluví o rovnosti a ta je určitým způsobem garantovaná a prosazovaná, vždy je tato rovnost omezena na určité lidi. Již antičtí myslitelé si pokládali otázky o tom, kdo je schopný vládnout a utvářet tak obecné blaho celé společnosti, kdo je tedy vůbec způsobilý vládnout a dle toho se způsobilost a tedy i rovnost vztahovala jen na určité občany. Což ostatně vydrželo v širokém měřítku až do konce 20. století. Ovšem i dnes tato „platonská způsobilost“ nezahrnuje každého občana, přestože demokracie jako vláda lidu má být charakteristická tím, že právě suverénní lid určuje charakter této vlády. Právě v tomto bodě Dahl spatřuje společný rys přívrženců demokracie a přívrženců poručnictví, kdy každá tato teorie kalkuluje s určitou způsobilostí lidí. Nejen v České republice to lze demonstrovat na příkladu dětí, kdy ty nedisponují plnými občanskými právy, jelikož nejsou plně způsobilé a to z mnoha důvodů.⁶⁷ Dále pak nesmím opomenout ani lidi, kteří jsou zbaveni právní způsobilosti. Obecně se toto rozumí jako ochrana konkrétních lidí, avšak v praxi nemá pouze pozitivní prvek. Nicméně lze z výše uvedeného vyvozovat, že vždy si uvědomujeme, že ne každý člověk je plně způsobilý k podílení se na politickém, společenském, apod. životě. Na druhou stranu zde vyvstává mnoho otázek, jak, kdo a dle čeho tuto způsobilost a tedy i rovnost může určovat, zvláště pokud jsme rovnost a svobodu vyvodili z důstojnosti člověka, která je nedotknutelná a náleží každému od jeho narození, je tedy absolutní, stejně tak jako svoboda a rovnost. S politickou rovností samozřejmě souvisí i rovnost ekonomická, společenská, rovnost příležitostí apod. Tak, jako se lidé rodí s určitou rozdílnou genetickou výbavou do určitého prostředí, kultury, společnosti, tak je samozřejmé, že jsou si nerovni i v oblasti příležitostí, financí, možností, apod. I přes snahy státního opatření a různých dobrovolných či církevních organizací nelze plně realizovat stejné podmínky pro každého

⁶⁶ Srov. CHARVÁT, J. Demokracie. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 15.

⁶⁷ Srov. DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*, s. 54.

člověka a tak zajistit rovnost v širokém měřítku. S touto oblastí úzce souvisí solidarita, které se budu věnovat níže.

1.4.4 Solidarita

Solidarita, tedy pocit sounáležitosti, ve větší či menší míře doprovází všechny společnosti. V prvních polyteistických či východních společnostech nebyla solidarita výrazem soucitu s druhými lidmi, byla převážně motivována náboženskými zákony a představami o konečném soudu. Hnací silou solidarity byla jakási represe, strach z potrestání od bohů. Lidé v té době měli význam především ve skupině, jako součást určitého kmene a v tom panovaly určité zákony, které zahrnovaly pravidla péče o ohrožené skupiny, do kterých patřili především vdovy, sirotci, atd. Důraz byl kladen na rodinu, kult předků, kdy každý rod měl svá božstva. Solidarita se tedy uplatňovala díky pocitu sounáležitosti k určitému rodu, na kterém byl jednotlivec závislý, a v tomto rodě zůstávala. Nebyla uplatňována vůči nepřátelům a téměř ani vůči cizincům a otrokům. Judaismus jako první monoteistický náboženský systém přišel s myšlenkou jednoho Boha, který sjednocuje, je autonomní a stvořil člověka k obrazu svému, přičemž zdůrazňuje Boží lásku. Tato láska má být přenesena na všechny své bližní, zvláště pak na bližní v nouzi. Ve Starém zákoně nacházíme právní nárok na pomoc lidí, kteří to potřebují. Solidarita tedy nebyla jen dobrovolnou záležitostí, nýbrž byla právně ukotvena a jako taková vycházela z podstaty lidí, jejich lidské důstojnosti a rovnosti. Dobrovolnou i nedobrovolnou solidaritu shledáváme též v Islámu, kde je spojena především se stejnověrci, stejně jako tomu bylo v praxi i v judaismu.⁶⁸

Ježíš Kristus apelem na Boží lásku prohloubil a vyzdvihl dvojí přikázání lásky – lásku k Hospodinu a lásku ke svému bližnímu. Křesťanství je tak sociálním náboženstvím, které klade důraz na mezilidské vztahy a víra se uplatňuje láskou. Láskou ke všem lidem bez rozdílu, tedy i k cizincům, jinověrcům, otrokům, apod. Požadavek lásky tak v Novém zákoně zahrnuje všechny potřebné. Příkladem toho je příběh o milosrdném Samaritánovi, který je i modelem charitativní činnosti.⁶⁹

V novověku dochází k antropologickému obratu a k sekularizaci. Péči o potřebné

⁶⁸ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007, s. 17-18, 26, 28-31.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 35-37.

zajišťuje stát a to pomocí vynucené solidarity, což znamená i snížení dobrovolné solidarity, například finanční pomoci. Jelikož stát nebyl schopný zajistit veškerou péči o své obyvatelstvo, především pak v období průmyslové revoluce, bylo nutné tyto nedostatky kompenzovat i jinými institucemi. Tak ve větším množství začaly vznikat různé dobrovolné organizace a později vznikla i sociální práce.⁷⁰ Na konci 19. století se postupně formuje sociální stát. Jeho hlavní myšlenkou je, že sociální podmínky, ve kterých lidé žijí, nejsou jen jejich záležitostí, ale taktéž záležitostí státu. Jelikož je trh nespravedlivý, musí stát skrze veřejnou politiku znovu přerozdělit to, co už bylo trhem přerozděleno. Tato redistribuce má především dva cíle: vytvářet prostřednictvím sociální politiky takové podmínky, aby byl zajištěn alespoň určitý minimální životní standart občanů a aby byla zároveň zajištěna stabilita a prosperita společnosti jako celku. Tento koncept je typický pro demokratické země, jež disponují vyspělou tržní ekonomikou. Vznikal jako reakce na tíživou sociální situaci a taktéž jako reakce na liberální pojetí státu. Stát na sebe do určité míry přebírá sociální potřeby svých občanů a omezuje sociální nerovnost, chudobu, nezaměstnanost, atd. Na druhou stranu, aby stát mohl realizovat tato opatření, vybírá od svých občanů daňové poplatky, což se často nesetkává s pozitivním ohlasem. Problematické je i to, že státní zásahy omezují samostatné aktivity občanů, a ti se mohou stát závislými na státu.⁷¹ Solidarita tak úzce souvisí s rovností a spravedlností, jelikož se týká rozdělení společnosti například na nemocné a zdravé, bohaté a chudé, apod. Vedle politické rovnosti se v demokratických zemích mohou objevovat snahy o rovnost ekonomickou. Tím vzniká „demokratická zátěž“, kdy například na základě ekonomického zadlužení je ohrožen samotný demokratický systém. Mnohdy jsou na opatřeních sociálních států a sociální politiky závislé celé široké vrstvy občanů. Tito by pak mohli negativně ovlivňovat samotný demokratický proces, na což upozorňoval již J. S. Mill. Nejen s tímto problémem se dnešní liberální demokracie často potýkají.⁷²

Stát tak prostřednictvím daní, pojištění, atd. uplatňuje tzv. vynucenou, nedobrovolnou solidaritu, která přispívá ke snižování rozdílů ve společnosti a připravuje tím své občany na předpokládané i nepředpokládané životní situace a zvyšuje životní úroveň méně vyspělých

⁷⁰ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 43.

⁷¹ Srov. KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4. přepracované a aktualizované vyd. Praha: ASPI, 2007, s. 74-79.

⁷² Srov. MÍČKA, R. *Demokracie. Caritas et veritas*, s. 43-44 [online].

zemí. Zde vyvstává problém a to do jaké míry můžeme mluvit o solidaritě, která je státem vynucená, jako o pocitu sounáležitosti lidí. Základním pilířem demokratických zemí i nadnárodních organizací, jako například Evropské unie, je princip solidarity. Z tohoto principu vyspělé země vycházejí a podporují méně vyspělé země. V této otázce můžeme polemizovat o tom, zda vyspělé země nedisponují statky právě na úkor méně vyspělých zemí.

2 Extremismus

Cílem této kapitoly je vymezení, respektive objasnění pojmu extremismus, jakožto i jevů s ním souvisejících ve společensko-politickém, ideovém a právním kontextu. Práce se zaměřuje na extremismus pravicový, ale považuji za nutné i přínosné zmínit další typy extremismu, které s pravicovým extremismem úzce souvisejí. Nejprve představím různé definice extremismu, jeho právní a společenské ukotvení či neukotvení a typologii extremismu, dále přiblížím, jak se pravicový extremismus vyvíjel až do dnešní podoby a to popisem jeho historických kořenů. Taktéž bude nastíněn vztah pravicového extremismu k náboženství. Poslední podkapitola se bude věnovat strategii, kterou (pravicový) extremismus využívá k posílení své moci a k získání podpory široké veřejnosti.

2.1 Vymezení pojmu extremismus

Pojem extremismus je obtížně definovatelný, proto se můžeme setkat se širokou škálou definic, které se více či méně shodují a to především v charakteristických znacích extremismu, než v tom, co přesně extremismus je. Extremismus, jakožto celospolečenský, nebezpečný, flexibilní fenomén, je aktivita, ideologie, činnost, názor, riziko, atd., který ohrožuje demokratické hodnoty, principy a společnost. Tento současný problém reaguje na sociální, ekonomický a politický stav té které země, především se dá říct, že v důsledku tohoto vzniká a vyvíjí se. Někdy pak bývá extremismus chápán jako produkt demokracie či jako antiteze k demokracii. Slovo extrém, latinsky extremus, znamená nejkrajnější, hraniční, nejdále ležící. Mohli bychom se tedy domnívat, že extremisté jsou ti, kteří se pohybují na hraně, ať na hraně zákona, na hraně společensky uznávaných norem či na hraně slušného chování, atd. V tomto případě by bylo vhodnější mluvit o radikalismu, z latinského slova radix, tj. kořen. Radikálové uznávají demokratický politický systém, a i přesto, že svými radikálními názory a aktivitami směřujícími ke společenským změnám extrémní povahy, se pohybují na okraji, hranici zákona, nesnaží se o odstranění demokracie. Oproti tomu pak extremisté tuto hranici překračují tím, že jejich názory či aktivity směřují k ohrožení nebo

přímo k odstranění demokratického uspořádání, jakožto i lidských práv, ústavního pořádku a hodnot, jakou je třeba svoboda.⁷³ Pojmy extremismus a radikalismus bývají často chybně chápány a užívány jako totožné a je patrné, že původní významy těchto slov pozbyly v současnosti svého smyslu a to především v masmédiích. Ale i u odborníků a znalců na problematiku extremismu se setkáváme s nepřesným používáním těchto pojmů, stejně tak i s nedostatečným rozlišováním různých typů extremismu, což vede k mylným představám a k nedostatečné diferenciaci hodnot, principů a myšlenek toho kterého extremismu, v závislosti například na pravolevém rozdělení, což je velmi důležité k pochopení několika ideologií, které patří pod pojem extremismus. Kde je ale hranice mezi radikálem a extremistou? A kde je hranice mezi spořádaným občanem a extremistou či radikálem? Je každý, kdo se svým názorem vymyká názoru většiny extremistou či radikálem? Je ten, kdo má jasný, nekompromisní a radikální názor či řešení nějaké situace ten radikál, který se automaticky pohybuje na hraně zákona a kriticky se staví k demokratickému uspořádání? Je patrné, že vysvětlení pojmů extremismus a radikalismus, jak jej podala Vegrichotvá, není zcela uspokojivé a přináší řady otázek.

Jan Charvát se po kritické analýze těchto dvou pojmů přiklání k vymezení extremismu jako jakéhokoliv nepřátelského jednání, které míří k narušení demokratického zřízení, přestože si je vědom, že extremismus není vázán na konkrétní politické uspořádání, tedy ani na demokracii. Radikalismus pak chápe jako politické názory, směřující k reformaci společnosti, avšak bez odstranění demokracie. Ministerstvo vnitra České republiky a Česká bezpečnostní informační služba taktéž pracují s pojmem extremismus jakožto s „*ideologiemi či krajně vyhrocenými, demokracii nepřátelskými postoji, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance a útočí proti základním demokratickým ústavním principům (...) snaží se nahradit demokratický systém systémem nedemokratickým*“.⁷⁴ Obě instituce tedy pracují s pojmem extremismus v závislosti na demokracii. Znamená to tedy, že tam, kde nevládne demokracie, nelze najít extremismus? A nejsou tedy tyto vlády již samy o sobě extremistické? Nebyl snad i například Václav Havel považován za extremistu, když bojoval proti minulému režimu? A pokud je tedy konečným cílem extremismu nastolení nedemokratické vlády, a stane se

⁷³ Srov. VEGRICHOVÁ, B. *Extremismus a společnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 7, 11-13.

⁷⁴ CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007, s. 11-12.

tak, vytrácí se automaticky pojem extremismus? Bylo by tedy možné totalitní vlády, které svrhly demokracii, stále označovat za extremistické? A nebyly by pro takovéto vlády extremisty občané, kteří s nimi nesouhlasí a vymezují se proti nim? Pak by jistě vznikl bludný kruh, který by byl tvořen pouze extremisty, kteří ale stojí proti sobě, byť je lze označovat stejným pojmem a to extremisty. Podobná je tomu i dnešní situace, kdy je populární jakékoliv kritiky označit za extremisty a radikály a to z různých úhlů pohledů, jelikož pod pojmem extremisté či radikálové si můžeme představit jak fašisty, nacisty, tak i komunisty, anarchisty, atd. Pojem extremismus tedy zastřešuje vše, co se vymezuje proti demokracii, či jejím principům a hodnotám, bez ohledu na určení pozice této kritiky.⁷⁵

K pochopení a jasnému vymezení pojmu extremismus nám jistě nepomůže ani definice Institutu pro kriminologii a sociální prevenci ministerstva spravedlnosti, která jej chápe jako „*souhrn určitých sociálně patologických jevů vytvářených více či méně organizovanými skupinami osob – extremistů*“, přičemž extremisty chápe jako „*členy extrémistických skupin, které jevy označované jako extrémistické vytvářejí*“.⁷⁶

2.2 Typologie extremismu

Jak již bylo zmíněno, pojem extremismus zahrnuje širokou škálu typů extremismu, aniž by tyto byly často rozlišovány, což vede k dalšímu nejasnému vymezení tohoto pojmu, který je již sám o sobě dost vágní. Do klasifikace extremismu můžeme řadit extremismus politický, národnostní, náboženský, ekologický, etnický, cizinecký, atd. Vzhledem k obsahu této práce nadále vymezím pouze politický, etnický a náboženský extremismus.

Politický extremismus se taktéž potýká s mnoha problémy ohledně jeho vymezení a uchopení tak, aby nedošlo k jeho zneužitelnosti. Obecně jej lze chápat jako činnosti, jež využívají možnosti demokracie, s cílem nahradit stávající politický systém systémem nedemokratickým, k čemuž využívají ideové a politické programy s rysy netolerance a nekompromisních řešení, kterými oslovují veřejnost k získání podpory. Často je pak spojován s násilím, radikálním až militantním odmítáním stávajícího politického

⁷⁵ Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 11.

⁷⁶ MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999, s. 2, 114.

uspořádání a může sahát až k politickému terorismu, přičemž ale tato vazba je opět problematická, jelikož je nutné rozlišovat metody prosazování a pojmy nelze jednoduše ztotožňovat.⁷⁷

V současnosti se především na politické půdě vedou debaty o tom, zda je v dnešní době smysluplné a nutné diferencovat politickou a společenskou scénu na pravici a levice. Hlavní smysl této dichotomie tkví v pojetí lidské rovnosti a svobody, z čehož vychází i dělení pravolevého politického extremismu. Přestože tato diferenciacie zcela jasně nevystihuje všechny rozdíly a není s to pojmut složité názorové proudy, jakožto i jejich shodné znaky, rozhodla jsem se v dalším členění politického extremismu vycházet především z ní.

Levicový extremismus neboli také krajní levice, komunisté, anarchisté, trockisté, antifašisté, radikální ekologové, apod. je charakteristický myšlenkou naprosté společenské rovnosti, rovnostářství, kdy jeho přívrženci usilují o zrušení společenské hierarchie a odstranění veškeré nerovnosti ve společnosti. Jejich pojetí rovnosti, svobody a jiných hodnot je v souladu s demokratickým pojetím. Tyto hodnoty jsou pak prezentovány jako ideály každé společnosti, proto se považují za přijatelné a rozhodně ne tolik nebezpečné, jak je tomu u pravického extremismu, přestože z jejich pojetí člověka a společnosti lze vyvodit extremistické důsledky. Cílem levicových extremistů je odpoutání člověka od společenských tlaků tak, aby si všichni svobodní občané byli rovni. Pokud by ale k této rovnosti došlo, a to v každé sféře života, tedy společenské, politické a ekonomické, byla by narušena svoboda člověka, například svoboda volby. V rámci skupin levice lze pak rozlišovat způsoby a metody, jak tohoto cíle, jenž je jim společný, dosáhnout. Hranice mezi skupinami levicových extremistů nejsou zcela zřejmé a skupiny se od sebe navzájem distancují.⁷⁸

Pravicový extremismus je pojem, který se běžně, ale chybně užívá jako synonymum pro krajní pravici, ultrapravici, nacionalisty, fašisty, nacisty, neofašisty, neonacisty, atd. Je nutné si uvědomit, že pravicový extremismus je zastřešujícím pojmem pro mnoho skupin, ideologií, názorů, apod., které se od sebe mnohdy liší, odporují si a členové těchto skupin se od sebe vzájemně distancují, stejně jako se distancují od klíčových ideologií, z kterých

⁷⁷ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 15.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 158-159.

vycházejí, a jakými jsou dle znalců fašismus, nacismus, atd. Oproti levicovému extremismu členové této skupiny zdůrazňují nerovnost lidí.⁷⁹ Obecně lze říci, že pravicový extremismus je politická ideologie, která odmítá demokratické principy včetně lidských práv, především pak princip rovnosti, což souvisí s vyšším hodnocením vlastního etnika, rasy, atd. Zde můžeme spatřit určitou souvislost s etnickým extremismem. Pravicoví extremisté tíhnou k vládě tvrdé ruky, vůdcovství, kultu fyzické síly, militantnosti a projevují se rasismem, xenofobií, nacionalismem, antisemitismem, apod. Pro lepší pochopení pravicového extremismu představím v následující podkapitole historické kořeny pravicového extremismu, z kterých jeho zastánci čerpají dodnes, a které jsou hlavními pilíři jejich ideologie.⁸⁰

Etnický či separatistický extremismus odmítá suverenitu demokratického státu a jeho hodnoty ve prospěch zájmů a priorit určitého etnika nebo národa, je netolerantní vůči jiným etnikům a národům a usiluje o separaci, přičemž je zpravidla napojen na další ideologické či náboženské směry, které jsou též velmi často extremistické. V současné době se diskutuje o tom, zda k etnickému extremismu řadit i romský extremismus. Přestože tato kontroverzní otázka je „vcelku mladá“, můžeme zde jako příklad etnicky netolerantního jednání Romů vůči majoritní skupině či konkrétní skupině nepřátel, jakými jsou právě pravicoví extremisté, uvést příklad Patrika z Krupky, který byl brutálně napaden, oloupen a znásilněn nezletilými Romy. Fyzický útok byl doprovázen komentářem o Hitlerovi, kdy útočník vyhrožoval tím, že chlapci „udělá to samé, co dělal Hitler s lidmi za války v koncentráku, protože je bílej“. Tento příklad zde uvádím proto, že romský extremismus je nový pojem a tato událost ve společnosti vyvolala silnou vlnu protestů, demonstrací a posílila činnosti pravicového extremismu. Bohužel, etnický či separatistický extremismus je opět pouze pojmem velmi obecným, jelikož do této kategorie můžeme zařadit jak skupiny levicového, tak i pravicového extremismu, přičemž by tyto skupiny stály proti sobě, jako nepřátelé, ostatně kvůli tomu také vznikají, avšak byly by označovány stejným pojmem.⁸¹

Náboženský extremismus se sám o sobě v první řadě nevymezuje politicky, nýbrž

⁷⁹ Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 18.

⁸⁰ Srov. VEGRICHOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 132.

⁸¹ Srov. MAREŠ, M. Extremismus v ČR. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 54-55.

nábožensky, přičemž ale usiluje o teokratický režim. Náboženský extremismus popírá svrchovanost demokracie a jejích hodnot, činí si nárok na subjektivní výklad náboženských zájmů, přičemž tyto považuje za jediné a správné a prostřednictvím zkreslené interpretace své pravdy je šíří do společnosti, často za pomoci psychické manipulace a násilí.⁸² U náboženského extremismu se můžeme setkat především s extremizací velkých světových náboženství a dále pak zpravidla s menšími skupinami, jakými jsou různé sekty a pseudonáboženské spolky, které v rámci nové religiozity vznikají a to především díky narůstajícímu zájmu o esoterismus, apod.⁸³ Taktéž významnou roli má náboženský fundamentalismus, který „doslovnou a historickou interpretací náboženských textů vnáší text do přítomné doby nedemokratickými prvky“.⁸⁴ V současné době je pozornost věnována především islamistickému extremismu/terorismu.

2.3 Pravicový extremismus

Současná společensko-politická situace je charakteristická mnoha specifickými problémy, jakými jsou například evropská integrace, imigrace, islámský terorismus, ukrajinská válka, problematika Romů v České republice, apod. Na tyto závažné sociální problémy navazují extremisté jako nositelé jejich řešení. V České republice existuje značné množství uskupení pravicového extremismu. Přesto lze vymezit tři hlavní skupiny, které se ale vzájemně překrývají, doplňují či se od sebe distancují.

Za první skupinu můžeme považovat populismus, přičemž tento ale není politickou ideologií, nýbrž stylem politické propagandy. Tuto více či méně používají všechny politické strany, a která se může vázat jak na pravicový, tak i levicový extremismus. Populismus coby politická technika oslovuje „obyčejného člověka“, kterému nabízí jasná a rychlá řešení současných kontroverzních společenských problémů, přičemž mu slibuje ochranu před ostatními „zkorumpovanými politickými elitami“ a „státní byrokratickou mašinérií“. Populismus využívá lidských emocí, zejména pak strachu (resp. xenofobie) z homosexuálů, islámu, nacismu/komunismu, imigrantů, atd. a tím v lidech vyvolává touhu po pořádku

⁸² Srov. MAREŠ, M. Extremismus v ČR. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 55.

⁸³ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 18-19.

⁸⁴ VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 19.

a spravedlnosti. Současný pravicový populismus je tvořen politicky aktivními lidmi a vyznačuje se odporem k imigraci, odporem k levicovému extremismu, jako například ke komunistům, antifašistům, ale za nepřátele považuje i humanisty, liberály, atd. Poukazuje na problematiku „nepřizpůsobivých občanů“, především Romů a „občanů odpovědných za morální úpadek“, zejména homosexuálů, prostitutek, atd. Zároveň poukazuje na morální úpadek evropské společnosti.⁸⁵

Druhou skupinu představuje tzv. neofašismus, který navazuje na prvky klasického fašismu, které jsou v současnosti akceptovatelné. Jejich myšlenky stojí na nacionalismu, který se pojí s xenofobií a rasismem, respektive s odmítáním imigrantů či cizinců, šovinismu, antikomunismu, antidemokratismu, atd. Neofašisté bojují za silný a autonomní stát, rovněž je pro ně typický odpor k narkomanii, homosexualitě, prostituci, atd. Pro neofašisty není typický biologický rasismus, ale upozorňují na kulturní odlišnosti a vymezují se i proti ostatním státům (například proti Izraeli) a nadnárodním organizacím (například proti Evropské unii).⁸⁶

Poslední skupinu tvoří neonacisté, kteří navazují na Hitlerovu ideologii, přičemž se fúzí nacistického rasismu, antisemitismu, antikomunismu a vůdcovského principu snaží o nahrazení demokratického systému. Oproti neofašistům nekladou hlavní důraz na národ, ale na rasu, kdy popírají princip rovnosti, který jsem v první kapitole označila za jeden z fundamentálních znaků demokratické vlády.⁸⁷ Právě na základě rasové nerovnosti se neonacisté snaží o reformaci moderní společnosti, přičemž za hlavní řešení považují tzv. svatou rasovou válku, anglicky Racial Holy War – RAHOWA. Prostřednictvím této by zlikvidovali všechny své nepřátele, jakými jsou komunisté, humanisté, demokraté, liberálové a nepřátele nižší rasy. Zároveň by „novou“ společnost sjednotili pod vládu jednoho vůdce.⁸⁸

Přestože v uskupení pravicových extremistů dochází k několika zásadním sporům, kdy se od sebe jednotliví členové navzájem distancují, můžeme dle výše uvedené diferenciacie vyvodit určité znaky společné všem. Pro pravicový extremismus je typické

⁸⁵ Srov. CHARVÁT, J. Ideologie extremismu. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 31-32.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 33.

⁸⁷ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 133.

⁸⁸ Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 79-80.

odmítnutí všech základních hodnot demokracie, jakými jsou lidská důstojnost, svoboda, rovnost a solidarita. Veškeré tyto hodnoty se odvíjí od principu nerovnosti, kdy na základě silného rasismu, etnocentrismu, antisemitismu, atd. je společnost rozdělena na „ty správné a nesprávné lidi“ a od tohoto rozdělení se později odvozuje lidská důstojnost, svoboda, atd., která náleží pouze někomu. Pravicoví extremisté tak pohrdají principem lidských a přirozených práv, přičemž se ale odvolávají na přirozený zákon přírody. Dále se členové pravicového extremismu vymezují proti demokratickému uspořádání, především pak proti liberálním a humánním aspektům této vlády. Zdůrazňují nutnost vlády tvrdé ruky, kdy totalitní či diktátorské uspořádání společnosti v čele s jedním vůdcem překoná chaos a problémy demokracie.

2.3.1 Historické kořeny pravicového extremismu

Jako hlavní historické kořeny pravolevého extremismu lze označit tři totalitní ideologie – fašismus, nacismus a komunismus. Na komunismu a jeho myšlenkách staví dnešní levicový extremismus. Fašismus a nacismus přímo ovlivnily pravicový extremismus, přičemž je zde ale i zákonná vazba na komunismus, jelikož fašismus a nacismus se vyvíjely a sílily jako reakce na komunismus, tedy jako jeho opozice. Dále vymezím jen tyto dvě ideologie, jejichž myšlenky a principy shledáváme u dnešních pravicových extremistů. Zprvu je nezbytné zdůraznit, že při výkladu těchto ideologií dochází k mylné interpretaci a záměně těchto dvou pojmů. Stejně jako u předchozích kapitol i zde nacházíme určitý relativismus. Především pak otázka fašismu, jako i fašismu českého, je nejen na půdě historiků často diskutována a vedou se spory o její povahu. V této práci vycházím z toho, že nacismus, fašismus a komunismus mají několik společných prvků, znaků, převzatých myšlenek, společnou historii, apod. Jsou to ale samostatné ideologie, které nelze jednoduše ztotožňovat a zaměňovat (v případě nacismu a fašismu). Po představení těchto dvou ideologií vymezím jejich základní principy, na kterých staví dnešní pravicoví extremisté.

2.3.1.1 Nacismus

Po první světové válce byla vyhlášena Výmarská republika, kdy se Německo stalo republikou demokratickou. Je nutné zdůraznit, že i tato demokracie byla rozdílná od dnešního pojetí a taktéž její Ústava nebyla na dnešní poměry velmi propracovaná. V té

době ale znamenala významný posun a garantování jistých hodnot. Bohužel, obsahovala určité slabiny, kterých Hitler později využil. Samozřejmě je nezbytné toto vnímat v kontextu doby, tedy poválečného období, kdy se demokracie formovala jako jiná alternativa vůči komunismu a nacismu. V té době se vedly spory mezi levicí a pravicí, stoupal odpor ke komunistům a Židům, což bylo zapříčiněno cílenou propagandou. Německo svým podpisem Versailleské smlouvy přijalo zodpovědnost za rozpoutání první světové války, což přineslo řadu nutných opatření, která působila jako trest, ale i jako prevence před opakováním předešlých hrůz. Německá republika musela zaplatit válečné reparační, omezit svou armádu, nesměla vlastnit vojenská letadla, atd. Toto a mnoho dalších problémů, s kterými se nově vzniklá demokratická republika potýkala, vedlo k hospodářské a ekonomické krizi, jež vzbuzovala obavy a kritiku obyvatelstva. Jako lék na tuto společenskou situaci vystoupila nacistická strana DAP⁸⁹, později NSDAP⁹⁰, která využila základní pilíř demokracie a to svobodné volby. Těmi pak „nastolila“ svou vládu, do které vstoupil i Hitler, jenž později coby výborný populistický řečník dokázal získat podporu široké veřejnosti. Hitler zorganizoval puč, kterým chtěl svrhnout vládu. Toto se mu nepodařilo a byl na krátkou dobu uvězněn v Landsbergu, kde napsal svou, dnes nechvalně proslulou, knihu *Mein Kampf* (tato bude dále zmíněna v závěru práce). Až v roce 1932 se NSDAP stala největší parlamentní stranou v Německu a Hitler byl o rok později jmenován kancléřem. Hitler pomocí vládní koalice a nedostatků v Ústavě a zákonech využil všech možností k udržení svého křesla a tím i podílu na vládě. Postupně zdiskreditoval svou opozici, nechal ji uvěznit a tím padla i demokratická vláda. Německou republiku tak ovládla nacistická ideologie, která odmítala demokracii, humanismus, komunismus, respektive marxismus a své myšlenky stavěla na silném rasismu, antisemitismu, nacionalismu. Budování Třetí říše, nejsilnějšího národa čisté rasy, stavěla na teoriích eugeniky, sterilizace, genocidy, eutanázie, apod.⁹¹

2.3.1.2 Fašismus

Fašismus, respektive italský fašismus, je ideologie, jež vznikla v Itálii roku 1919 jako

⁸⁹ Deutsche Arbeiterpartei.

⁹⁰ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei.

⁹¹ Srov. MINERBIOVÁ, A. *Nacismus*. Praha: Kma, 2007, s. 14-21, 28, 32, 43-44.

reakce na komunistickou vládu a za jejího zakladatele je považován Benito Mussolini. Ten založil organizaci *Fasci italiani di combattimento*, tj. bojové svazky, respektive veteránské spolky vzniklé po první světové válce, později politická strana *Partito nazionale fascista*. Samotným pojmem *fascis*, tj. svazek, byli ve starověkém Římě označováni úředníci, liktoři. Po tzv. pochodu na Řím byl Mussolini jmenován ministerským předsedou a získal moc, kdy po dobu čtyř let, tedy do roku 1926 panovala v Itálii zákonná diktatura. Poté byla vyhlášena fašistická diktatura s vládou jedné strany. Zde lze najít podobnost s nacismem, který se zřejmě nechal fašistickou Itálií inspirovat. Oba diktátoři pak používají ke svému označení slovo „vůdce“ - v Itálii Duce, v Německu Führer. Další pojitko mezi nacismem a fašismem lze shledat v jejich vzniku, respektive v jejich sílení a nástupu k moci. Obě ideologie reagovaly na celospolečenskou ekonomickou a hospodářskou krizi, nově vznikající a nestabilní demokratické vlády a především pak jako silná kritika komunismu, jenž byl jejich společným nepřítelem. Fašismus tak staví na silném nacionalismu. Ten je spojen s kolektivismem a totalitním státem a jeho politicko-ekonomickým systémem je korporativismus, který stojí proti socialismu a liberalismu a byl inspirován středověkým cechovním systémem, jakož i odborovými svazy dle syndikalisty Georgese Sorela. Společným rysem nacismu i fašismu je tak i silný nacionalismus, šovinismus, který ovšem byl v Německu chápán především ve spojení s rasou a čistotou krve a napojen tak i na silný antisemitismus. Kdežto v Itálii se rasová a antisemitistická otázka řešila velmi málo a to zřejmě jen proto, že fašistická Itálie vstoupila do druhé světové války na stranu nacistického Německa a na Hitlerův nátlak byly přijaty rasové zákony. Z fašismu čerpal nejen Hitler, ale také Salazar v Portugalsku, Frank ve Španělsku a J. D Perón v Argentině.⁹²

2.3.1.3 Totalitarismus

Slovo totalitarismus se v praxi běžně užívá a často bývá synonymem k označení politických vlád 20. století. Odborníci i široká veřejnost se shodují v tom, že za totalitní formy vlády lze označit nacismus, fašismus i komunismus. Jasná rozepře je ale v jednoznačném definování totalitarismu a ve vymezení jeho historie. Jsou diskutovány otázky, zda se totalitní vláda vyskytuje v průběhu celých lidských dějin či je to výsledek moderní společnosti.

⁹² Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 64-67.

Zastánci první teze, především Talmon, Popper a z českých představitelů například Vladimír Čermák uvádějí, že totalitarismus je lidstvu vlastní již od počátku jeho dějin a hlavním atributem této vlády bylo potlačení lidské svobody a absolutní „podchycení“ všech lidí. Toto zpochybňují například Hannah Arendtová a Sartori, kteří argumentují tím, že například ve starověkém Řecku či jakobínské Francii nevládly takové společenské, politické a technické podmínky, které by umožňovaly zcela ovládnout člověka a totalitarismus je tak projevem a výsledkem pouze moderní masové společnosti.⁹³ Taktéž Aron považuje za klíčový předpoklad pro vznik totalitarismu moderní masovou společnost, kdy sekulární náboženství vychází z existenciální potřeby člověka, který je osamocen v anonymním světě byrokracie a opouští tak jistoty starého světa. Aron se též zabýval politickým náboženstvím, kterým vysvětloval úspěch totalitních hnutí ve společnosti. V roce 1944 představil teorii sekulárního náboženství, kdy za náboženství je pak považováno „*fideistické cítění, jehož výrazem je zbožňování, oddanost a fanatismus ve službách nějaké věci či jakékoliv entity, které se stávají důvodem a nejvyšším cílem existence*“⁹⁴. Sekulární náboženství pak určuje nejvyšší cíl lidské existence, tudíž v totalitních hnutích není žádný jiný vyšší cíl, než cíl tohoto hnutí.⁹⁵

Bauman ve své knize *Modernita a holocaust* jako výsledek nacistické totalitní vlády, tedy holocaust, nespatřuje produkt moderní doby, ale její selhání. Především pak selhání celé moderní společnosti, která žije slepým byrokratickým způsobem života. Dle Baumana k holocaustu došlo souhrnem několika faktorů, kdy za tři klíčové považuje antisemitismus, který provází celé dějiny, ale v 19. a 20. století byl zracionalizován „vědeckou pravdou“, byrokracií, která technickou odpovědností nahrazuje odpovědnost morální a masovou lhostejnost, která je oproštěna od morální a hodnotové zátěže.⁹⁶ Výše uvedení autoři tedy většinou pracují s pojmem totalitarismus jako s pojmem moderní doby, kdy se totalita vyznačuje několika prvky založenými na technickém pokroku, kdy prostřednictvím technologických instrumentů vládnoucí strana/jedinec získá absolutní moc nad člověkem.

⁹³ Srov. BALÍK, S., HOLZER, J. Moderní teorie totalitarismu a její česká reflexe. In BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus: interdisciplinární pohled* (dále jen Totalitarismus). Ústí nad Labem: nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 12-13.

⁹⁴ ARON, R. In GENTILE, E. *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Brno: CDK, 2008, s. 91.

⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 91.

⁹⁶ Srov. BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. 2. vydání. Praha: Slon, 2010.

Takovýmto nástrojem je například již zmíněná byrokracie.

Druhá skupina autorů, tedy ti, kteří zastávají myšlenku, že totalitarismus je starý jako lidstvo samo, argumentují tím, že nikdy nelze získat absolutní moc nad všemi lidskými oblastmi, i když se o to historičtí vládci snažili. Jako zajímavý příklad této skupiny můžeme uvést dílo *Otevřená společnost a její nepřátelé*⁹⁷ od K. R. Poppera. Popper v této knize uvedl Platona jako autora totalitního systému, který měl zpracovat, když hledal ideální uspořádání společnosti.⁹⁸ Tato kniha je terčem mnoha kritiků. Nicméně její četba i četba recenzí je velmi zajímavá a dopomáhá k vytvoření vlastního názoru na Platonovu ideální společnost a jeho pojetí spravedlnosti. Například E. Rádl k Platonovi dodává: „*Jeho politické experimenty selhaly, měly však světodějinný význam – podle jeho plánu je organizovaná katolická církev a na jeho Ústavu vzpomínají i komunisté.*“⁹⁹

2.3.1.4 Rasismus a xenofobie

Rasismus je ideologie, která vychází z předpokladu rozdílů mezi rasami, tedy, že lidské vlastnosti jsou rasově podmíněné, nezměnitelné a z toho je vyvozená určitá hierarchie ras, etnik. Xenofobie označuje nedůvěřivý a nepřátelský postoj, který je zapříčiněn strachem z neznámého.¹⁰⁰ Termín rasismus je spojován především s nacismem, ale jeho historie sahá mnohem dál. Obecně lze říci, že ve všech společnostech lze najít určitou formu rasismu, přesněji řečeno etnocentrismu a xenofobie, která byla spojena s nerovností. Tato však neměla biologický charakter, nýbrž převážně náboženský či sociální, proto se též nepoužíval termín rasa. Evropský rasismus splývá s pojmem antisemitismus a datuje se do 14. a 15. století, přičemž v 18. století opustil svůj náboženský, sociální charakter a přešel do biologické podoby, kdy se na základě pojmu rasa začali zkoumat lidé, zejména pak jejich geneticko-biologické odlišnosti. Důležité je zmínit, že díky křesťanství a jeho hlásání o rovnosti všech lidí, stejně pak i dvojitým přikázáním lásky, se biologický rasismus dařilo dlouhou dobu oddalovat. S objevením Ameriky, tedy začátkem novověku, postupným

⁹⁷ Srov. POPPER, K., R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Praha: ISE, 1994.

⁹⁸ Srov. BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus*. Kapitola 2. Moderní totalitarismus a síla politické imaginace, s. 30.

⁹⁹ RÁDL, E. In SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla. Po stopách lidského tázání od Gilgameše po finanční krizi* (dále jen *Ekonomie dobra a zla*). Praha: 65. Pole, 2009, s. 84.

¹⁰⁰ Srov. FRIŠTENSKÁ, H. Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace. In ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 12-13.

kolonizováním, atd. se posílily kontakty napříč různými kulturami. Stále více se diskutovala otázka o podřazenosti určitých skupin, především pak černošských otroků. Přestože Amerika v 18. století v prohlášení o nezávislosti konstatovala, že lidé jsou si rovni a v té době nastala druhá vlna vývoje lidských práv založených na lidské důstojnosti, přetrvávaly v Americe rasové předsudky, zejména protičernošský rasismus. Například zákaz smíšených manželství byl zrušen až v roce 1967 a to díky iniciativám za občanská práva.¹⁰¹

V 18. století se pojem rasa přenáší ze zvířat i na kategorizaci lidí a lidstvo se tak začíná dělit na určité rasové skupiny a to na základě výzkumů Carla von Linné, na kterého navázal Johann Friedrich Blumenbach s rozdělením lidí do pěti skupin, jakožto vůbec prvním rozdělením. Nejen kvůli těmto teoriím je v té době zpochybněn teologický výklad člověka a světa (přetrvává dodnes). Do středu se dostávají teorie nové, „objektivní a vědecké“. Tak se z osvícenské antropologie v 19. století modifikuje vědecký rasismus. Joseph Arthur comte de Gobineau v díle *Esej o nerovnosti lidských ras* představil tezi, která říká, že starověké civilizace zanikly důsledkem míšení krví, kdy vyšší, dle něj árijská, rasa ztratila svou jedinečnost a podlehla barbarismu nižších ras, přičemž čistá krev a rasa jsou tedy již ztraceny a svět čeká pouze úpadek. Taktéž Robert Knox se zabýval otázkou lidských ras, především pak židovské rasy, která je podřazená rase árijské, jež zahrnovala rasu saskou a slovanskou. James Hunt, který založil Londýnskou antropologickou společnost, usiloval o vymýcení předsudků z vědy, kdy za tyto předsudky považoval lidská práva a rovnost. K rozvoji rasismu přispěl především sociální darwinismus s aplikací myšlenek Darwinova přirozeného výběru na společnost. Za „významné představitele“ jsou pak považováni antropologové jako Georges Vacher de Lapouge a Otto Ammon věřící v nadřazenost árijské rasy. Se sociálním darwinismem pracoval i Houston Steward Chamberlan, který za očištění árijské krve a tím zabráněním úpadku civilizace spatřoval přísnou tvrdou rasovou politiku. Na tomto principu postavil své rasistické a především antisemitistické myšlenky i Adolf Hitler. Ostatně i Marx přijal Darwinovu teorii za svou a aplikoval ji na společenskou oblast.¹⁰² Rasistické teorie se tak vyznačují rozdíly mezi

¹⁰¹ Srov. CHARVÁT, J. Ideologie extremismu. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 26-27.

¹⁰² Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 51-57.

lidmi, respektive mezi rasami, které jsou považovány za vrozené, nezměnitelné a byly podporovány vědeckými výzkumy, kdy se například měřily lidské lebky, apod. Výsledky těchto zjištění pak vedly k dalšímu odklonu od náboženství, zejména k oslabení křesťanství a jeho hodnot, které hlásalo rovnost všech lidí, což v té době antropologové považovali za náboženské předsudky. Ale ani dnes, kdy disponujeme nespočtem faktů, například v oblasti inteligence mezi rasami, vlivem prostředí a rodiny na inteligenci, atd. nebyl rasismus zcela překonán. I když vztah faktorů dědičnosti a prostředí na utváření inteligence je stále zcela nejasný, jelikož je problematické toto empiricky podložit. Taktéž o Darwinově evoluční teorii se vedou stále debaty. Sociální darwinismus explicitně i implicitně ovlivnil celé 19. a 20. století, kdy hlavní myšlenkou pokroku je boj o život, a bezesporu v určité míře pokračuje dodnes.

2.3.1.5 Antisemitismus

Pojem antisemitismus se prosazuje od konce 70. let 19. století jako reakce na emancipaci Židů v Evropě a snaha o navázání na teologický antijudaismus. Označuje se jím antižidovské hnutí, které je charakteristické nenávisť a předsudky vůči Židům, nacionalistickými a rasistickými programy, atd. Samotný tento pojem je etymologicky nelogický, jelikož Semité tvoří skupinu etnik mluvících semitským jazykem, přičemž význam slova antisemitismus můžeme přeložit jako antijudaismus, tedy nepřátelství pouze vůči Židům. I přes tento nedostatek ohledně vymezení významu slova antisemitismus se tento běžně užívá a je respektován ve významu nepřátelství vůči Židům. Takto je chápán i v mé práci.¹⁰³

Po celá staletí byli a jsou Židé spojováni s nepřátelsky hodnotícími kritérii, která jsou založena na mnoha předsudcích, neznalostech dějin a jsou spojena s konspiračními teoriemi, zejména v dnešní době. Prvotní formu antisemitismu, respektive antijudaismu, můžeme shledat již při „vzniku“ judaismu jako prvního monoteistického zjeveného náboženství, což v kontextu té doby a ostatních kultur bylo něco zcela vyjimečného. Židé přišli s novým pojetím Boha, různých svátků, obřadů a zvyklostí a to se nasetkalo s plným pochopením okolních společností. Se vznikem křesťanství sílila rivalita mezi Židy,

¹⁰³ Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal a Centrum strategických studií, 2003, s. 61.

křesťany a pohany, šířily se různé pomluvy, které přejala i církev. Po ukřižování Ježíše Krista nenávisť vůči Židům gradovala a právě jeho smrt Židům byla dávána za vinu a měla ospravedlnit jejich pronásledování a diskriminaci. Židé byli segregováni do ghatt, označeni různými znaky, které se lišily dle té které země/společnosti. Židé nesměli vlastnit půdu, apod. Všechny tyto „nepřátelské“ postoje vyústily v pogrom, tj. krvavé pronásledování, mučení, znásilňování, atd. Židů.¹⁰⁴

V 18. století s postupným prosazováním myšlenky rovnosti a svobody bylo od diskriminace Židů pomalu upouštěno. Na druhou stranu, v rámci vývoje vědy a opuštění teologického pohledu na svět a tím i náboženských předsudků, vznikla „nová objektivní pravda“, kdy místo náboženského aspektu byl přijat aspekt biologický. Židé již nebyli považováni za vyznavače určitého náboženství, tedy judaismu, ale na základě své špatné krve za rasu. V průběhu celého středověku bylo normální, že mnoho lidí konvertovalo k jinému náboženství, ať kvůli přehodnocení své víry, tak i v rámci zachování života, čemuž určení Židů jako rasy udělalo přítrž, jelikož „špatná krev je daná, nezměnitelná“.¹⁰⁵

Právě na základě silného rasismu a především antisemitismu založil Hitler veškerou svou politiku, kdy byly například přijaty norimberské zákony, které znamenaly legální vyloučení Židů a všech německých nepřátel ze společenského, politického, atd. života. V konečné praxi to pak znamenalo, že těmto lidem bylo odebráno jejich nezadatelné právo a to právo na život. Nejhrůznějším příkladem této rasově orientované politiky, respektive konečného řešení židovské otázky je pak holocaust. Norimberské zákony zprvu obsahovaly především dva ústavní zákony – 1. zákon o říšském občanství, kdy občanem může být pouze Němec nebo „člověk s příbuznou krví“ a 2. zákon na ochranu německé krve a německé cti, který upravoval, respektive zakazoval smíšené sňatky. Určování krve bylo problematické na obou stranách, mnoho árijců muselo dokazovat svůj původ, stejně tak jako u Židů a dalších podřadných ras se „zkoumala“ příslušnost rodiny k náboženským obcím.¹⁰⁶ Lidé, kteří uzavřeli smíšené manželství, byli později trestáni smrtí. Nicméně etnocentrismus a zakazování smíšených manželství nebylo nic nového, jsou jimi provázeny celé dějiny lidstva, což bylo spojené i s nerovností mezi mužem a ženou. Ostatně zákaz

¹⁰⁴ Srov. Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. *Antisemitismus* [online].

¹⁰⁵ Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 54.

¹⁰⁶ Srov. Holocaust.cz. *Norimberské zákony* [online].

smíšených manželství byl již zmíněn v případě Ameriky, která již dlouhou dobu prosazovala demokracii a demokratické myšlenky, jež byly, mimo jiné, postaveny na rovnosti lidí a stále měla uzákoněný zákaz smíšených manželství. Na nerovnosti mužů a žen, která rovněž provázela a stále provází celé lidstvo, Hitler taktéž postavil základ své ideologické rasové politiky.

Hlavní rolí německé čisté ženy bylo přivádět na svět nové silné jedince s čistou krví. Funkce ženy tak byla převážně biologická a výchovná, od čehož se odvozovalo i pojetí manželství. Žena, podřízena muži a vůdci, byla uznávána jako matka a vychovatelka dětí, což se odrazilo i v zaměstnanosti. Žena „vedla svou vlastní bitvu v domácnosti“ a muž vydělával peníze nebo bojoval na frontě.¹⁰⁷

2.3.1.6 Eugenika a sterilizace

Otázka eugeniky je velice diskutovaná a mezi všemi zúčastněnými se vedle argumentů, zda je eticky ospravedlnitelná či nikoli, vedou dohady o explicitním vymezení pojmu eugenika. Mezi všemi diskutujícími lze najít alespoň minimální shodu v tom, co je to eugenika. Pod tímto společným minimem si lze představit snahy o zlepšení lidského genofundu¹⁰⁸ prostřednictvím řízených postupů. Cílem těchto selektivních reprodukčních postupů je snížení nežádoucích vlastností, například genetického onemocnění a zvýšení vlastností žádoucích, jako je například vysoká inteligence. Obecně lze pak rozlišit dva druhy eugeniky. Negativní se snaží zbavit nevhodných vlastností (jedinců) například segregací, sterilizací, genocidou, atd. Pozitivní vede ke snaze rozmnožovat vlastnosti (jedince) vhodné. Někteří lidé za eugeniku považují jen takové situace, kdy stát pomocí donucovacích prostředků řídí proces reprodukce. Jiní lidé pod eugeniku zahrnují například i dobrovolná rozhodnutí rodičů v oblasti preimplantační diagnostiky. Mnoho lidí pak považuje slovo eugenika za „tzv. morální pojem“, kterým je vzbuzován pocit, že se nutně musí odsoudit, že je špatná, morálně neospravedlnitelná, atd. A to zejména kvůli spojitosti s nacismem. Jiní pod pojmem eugenika vidí pojem neutrální, který ponechává otevřenou možnost diskuze o eugenických praktikách, které mohou být v některých případech vhodné,

¹⁰⁷ Srov. MINERBIOVÁ, A. *Nacismus*, s. 53-55.

¹⁰⁸ genofond= soubor všech genů všech jedinců dané populace.

ospravedlnitelné a morálně správné.¹⁰⁹ Vystudovaný psycholog Petr Bakalář ve své kontroverzní knize *Tabu v sociálních vědách*, která může působit jako „bible“ pravicových extremistů, k tomu dodává: „*Odmítání eugeniky se organizuje kolem pocitů emocionální averze, které nejsou podpořeny racionálními argumenty (...) případy morální paniky jsou v naprosté většině nepodložené.*“¹¹⁰

Již v Platonově ideálním státě by se re-produkce měla přenechávat výhradně speciálním laboratořím a výchova dětí se měla realizovat pouze skrze specialisty ve speciálních organizacích.¹¹¹ Francis Galton roku 1883 jako první uvedl pojem eugenika. Stejně jako Platon s údivem sledoval šlechtění zvířat a rostlin, kdy toto chtěl převést na člověka. O lidech budoucnosti, kteří by vznikli pomocí eugeniky, uvažoval jako o „vysoce vyšlechtěné rase“. Za další propagátory eugeniky můžeme řadit T. Roosevelta, A. G. Bella, W. Churchilla, atd. Roosevelt zastával tezi, že „*v žádném případě nemůžeme dovolit pokračování linií občanů nesprávného typu.*“¹¹²

Do konce 60. let 20. století eugenika zažívala svůj rozkvět. USA se potýkala s kriminalitou, prostitucí, atd. a tyto patologické jevy dávala za vinu imigrantům a „lidem se špatnými geny“. Prostřednictvím přísné imigrační kontroly redukovala počet uprchlíků a snažila se i o zabránění smíšených manželství. V letech 1907 – 1963 v USA 30 států přijalo zákon o sterilizaci mentálně postižených lidí, zločinců a jinak nevhodných lidí, kdy se odhaduje, že bylo sterilizováno přes 60 000 mentálně postižených lidí.¹¹³

Taktéž Hitler na eugenice, která byla spojena především s rasovou otázkou, postavil veškerou svou politiku, kdy pod eutanázií a eugenikou viděl „smrt z milosti“ a „humánní lékařská opatření“. Tato jeho humanita vedla ke smrti přes 6 000 000 lidí!

Nicméně, mohlo by se zdát, že především po druhé světové válce a všech hrůzách, ve které eugenika vyvrcholila, se další snahy o řízenou reprodukci obyvatelstva sníží, ale opak je pravdou. Například několik čínských provincií kolem roku 1990 přijímá zákon o zákazu manželství duševně nemocných lidí, pokud by prve nebyli sterilizováni.¹¹⁴

¹⁰⁹ Srov. WILKINSON, S., GARRARD, E. *Eugenics and the ethics of selective reproduction*. Keele: Keele University, 2013, s. 2-5.

¹¹⁰ BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003, s. 248.

¹¹¹ Srov. SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla*, s. 84-85.

¹¹² ROOSEVELT, T. In VÁCHA, M. *Etika genetického poradenství* [online].

¹¹³ Srov. VÁCHA, M. *Etika genetického poradenství* [online].

¹¹⁴ Srov. KOKAISL, P. *Základy antropologie*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2007, s. 66.

2.3.2 Pravicový extremismus a náboženství

Vztah pravicových extremistů k náboženství představuje jeden z nejproblematictějších okruhů této scény a stále je ze strany odborníků málo probádán. Zcela jasně lze určit jejich nepřátelství, respektive nenávisť k judaismu a islámu. Křesťanství představuje problematický moment v tom smyslu, že některé skupiny uvnitř pravicového extremismu se k němu explicitně či implicitně hlásí, přičemž to ale může být v rozporu s jinou skupinou. Obecně se uvádí, že historická ideologie dnešních pravicových extremistů považovala křesťanství za základ svých myšlenek a současní konzervativní členové (zejména neofašisté) v tomto duchu pokračují.¹¹⁵

U neofašistických skupin lze nalézt explicitní napojení na ultrakonzervativní křesťanské fundamentalisty a je patrný důraz na křesťanský rozměr Evropy. Neonacistické skupiny jako sociální segment se vymezují vůči běžné společnosti, přičemž svým fungováním se podobají náboženským sektám. Obecně se neonacisté oproti neofašistům vůči křesťanství ohrazují a považují ho za „židovský vynález“, jež oslabuje árijskou rasu a přiklání se k pohanství, zejména pak ke starogermánskému náboženství, což je patrné i na užívání těchto symbolů ze strany pravicových extremistů.¹¹⁶ Křesťanství přišlo s myšlenkou rovnosti všech lidí, což pro neonacisty představuje „rovnostářskou utopii“, která neguje „biologický realismus“, což byl (je) základ rasové ideologie, proto se (neo)nacismus přiklání k předkřesťanským náboženstvím a mytologii. Tyto představují „zdravý návrat ke kořenům“ a jsou zdrojem „nové etiky“. Nicméně i neonacisté či přívrženci pravicového extremismu využívají křesťanství a jeho historii s odkazem na tradiční hodnoty.¹¹⁷

Současní pravicoví extremisté, i jejich předcházející ideologie, zneužili k posílení své moci určité křesťanské prvky a zneužili i jiná náboženství, kdy převzali jejich základní symboly. Příkladem toho jsou pohanská starogermánská náboženství a jejich runové písmo či bohové, keltská symbolika, symbolika starověkého Egypta či východních, zejména hinduistických náboženství, atd. Nejtypičtějším symbolem je svastika (v Německu hákový kříž), která se vyskytuje téměř ve všech kulturách a společnostech v celých lidských

¹¹⁵ Srov. CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*, s. 135.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 77, 81, 129.

¹¹⁷ Srov. MÍČKA, R., ŠTĚCH, F. Dělnická strana jako pseudonáboženský fenomén? *Revuepolitika* [online].

dějninách, kdy symbolizovala slunce a úspěch. Dnes je její užívání téměř ve všech státech Evropy zakázáno a to právě kvůli jejím zneužitím nacistickou ideologií. U současného pravicového extremismu (i extremismu jiného) rozlišujeme symboliku čísel, barev, hesel, zkratk, textů, symboliku hudební, verbální, oděvní, atd., přičemž její trestnost se posuzuje dle míry rasového motivu a odkazu na historii.¹¹⁸

Téměř každá forma politického extremismu se projevuje pseudonáboženskými rysy, kdy například svět rozděluje na dobrý a zlý a své poslání pak spatřuje v boji s tímto zlem v rámci zachránění národa, světa, rasy, atd. Takto lze chápat i dnes již rozpuštěnou dělnickou stranu (aktuálně pokračuje jako dělnická strana sociální spravedlnosti, nejsilnější pravicově-extremistická strana na politické scéně v České republice), která bojuje s „totalitní demokracií“. Rovněž dělnická strana i její přívrženci používají starogermánské, severské, keltské, atd. symboly, které vyjadřují tento boj dobra proti zlu.¹¹⁹

Každopádně různé symboly nacházíme ve všech lidských kulturách a společnostech jako vyjádření myšlenek, emocí, ideálů a jako nositele explicitních či implicitních obsahů, se kterými se daná skupina či jednotlivec identifikují. V situacích krize, ať už osobní či společenské, je typický útek k symbolům, které se stávají dostupnou náhražkou a vyhnutím se úzkosti či strachu z beznadějně situace. Symbol se pak stává „modlou“ a vymaňuje jedince či skupinu z racionálního uvažování.¹²⁰

Halík k tomu dodává: „*Pokud se lidé cítí vnějšími vlivy ohroženi, sahají často k velkým náboženským, společenským i jiným symbolům, které mohou být uchopeny různě. Zjednodušené či převrácené podání může přerůst ve fanatismus, který posléze plodí násilí (...)* rasismus, výrazný projev současného českého extremismu, je jednou z fundamentalistických snah vymanit se z komplexnosti světa a zjednodušit jeho výklad na jeden princip. Tím je právě tradice velkého národa nebo čisté rasy. To je však romantická fikce, neboť člověk se nemůže z celé komplexnosti světa jednoduše vymanit. I v případě víry je kontraproduktivní, aby byla sama vykládána zjednodušeně. Má být naopak prostorem ke kritickým otázkám a různým výkladům.“¹²¹

¹¹⁸ Srov. LEBEDA, D., GABAL'OVÁ, D. Symbolika extremistických hnutí. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 68-70, 72.

¹¹⁹ Srov. MÍČKA, R., ŠTĚCH, F. Dělnická strana jako pseudonáboženský fenomén? *Revuepolitika* [online].

¹²⁰ Srov. CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí*. Praha: Armex ve spolupráci s Trivis, 2000, s. 31.

¹²¹ HALÍK, T. In Česká televize. *Extremismus a cyničtí politikové-rány současné doby Tomáše Halíka* [online].

2.3.3 Strategie pravicového extremismu

Pro extremismus je charakteristické, že se velmi rychle dokáže adaptovat na nově vzniklé společenské a politické podmínky a využít je s cílem získat mocenskou pozici a podporu veřejnosti. Pravicoví extremisté skrze propracovanou populistickou techniku a demagogii využívají k posílení své moci taková témata, která představují aktuální problém ve společnosti. Veřejnosti pak v duchu svého spasitelského poslání prezentují jednoduchá, jasná a srozumitelná řešení na dlouhodobé problémy, přičemž mimo jiné využívají neinformovanosti nespokojené populace, kontroverzní politické kauzy a v neposlední řadě demokratický systém. Kritizují jeho prvky a bojují proti němu jeho vlastními zbraněmi, kterými jsou například státem garantované základní lidské svobody. Současnými palčivými tématy jsou multikulturalismus, homosexualita, problematika drog, Evropská unie a krize demokracie. V otázce multikulturalismu je značný odpor vůči cizincům z mimoevropského prostoru, zejména vůči muslimům a lidem černošského původu a vůči vybraným menšinám, zejména pak vůči Romům. Otázka Romů je v České republice dlouhodobě diskutována, přičemž stále přetrvávají paušalizující předsudky vůči této menšině ze strany majority, čemuž nahrává i „skutečnost problematického chování romského etnika“. Nutno zdůraznit, že tato aktuální problematika není řešena pouze v okruhu extremistů, ale napříč celou širokou veřejností. To jak na státní, tak i globální úrovni. Tyto nešťastné situace a neřešení dlouhodobých problémů ze strany státního systému mohou vést k příklonu veřejnosti k extremistickým hnutím.¹²² Podle poslední zprávy ministerstva vnitra České republiky o extremismu za poslední čtvrtletí roku 2014 se pravicová scéna orientovala na problematiku islámu, kdy je značná tzv. islamofobie (strach z islámu). Pravicoví extremisté pak muslimskou komunitu chápou jako bezpečnostní riziko pro Českou republiku a zároveň jako hrozbu zániku evropské kultury. Značné je i napojení pravicových extremistů na skupiny proti islámu, například facebooková skupina „Islám v ČR nechceme“.¹²³ Tyto protiromské a protiislámské nálady slouží jako prostředek ke sjednocení pravicové scény a k získání podpory a aktivizace nespokojeného obyvatelstva. Příkladem mohou být demonstrace na českobudějovickém sídlišti Máj v roce 2013. Bezpečnostní informační služba ve zprávě za rok 2013 upozornila na skutečnost, že

¹²² Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 292-293, 296.

¹²³ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Extremismus: souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2014*, s. 3 [online].

zvýšené mezietnické napětí v některých regionech znamenalo nejvýraznější rizikový faktor pro český demokratický stát, přičemž toto v budoucnu může znamenat podporu pravicových extremistů ze strany obyvatelstva a zároveň nedůvěru občanů vůči demokratickým principům České republiky. Tyto demonstrace, které zpočátku byly záležitostí místních obyvatel, později využili pravicoví extremisté. I přesto místní obyvatelé byli nadále ochotni na těchto akcích participovat, jelikož byli nespokojeni s policejním zásahem, řešením situace ze strany samosprávy a zbavováním odpovědnosti Romů za daný stav. K této neutěšitelné situaci dopomohla i média, která o dané situaci informovala jako o „akci extremistů“, přičemž ale místní obyvatelé tvořili většinu protestantů a byli si toho vědomi. Tyto okolnosti se tak mimo jiné stávají důvodem, kdy majoritní společnost přestává důvěřovat demokratickým mechanismům a začíná přejímat radikální názory, čehož využívají pravicoví extremisté.¹²⁴

Pravicoví extremisté taktéž k propagaci svých myšlenek a k posílení své moci, jak mezi svými přívrženci, tak i u široké veřejnosti využívají různé formy činností. Například demonstrace, internet, publikování, výroba propagačního materiálu, přednášky, koncerty, charitativní akce, vytváření politických stran, zájmových a občanských skupin, atd. Přestože pojem extremismus není v českém právním řádu definován, obecně se dle extremistických aktivit dle výše uvedených metod, rozlišují tři základní druhy extremistické trestné činnosti – násilná, verbální a grafická.¹²⁵ Extremisté o svou moc usilují legálními i ilegálními prostředky a to jak na národní, tak i mezinárodní úrovni. Charakteristická jsou témata rasismu, reprezentovaná romskou problematikou, antijudaismu, reprezentovaného popíráním holocaustu a konspiračními teoriemi a zpochybňování demokracie.¹²⁶ Bakalář se ve své knize taktéž věnuje otázkám rasismu, antijudaismu, atd. přičemž tyto na základě „objektivních věd“ obhajuje a následně navrhuje řešení v podobě eugenické politiky.¹²⁷

¹²⁴ Srov. Bezpečnostní informační služba: vnitřní zpravodajská služba ČR. *Výroční zpráva 2013* [online].

¹²⁵ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 28-29.

¹²⁶ Srov. MAREŠ, M. Extremismus v ČR. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 45.

¹²⁷ Srov. BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*.

3 Boj demokracie proti extremismu

Demokracie, kterou známe dnes a která zcela určitě není ideálem, je ale zřejmě nejlepší alternativa vlády a prostor pro společenský život postavený na fundamentálních hodnotách, v němž člověk uskutečňuje své bytí.¹²⁸ Na druhou stranu, stále existují ideologie a různé opozice, které demokratické hodnoty nesdílejí, či je chápou naprosto odlišně. Jelikož demokracie států Evropské unie stojí na hodnotách, které mají absolutní význam a současně garantují lidská práva, je nutné, aby se demokracie v rámci zachování sebe sama a bezpečnosti občanů proti svým nepřátelům bránila.¹²⁹ Tato nejrozsáhlejší a nejvýznamnější část práce se bude věnovat boji demokracie proti extremismu, přičemž budou nastíněna různá možná opatření, která jsou v současné době využívána a to jak na preventivní, tak i represivní úrovni. Bude představena diskursivní ochrana demokracie, včetně kritické reflexe principů pravicového extremismu, dále bude předložen koncept tzv. militantní demokracie. V závěru této kapitoly budou demonstrovány sporné momenty boje proti extremismu. V následujícím textu se zaměřím primárně na demokracii v České republice, přičemž ale podobná opatření se různým způsobem praktikují i v dalších zemích Evropské unie.

3.1 Obecná charakteristika boje proti extremismu

Extremismus je v České republice vnímán jako negativní jev, který narušuje základní principy demokratické společnosti, přičemž tyto současně využívá ve svůj prospěch, kdy se snaží o posílení své pozice a o nahrazení demokracie nedemokratickým režimem. V úzkém slova smyslu tak extremismus narušuje bezpečnost státu a občanů, proto jsou protiextremistická opatření ve větší míře řazena pod vnitřní bezpečnost státu, respektive jsou součástí bezpečnostní politiky.¹³⁰ Demokratický stát se snaží o vytvoření takových

¹²⁸ Srov. MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 179.

¹²⁹ Srov. MAIER, H. Lidská práva. In HANUŠ, J. (ed.) *Lidská práva*, s. 9.

¹³⁰ Srov. DANICS, Š. *Extremismus*. Praha: Triton, 2003, s. 39-41.

politických, sociálních, ekonomických a kulturních podmínek, které by zabezpečily jeho legitimitu u občanské společnosti a v rámci nichž by se tato společnost cítila bezpečně bez potřeby měnit základní principy a charakter demokracie. Protiextremistická opatření jsou realizována na různých úrovních a různými aktéry, přičemž za nejdůležitější subjekt jsou považovány státní orgány, které zajišťují a koordinují celostátní úroveň v boji proti extremismu. V rámci preventivních i represivních protiextremistických opatření se obecně rozlišují čtyři typy ochrany.¹³¹

1. *Ústavně právní ochrana demokratického zřízení* – například zákazy politických stran, občanských sdružení, shromáždění, atd.¹³²
2. *Správně právní ochrana demokratického zřízení* – například monitorování a potlačování extremismu určitými institucemi a pověřenými bezpečnostními orgány¹³³
3. *Trestněprávní ochrana demokratického zřízení* – zákonná opatření, úprava trestných činů a sankcí, atd.¹³⁴
4. *Diskurzivní ochrana demokratického zřízení* – ideově-politická argumentace proti extremismu realizovaná skrze různé kampaně, semináře, školení, vydávání publikací, atd.¹³⁵

První tři skupiny jsou ve větší míře závislé na *Ústavě* a právním řádu té dané země. Svým charakterem spadají pod tzv. militantní demokracii, které se budu věnovat v dalším textu. V následující podkapitole se zaměřím na diskurzivní ochranu demokratického zřízení, která má především preventivní charakter, proto dále obecně pojednám taktéž o preventivních opatřeních.

3.2 Diskurzivní ochrana demokratického zřízení

Předtím, než se dostanu k podkapitole, která vymezuje právní úpravu extremismu a trestné činy s ním spojené, ráda bych se pokusila o kritickou reflexi historických kořenů dnešního

¹³¹ Srov. DANICS, Š. *Extremismus*, s. 39-43.

¹³² Srov. Tamtéž, s. 43-48.

¹³³ Srov. Tamtéž, s. 49-53.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 53-55.

¹³⁵ Srov. Tamtéž, s. 55-57.

pravického extremismu. Tato reflexe má zmapovat principy pravicových extremistů bez ohledu na zdůvodnění státním zákonem, jelikož vycházím z toho, že určité hodnoty a jejich ochrana mají fundamentální význam, který předchází právní úpravě.

3.2.1 Kritická reflexe totalitarismu

Pokud připustíme, dle zastánců jedné strany, že totalitarismus či jeho prvky provází celé lidské dějiny, jak je možné, že tato koncepce vedla k něčemu tak hrozivému, jako byla politická uspořádání 20. století? A pokud, dle zastánců druhé strany, je totalitarismus produktem či selháním moderní doby, jak je možné, že masová společnost dovolila tuto vládu? Jakou roli v totalitarismu představuje sekularizace?

Vycházím z předpokladu, že totalitarismus je vlastní celé historii lidstva, ale až do moderní doby nedisponoval takovými nástroji, které by mu umožnily jeho expanzi a absolutní moc nad všemi jedinci, jakožto i všemi oblastmi života, proto se nadále budu věnovat reflexi totalitních režimů 20. stol. Zde se přikláním k autorům, kteří uvádějí, že nikdy nelze získat absolutní moc nad všemi a vším. Důkazem toho mi jsou lidé, kteří jak v době nacismu, tak i komunismu, proti těmto bojovali, zakládali různá sdružení, publikovali zakázané autory a knihy, apod. Bohužel, těchto bylo minimum. Krátce odbočím, ale napadá mě zde otázka, zda bychom tyto, dle mého názoru hrdiny, mohli v té době považovat za extremisty? Troufám si říci, že ano. Proto si myslím, že pojem extremismus nelze explicitně spojovat pouze s demokracií, ale s jakýmkoliv jiným politickým uspořádáním, na které se váže. Toho si jsou jistě vědomi i autoři předních publikací o extremismu, ale bohužel ve svých definicích většinou uvádějí extremismus jako negativní pojem, který se vymezuje vůči demokracii, což je samozřejmě v kontextu dnešní doby a českého politického uspořádání správné, nicméně to nevystihuje celou jeho podstatu. Zde se přikláním k definici od Chmelíka, který zdůrazňuje: „*Extremismus je přímo závislý na uspořádání a stavu společnosti, v níž se projevuje.*“¹³⁶ Ostatně tím jsem samozřejmě nechtěla srovnávat bojovníky proti nacismu a komunismu s dnešními bojovníky za nacismus a komunismus. Jen jsem chtěla upozornit na široký úhel pojmu extremismus a jeho nepřesné definice.

¹³⁶ CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí*, s. 6.

Vraťme se nyní k totalitarismu. Již bylo řečeno, že se potýkáme s pojmem, který je z různých stran různě chápan a definován a tato práce není s to pojmut všechny názorové proudy, proto se nyní omezím na vztah totalitarismu a náboženství. Hans Maier řekl: „*Politické události, procesy, čistky a genocidy totalitních režimů probouzejí vzpomínky na temné kapitoly církevních dějin, na inkvizici a procesy s kacíři, na náboženský útlak a války.*“¹³⁷ Tak měl být totalitarismus jakousi novou formou náboženství, která chce pojmut „celého člověka“ a pronikala skrze sekularizovaný novověk. Taktěž „politické náboženství“ či „náhradní náboženství“ zahrnuje myšlenku, že totalitní vlády jsou novou formou gnosticizmu, tedy jako vzpoura proti přirozenému řádu a odmítnutí „nedokonalého stvoření“, která čerpala inspiraci například u Rousseaua či u Machiavelliho.¹³⁸

Právě v sekularizaci, která nastala novověkem, a pokračovala dále (nemyslím, že by byla dovršena), spatřuji významný mezník pro vznik totalitních států 20. století. Novověk spolu s technologickým rozvojem a rozvojem přírodních věd přinesl rozpad tradičních vazeb a hodnot, zpochybnil teologický výklad stvoření a tím přinesl celou řadu otázek o člověku a světu, kdy člověka postavil do středu světa a vesmíru. Člověk je pojímán jako individuum a pán tvorstva. Pozornost se obrací na vědu, která se odpoutala od tradičních (náboženských) autorit a představuje jediné možné vysvětlení všeho. Boží autoritu přejímá stát. Spolu s rozvojem svobody a jiných hodnot člověk pociťuje strach, je v tomto novém světě neukotvený, nezná žádný vyšší smysl, je redukován na objekt vědy, pokroku, stává se jakýmsi strojem.¹³⁹ Totalitarismus bychom pak mohli chápat jako projev krize přechodu mezi modernitou a tradiční společností, kdy byl pokusem o uzavření moderní společnosti do „předvídatelného kosmu“.¹⁴⁰

Jelikož člověk neměl žádný jiný vyšší cíl, autoritu, než stát a vědní poznatky, je zřejmé, že se ve své existenční krizi mohl upínat k určité ideologii, která mu nabízela vysvětlení světa a problémů a stávala se tak novým cílem lidského bytí. Například totalitarismus jako sekulární náboženství, které představil Aron. Za klíčové atributy totalitarismu mimo jiné lze považovat vůdcovský princip, mesianismus a dobře mířenou propagandu.

¹³⁷ MAIER, H. In BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus*. Kapitola 2. Moderní totalitarismus a síla politické imaginace (dále jen Kapitola 2), s. 32.

¹³⁸ Srov. Tamtéž, s. 32-33.

¹³⁹ Srov. MAIER, H. Lidská práva. In HANUŠ, J. (ed.) *Lidská práva*, s. 14.

¹⁴⁰ Srov. BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus*. Kapitola 2, s. 33.

Kult vůdčí osobnosti stál včele politiky i obecného světonázoru. Jak Hitler, tak i Mussolini (i komunističtí vůdci) se coby autoritativní vůdci vraceli k mýtům minulosti, například ke starověkému Římu. Uzavření společnosti a její reformace byla snadná prostřednictvím světského zbožňování a nekritického postoje vůči charismatickému vůdci, který představoval stát a byl měřítkem všech věcí, jakožto i určujícím komponentem veškerého života. Tento vůdcovský princip později představoval autoritu směrem dolů a zavazoval lid k bezpodmínečné loajalitě. Vůdce vytvořil svůj vlastní řád světa, své právo a veškerou politiku a jeho lid jej, až na výjimky, následoval. Díky útočné a manipulativní propagandě byli lidé přesvědčeni o výjimečnosti svého vůdce a věřili ve spasení národa a čisté rasy. Vůdcovo horlivé zápolení o záchranu světa se dá vysvětlit tzv. mesiášským komplexem. Hitlerův mesianismus a sekularizované náboženství vyústilo v holocaust, který představoval konečný soud a vyhlazení všech Židů pak vykoupení.¹⁴¹ Právě v tomto zbožštění vůdce a loajalitě vůči němu spatřuji určité vysvětlení toho, proč masová moderní společnost dovolila veškerá nacistická zvěrstva. I když si myslím, že například loajalita k úřadu a byrokracii s ním spojené, jakožto i s vůdcem, nejvyšší hodnota těch, kteří posílali lidi na smrt, není vysvětlitelná ani tímto. Nicméně je tedy zřejmé, že v sekularizované společnosti místo Boha zaujímají různé ideologie, které určují smysl a cíle člověka a jsou plné pseudonáboženských praktik, nesnášenlivosti a fanatismu. „*Každé objektivní myšlení je kritické k ideologii, protože odhaluje neospravedlnitelné požadavky.*“¹⁴²

Poté, co jsem nastínila určitý vývoj totalitarismu ve vztahu k sekularizaci, pokusím se v následujících podkapitolách odpovědět na otázku, zda je, či není nacistický totalitarismus, jakožto ideál dnešních pravicových extrémistů, z pohledu jeho klíčových prvků, eticky obhajitelný či nikoli. Pokusím se ale již nyní o krátkou reflexi totalitarismu obecně v kontextu této práce. V první kapitole jsem vymezila základní hodnoty demokracie, kterými jsou lidský život, svoboda, rovnost a solidarita. Tyto hodnoty mají natolik fundamentální charakter, že by měly platit i bez závislosti na státu. Ostatně jsme uvedla, že stát vzniká na základě společného rozhodnutí lidí, proto lidský život, svoboda, atd. jsou jeho předpokladem, bez něhož by nemohl existovat. Nemusíme se tedy v otázkách nejvyšších hodnot odkazovat pouze na náboženství. Tyto hodnoty by pak měly být

¹⁴¹ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 70-72, 80-81.

¹⁴² *Život z víry*, s. 116.

zachovány, uznány a chráněny (alespoň do jisté míry) v každém státě. Zde nastupuje totalitarismus jako forma vlády, která neumožňuje individuální svobodu jednotlivce, stejně tak svobodu lidu a veškeré aspekty lidského života i společnosti podřizuje myšlenkám vládnoucí ideologie, která představuje ústřední filosofii veškerého bytí a prostřednictvím nátlaku, propagandy a represe ovládá a kontroluje celou společnost, jakožto i veškeré dílčí oblasti života, nebo se o to alespoň snaží. Veškerá reformace společnosti, která je spojena zejména s násilím a totálním ovládnutím všeho, je odůvodněna cíli vládnoucí ideologie, která stanovila společného nepřítele všem. Ten je na základě určitých aspektů či předsudků pronásledován a likvidován, od čehož se odvíjí i veškerá politika a kroky vládnoucí strany.¹⁴³ Totalitarismus tedy popírá veškeré absolutní hodnoty, které byly v této práci uvedeny. Otázkou zůstává, proč i přes toto všechno někteří lidé v současnosti tíhnou k vůdčovské formě vlády. A je česká demokracie ta forma vlády, která umožňuje člověku naplnit veškeré své hodnoty? Není i v demokracii člověk ohrožen totalitou? Tímto se budu zabývat v následujících podkapitolách.

3.2.2 Kritická reflexe rasismu a antisemitismu

Poté, co jsem vymezila základní charakteristiky rasismu a antisemitismu, jakožto i jejich vývoj, zkusím tyto kriticky reflektovat v kontextu své práce. Je nezpochybnitelné, že výsledky antropologie, biologie a jiných přírodních věd umožňují lépe pochopit člověka a jsou velkým přínosem pro lidstvo. Na druhou stranu člověka nelze rozebrat na určité díly a ty jednotlivě vysvětlovat bez širšího kontextu. Člověk je komplexní bytost, tedy biologická, psychická, sociální a duchovní, proto jej nelze redukovat na pouhý objekt vědy a pokroku. Člověk se vždy bude vztahovat k něčemu vyššímu, co ho přesahuje, k transcendentnosti. V první kapitole jsem se ohradila vůči determinismu, kdy právě kvůli komplexnosti člověka, jej nelze vysvětlovat pouze biologickými procesy, tedy genetickým naprogramováním. Kdybychom tak učinili, popřeli bychom to, co činí člověka člověkem, tedy jeho důstojnost, rozum, svobodu a další hodnoty, které již byly zmíněny. Samozřejmě zde mohou být použity argumenty, kdy nejsme s to například lidskou svobodu uchopit, ukázat na ni a pomocí „objektivní vědy“ ji vysvětlit, stejně tak se potýkáme s určitou

¹⁴³ Srov. Encyclopaedia Britannica. *Totalitarianism*. [online].

problematikou vymezení svobody a jejím definováním, jakožto i s určitým relativismem. Nicméně svoboda je něco, co každý z nás při každodenním životě zakouší a sám poznává a na základě svého rozumu a zkušeností se svobodně rozhoduje utvářet svůj život. Zredukování člověka na biologické, přírodní vysvětlení, které vylučuje vše „nadpřirozené“, tedy naturalismus, též ohrožuje lidskou důstojnost, kdy ta se stává pouhým pojmem. Ostatně právě na Hitlerově pojetí rozdílnosti ras je možno nejlépe demonstrovat příklad toho, jak „pouhé“ biologické vysvětlení člověka vede ke ztrátě lidské důstojnosti a dokonce i ke ztrátě života. Člověk plně nedisponuje všemi empirickými fakty a výsledky různých výzkumů přírodních věd bývají dříve či později popřeny, rozšířeny či potvrzeny. Stejně tak tomu je například i u rasistické hypotézy, která pracovala s myšlenkou, že velikost mozku a lebky má vliv na inteligenci, což je dnes téměř překonáno. Hebb rozlišil dva druhy inteligence – vrozenou a enviromentální, která je ovlivněna prostředím, kulturou, vzděláním. Právě tato ovlivnitelná inteligence je důkazem toho, že nelze srovnávat inteligenci různých etnik. To taktéž souvisí i s rovností, a to především s rovností příležitostí, kdy je zřejmé, že různá etnika mají různé přístupy k možnostem, dle nichž se například posuzuje inteligenční test.¹⁴⁴

Je tedy patrné, že s rasismem a antisemitismem velmi úzce souvisí pojetí člověka a hodnotový či etický relativismus. Novověk je charakteristický obrazem člověka, ve kterém je člověk chápán jako objekt. Vytratil se tedy teologický pohled na člověka, jakožto subjekt, narůstá emancipace věd a nastává sekularizace. Rasistická ideologie, která se formulovala v 18. století, se snažila své předsudky ohledně určité hierarchie ras potvrdit vědou a popřít tím teologické zdůvodnění lidského života, lidské důstojnosti, svobody, rovnosti, atd. Duševní, morální, inteligenční a další schopnosti byly vysvětlovány určením lidí k rase a zcela opomíjely a vylučovaly svobodu člověka. Právě z tohoto zredukovaného pohledu na člověka se odvozovala i lidská hodnota, kdy určití lidé neměli hodnotu žádnou. Na rozdíl od toho, teologické zdůvodnění lidského života vychází ze samého lidského bytí, kdy všichni lidé jsou si rovni bez rozdílu a Bohem stvořeni. Jak je tedy možné, že vědecké rasové teorie vedly k něčemu tak hroznému jako je holocaust či genocida „nevhodných“ lidí? A jak je možné, že po něčem tak hrůzném, co se událo v nedávné

¹⁴⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009, s. 207.

minulosti, jsou dnes lidé, kteří rasismus obhajují a vyzdvihují? Je rasismus eticky obhajitelný?

Richard Weikart, profesor kalifornské státní univerzity, se ve své knize *Hitler's ethic: the nazi pursuit of evolutionary progress* snaží o vysvětlení Hitlerova světového názoru a jeho etického myšlení. Hitlerova etika byla etika evoluční, která stála na myšlence biologického pokroku, který převyšuje vše ostatní, tudíž by tedy jeho chování a všechna jeho „zvěrstva“ byla morálně ospravedlnitelná, pokud by byla namířena proti těm, které považoval za rasově méněcenné. Ve svém pojetí evolučního pokroku vycházel z vize, kdy „účel světlí prostředky“ a v rámci jeho ideologie existovalo pouze jedno dogma a to použití všech prostředků, které vedou k přežití jako k nejvyššímu cíli. Přežití v tomto rasovém boji bylo zároveň nejdůležitější ctností. Weikart taktéž upozorňuje na chybné chápání některých autorů, kteří uvádějí, že Hitlerova morálka pramenila především z křesťanské etiky, což odvodili z tradičních Hitlerových postojů, například odpor k prostituci, potratům, atd. Nutno dodat, že odpor k potratům se vztahuje pouze na potraty árijských žen, u žen méněcenných byl nutností. Naproti tomu Claudia Koonz tvrdí, že nacistická etika byla etikou sekulární a byla odmítnutím tradiční křesťanské etiky, k čemuž se autor této publikace přiklání.¹⁴⁵

Vyšla jsem z předpokladu, že určité hodnoty mají natolik fundamentální význam, že by měly být platné i bez státního zákona. Tyto hodnoty chrání etické normy, které jsou absolutní a vždy platné za jakýchkoliv podmínek, oproti normám pozitivním, které se mohou měnit. Jak je tedy možné, že dle evoluční etiky je Hitlerovo jednání morálně správné a ospravedlnitelné? Pokud bychom připustili etický relativismus, kalkulovali bychom s tím, že určité hodnoty jsou závislé na různých podmínkách. To znamená, že by neexistovaly obecně platné mravní hodnoty, jelikož ty by byly závislé na osobnosti člověka, kultuře, společnosti, době, atd. Tím bychom ale popřeli přirozený původ mravních norem a tak i veškerou etiku.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Srov. WEIKART, R. *Hitler's ethic: the nazi pursuit of evolutionary progress*. New York: Palgrave Macmillan, 2009, s. 3-8.

¹⁴⁶ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profesie*. Praha: Triton, 2003, s. 114.

3.2.3 Kritická reflexe eugeniky a sterilizace

V první kapitole jsem uvedla, že v jednotlivých kulturách lidských dějin se postoj k člověku, respektive k hodnotě lidského života, výrazně lišil a postupně vyvíjel. Jednoznačně nový pohled na člověka a jeho lidský život v souvislosti s lidskou důstojností, přineslo křesťanství, které také explicitně vymezilo vztah k lidem slabým, nemocným, trpícím a jinak ohroženým, stejně tak k nepřátelům, tedy vztah založený na rovnosti všech lidí a solidaritě. V současné době se stále více prosazuje již zmíněný etický pluralismus, díky kterému vzniká „postmoderní etická teorie kulturního relativismu“, která popírá univerzální morální pravidla a umožňuje různým lidem a skupinám zastávat jejich určité etické postoje. Vzniká tak mnoho problémů ohledně vymezení jednoznačných etických stanovisek vůči problémovým oblastem dnešní společnosti, jakými jsou například úcta k životu, ochrana nenarozeného života, eutanázie, genová technologie, apod.¹⁴⁷

Zmínila jsem, že pod pojem eugenika lze řadit mnoho různých, nejen medicínských, postupů. Pro snazší orientaci a práci s tímto pojmem vyjděme z rozdělení eugeniky na státem donucenou, jak si ji můžeme představit například z nacistického Německa a eugeniku dobrovolnou, pod kterou řadíme genetické poradenství, prenatální vyšetření, genový výzkum, atd. Oběma těmito zcela odlišným skupinám jde vlastním způsobem o jedno a to samé, a to o zlepšení genofondu. Ovšem obě skupiny se o to snaží naprosto jinými prostředky.¹⁴⁸ Petr Bakalář uvádí následující rozdělení: tzv. klasická eugenika, pod kterou řadí pozitivní eugeniku, tedy, aby vhodní lidé s žádoucími vlastnostmi měli větší počet dětí a negativní eugeniku, tedy, aby lidé s nežádoucími vlastnostmi měli dětí méně a dále tzv. nová eugenika, která k dosažení stejných cílů jako skupina první užívá biotechnologii – umělé oplodnění, klonování, prenatální vyšetření, atd.¹⁴⁹ Domnívám se, že není vhodné naprosto jasně uvádět, že obě skupiny se snaží o stejné cíle. Tzv. nová eugenika přispívá (měla by přispívat) ke zmírnění komplikací, které v průběhu lidského života, i na jeho počátku, kdy dítě ještě nemusí být narozené, mohou nastat. Jejím cílem by měla být snaha o kvalitu života, kdy respektuje lidský život a důstojnost člověka. Ovšem problémem zde je, jak uchopit či vysvětlit lidskou důstojnost. Tato pak může být

¹⁴⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 113-114.

¹⁴⁸ Srov. WILKINSON, S., GARRARD, E. *Eugenics and the ethics of selective reproduction*, s. 10-11.

¹⁴⁹ Srov. BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*, s. 247-248.

odvozována z aktuálního stavu člověka, kdy by jí tedy nedisponoval každý. Oproti tomu cílem klasické eugeniky není kvalita lidského života daného jedince, nýbrž kvalita nějaké vyšší hodnoty, například národa, rasy, atd. Samozřejmě i nová eugenika, například genetická diagnostika, může sledovat cíle vyšší a může být zneužita jako nástroj k něčemu, co ji odporuje, ale v prvé řadě se snaží o předávání informací a ulehčení tíživé situace, která nastala a vždy by měla vycházet z pozitivního hodnocení každého lidského života. Myslím, že je důležité rozlišovat mezi zlepšením genofondu skrze život a kvalitu života každého jedince a zlepšením genofondu skrze určitou skupinu lidí a jejich životů bez ohledu na ostatní. Ostatně se zde nechci zabývat tím, zda klasická nebo nová eugenika je lepší či horší než ta druhá a tvrdit, že pokud nová eugenika bere v potaz hodnotu každého lidského života, tak je eticky ospravedlnitelná. Naopak, u každé eugenické formy je nutné rozlišovat její metody, cíle a předpokládané následky. Člověk nesmí být nikdy redukován na objekt jednání, na prostředek k dosažení nějakého jiného cíle. Samozřejmě každý ví, že člověk je neustále prostředkem, ale i tak musí zároveň zůstat jako subjekt, kdy je chráněna jeho lidská důstojnost. Již bylo zmíněno, že lidský život je nejvyšší fundamentální hodnota, jelikož je předpokladem pro rozvoj hodnot jiných, proto nikdy a v žádném případě nesmí být s člověkem nakládáno jako s nástrojem k dosažení hodnot jiných a žádné hodnoty jako důvody ospravedlnitelnosti takového jednání nesmí stát v protikladu k hodnotě lidského života.

V dnešní společnosti se pozornost upíná především na kvalitu života a ne na lidský život jako takový. Velký důraz je kladen na zdraví, sílu, dokonalost, atd. Člověk je tak opět vnímán jen za jakýsi stroj, objekt vědy či medicíny. Tak se zdraví, inteligence, kvalitní život a jiné „pozitivní vlastnosti“ stávají důvody pro ospravedlnitelnost různých eugenických postupů. V tomto pohledu nemusím zůstat pouze u pravicových extremistů, ale lze se s tím setkat i v medicínské praxi a u široké veřejnosti. Problémem ale zůstává jak definovat zdraví nebo nemoc, kvalitu života, atd.¹⁵⁰ A existuje jasné pojítko mezi zdravím a štěstím? Domnívám se, že být zdravý neznamená být šťastný a naopak. Bakalář považuje zdraví, inteligenci a mravní charakter za nejdůležitější vlastnosti člověka a zároveň jako základ úspěšné společnosti. Taktéž uvádí, že tyto vlastnosti jsou do velké míry geneticky

¹⁵⁰ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 126.

determinovány, proto je lze geneticky zlepšovat. Jako protiargument k absolutní hodnotě lidského života uvádí, že „je lepší být inteligentní, než neinteligentní, je lepší být zdravý, než nemocný a je lepší mít dobře vyvinutý mravní charakter, než ho nemít“, tak jsou tyto vlastnosti všeobecně považované za žádoucí cíl a k jejich rozvoji je eticky ospravedlnitelné používat genovou terapii. Zde ale opět opomíjí to, že hodnota lidského života je předpokladem k uskutečnění kvalitního života, jakožto i předpokladem pro inteligenci, zdraví a další hodnoty. Nehledě na fakt, že popírá či bagatelizuje vliv prostředí na inteligenci, mravní charakter, atd., stejně tak tyto vlastnosti automaticky propojuje. Člověk je v každodenním životě schopen poznat, že vysoká míra inteligence u daného jedince automaticky neznamena rozvinutý mravní charakter, stejně tak není předpokladem pro zdravý život. Mnoho inteligentních lidí páchá trestné činy, žije patologickým způsobem života a v běžném životě jsou „prakticky nepoužitelní“. Nicméně Bakalář uvádí následující eugenické programy: redukce neplánovaných počtů a porodů formou antikoncepce, sexuálního vzdělávání, legalizací potratů, sterilizace vybraných skupin obyvatelstva a to jak dobrovolnou, tak i státem vynucenou formou. V té by například byla povinná sterilizace mentálně retardovaných lidí, duševně nemocných lidí, psychopatů, atd. nebo by lidé obdrželi peníze za to, že nebudou mít děti. Byla by licence pro rodičovství, kdy by děti ve věku 12 ti let byly sterilizovány a po 10 ti letech by musely projít kurzem rodičovství a získat licenci, aby byly „odsterilizovány“. Samozřejmě je finanční podpora a to jak pro lidi s žádoucími vlastnostmi na podporu plodit děti, tak i pro lidi s nežádoucími vlastnostmi jako úplata za to, že děti mít nebudou. Bakalář uvádí, že etické námitky, které stojí v opozici ke sterilizaci lidí, opomíjí práva států, kdy například stát má právo eliminovat „tzv. sociální škody, které nežádoucí jedinci páchají“.¹⁵¹ Nicméně i zde se hodnota lidského života jeví jako absolutní, jelikož člověk a společnost lidí je předpokladem pro vznik státu, kdy ten vzniká pouze na ochranu lidí a bez lidí by bylo nemožné, aby vznikl. Nelze proto tedy práva státu stavět nad práva jedinců. Veškeré formy eugeniky, které Bakalář na základě vědeckých teorií rasismu, jež ovšem nejsou obecně potvrzeny a ve většině případů je jiné vědecké teorie popírají, ve své knize navrhl, stojí v protikladu všem lidským hodnotám. Jeho argumenty ve prospěch eugeniky popírají hodnotu lidského života

¹⁵¹ Srov. BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*, s. 247, 289-290, 293.

a vrozenou důstojnost. Dle těchto se člověk stává nástrojem pro dosažení „státních cílů“ na základě nerovnosti. Nehledě na to, že zcela opomíjí svobodu člověka a vliv prostředí na jeho utváření a redukuje jej na geneticky podmíněnou bytost, přičemž opomíjí i veškerou sociální interakci, která jistě může být příčinnou patologického chování. Solidarita je pak chápána jako selekce lidí, kteří splňují určité požadavky definované vybranou elitou, ve prospěch všech. Nezodpovězenou otázkou pak zůstává, kdo může jasně vymezovat žádoucí a nežádoucí vlastnosti a na základě jakých kritérií. Nebyly by postupem času prvotní žádoucí vlastnosti považovány za vlastnosti nežádoucí? Je vůbec možné dosáhnout shody ohledně žádoucích vlastností, když i v otázkách absolutních hodnot se potýkáme s etickým relativismem? Lze například porodnost redukovat a ovlivňovat na základě práva na dítě, kterým disponuje pouze určitý jedinec? Můžeme vůbec mluvit o právu na dítě? Domnívám se, že nikdo nedisponuje právem na dítě, stejně tak právem rozhodovat o životě jiných lidí. Kdyby to tak bylo, stal by se člověk pouhým objektem k uspokojování „práv“ jiných lidí či společností. Nehledě na fakt, že k lidství patří určitá nedokonalost, kdy je i zachována jedinečnost každého člověka. Obecně lze však říct, že eugenika je jedna z nejhorších forem manipulace s lidskou důstojností, kdy ji dokonce popírá v zájmu „blaha společností“.¹⁵²

3.2.4 Postoj sociálního učení církve

Pro formování demokracie do dnešní podoby bylo důležité období od 18. století, kdy se taktéž rozvíjejí lidská práva. Církev se dlouhou dobu zdráhala vyjádřit svou podporu lidských práv a dokonce k nim zaujímal negativní stanovisko. To bylo zapříčiněno celkovým kritickým postojem vůči sekularizované moderně a liberalismu. Církev lidská práva odmítala především kvůli touze lidí po neomezené svobodě, která posilovala individualismus a sekularizmus.¹⁵³ Tak tomu bylo za dob Pia VI., Pia VII., Řehoře XVI. a Pia IX. Určitý obrat nastal až u papeže Lva XIII.¹⁵⁴ Lev XIII. taktéž odmítal modernu a liberalismus, ale přijal je jako realitu, ve které je třeba se angažovat. V rámci lidských práv a svobod pak rozlišoval, co je správné a přijatelné a co nikoli, namísto všeobecného

¹⁵² Srov. KOKAISL, P. *Základy antropologie*, s. 65-67.

¹⁵³ Srov. ŠTICA, P. *Lidská práva a sociální učení církve*, s. 14-15. *AUC Theologica* [online].

¹⁵⁴ Srov. *Život z víry*, s. 77.

odsuzování.¹⁵⁵ Pozdější podpora a ochrana lidských práv v sociálním učení církve je vyjádřena například v encyklikách *Pacem in terris*¹⁵⁶ a *Iustitia et Pax*.¹⁵⁷

Společnost 18. a 19. století je charakteristická rozvojem vědy a techniky, což vyústilo v průmyslovou revoluci. Toto období, vedle významného pokroku, znamenalo celkovou proměnu společnosti a to mělo velmi negativní dopad na lid. S postupnou urbanizací dochází ke stále častějším konfliktům, k prohlubování nerovnosti mezi lidmi, k nedůstojnému žití, k nárůstu dětské práce, k vykořisťování lidí, k opuštění tradičních hodnot i vazeb, k sociální izolaci, k deprivaci, k sociálnímu vyloučení a chudobě a k dalším negativním důsledkům. Nejen s tímto se musela nově zformulovaná demokracie potýkat a přizpůsobovat se. Na tyto společenské změny, které sebou přinášela industrializace, reagovala i církev vzniklou sociální naukou církve. Významná je encyklika *Rerum novarum*¹⁵⁸ z roku 1891, která se zabývala sociální otázkou, především pak otázkou dělnictva, vykořisťování lidí, vlastnictvím, apod. Štica uvádí: „*Lev XIII. se v první sociální encyklice fakticky zasazuje za lidská práva, zejména za práva sociální (...) činí tak implicitně, bez toho aniž by se opíral o lidsko-právní terminologii.*“¹⁵⁹ Současně se rozvíjejí charitativní aktivity, které vykonávají především ženy a motivací jim je křesťanský soucit s potřebnými. Později se angažuje stát a přebírá určitou roli ve starosti o své občany. Na konci 19. století vzniká sociální práce jako samostatná profese.¹⁶⁰

Pius XI. 14. 03. 1937 vydal první německy psanou encykliku *Mit brennender Sorge*¹⁶¹, která byla namířena proti nacismu a jeho hlavní ideologii, která stavěla na rasismu a nacionalismu. Tato encyklika taktéž znamenala významný rozdíl od encyklik předcházejících a to zejména ve výzvě k ochraně svobody svědomí a náboženství. V pozadí této výzvy stojí „požadavek svobody církve vůči státnímu totalitarismu“. Encyklika *Divini Redemptoris*¹⁶², zaměřená proti komunismu, obsahuje mimo jiné, první pozitivní explicitní formulaci lidských práv v sociálním učení církve. Na Pia XI. navazuje Pius XII., který

¹⁵⁵ Srov. ŠTICA, P. Lidská práva a sociální učení církve. *AUC Theologica*, s. 16-17 [online].

¹⁵⁶ Srov. JAN XXIII. *Pacem in terris*. In *Sociální encykliky (1891-1991)* [online].

¹⁵⁷ Srov. *Život z víry*, s. 77.

¹⁵⁸ Srov. LEV XIII. *Rerum novarum*. In *Sociální encykliky (1891 – 1991)* [online].

¹⁵⁹ ŠTICA, P. Lidská práva a sociální učení církve. *AUC Theologica*, s. 17 [online].

¹⁶⁰ Srov. MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*, s. 96-98.

¹⁶¹ Srov. PIUS XI. *Mit brennender Sorge* [online].

¹⁶² Srov. PIUS XI. *Divini Redemptoris* [online].

taktéž podporoval lidská práva, jenž chápal v souvislosti s vrozenou důstojností člověka.¹⁶³ Lidská práva by měla být ochranou osob proti zásahům totalitních států a nejsou v té době chápána jako „*normativní základ křesťanské sociálně-etické reflexe, ale jako poslední možný prostředek, jak zachránit osobu a církev z rukou silného státu*“.¹⁶⁴ Pozoruhodné je, že papež Pius XII. jako první papež uznal mravní hodnotu demokracie a vyjádřil se v její prospěch, což byl začátek podpory demokracie ze strany církve.¹⁶⁵

3.3 Preventivní opatření

Jelikož se extremistické aktivity neustále vyvíjejí a extremisté dokáží rychle „měnit svou tvář“, je třeba, aby stát věnoval dostatečnou pozornost efektivní prevenci. V boji proti extremismu se angažuje více subjektů na různých úrovních, proto je nutné, aby preventivní (i represivní) opatření byla jednotlivě koordinována a smysluplně aplikována. Obecně lze v prevenci rozlišit preventivní, metodickou a výchovně vzdělávací rovinu¹⁶⁶, kterým budou věnovány následující podkapitoly.

3.3.1 Preventivní rovina

V rámci preventivních opatření je třeba řešit témata, s nimiž kalkulují extremisté, avšak velmi obezřetně, jelikož hrozí riziko, že přílišným zdůrazňováním takového tématu může dojít k legitimizování extremismu. Na druhou stranu „vyřešením problémů“ extremismus nezmizí, nicméně v rámci úspěšné prevence je nutné brát v potaz témata a problémy, o které se extremismus opírá a dle toho určovat další protixtremistickou politiku. Touto metodou by byly sebrány argumenty extremistům, kterými ovlivňují veřejnost (alespoň na určitou dobu) a ta by pak neměla pocit, že „se nemůže spolehnout na stát“.¹⁶⁷

Za jeden z hlavních problémů „neúspěšnosti prevence“ lze považovat nevyjasněnost problematiky ohledně vyloučených lokalit a romských občanů, kdy právě toto je u široké

¹⁶³ Srov. ŠTICA, P. Lidská práva a sociální učení církve. *AUC Theologica*, s. 18-20 [online].

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 20.

¹⁶⁵ Srov. MÍČKA, R. Demokracie, s. 48. *Caritas et veritas* [online].

¹⁶⁶ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 48.

¹⁶⁷ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Prevence v oblasti pravicového extremismu* (dále jen Prevence), s. 7, 119-120 [online].

veřejnosti vnímáno jako problém a extremisté toho zneužívají. Pravicový extremismus v České republice hojně využívá romskou problematiku a sociálně vyloučené lokality se stávají terčem útoků extremistů či jako vhodné místo k pořádání demonstrací a jiných akcí. Skrze populistické techniky, jež jsou mířené na „nespokojené sousedy Romů“, extremisté posilují svou moc. Samozřejmě nelze problematiku vyloučených lokalit jednoznačně spojovat pouze s extremismem, nicméně je důležité, aby v oblasti řešení těchto dvou problémů, panovala shoda v tom, jak situaci čelit. V roce 2013 od května do října probíhala „protiromská kampaň“, která představovala 26 protestních akcí (například již zmíněné České Budějovice), jež byly realizovány nespokojenými obyvateli a zneužity pravicovými extremisty. Zazněla kritika státu, kdy ten „nedostatečně zajišťuje bezpečnost okolí sociálně vyloučených lokalit“ a „nespravedlivě spravuje sociální systém“. Sociálně vyloučené lokality nepředstavují problém jen pro extremisty, ale taktéž pro českou společnost. Ve *Zprávě o stavu romské menšiny v ČR za rok 2012 i 2013* je konstatováno, že „*existence sociálně vyloučených lokalit obývaných ve větší míře Romy vážně ohrožuje sociální soudržnost české společnosti*“.¹⁶⁸ V první řadě tento problém postihuje především Romy a to ve všech sférách jejich života. Tyto situace, které jsou důsledkem několika okolností, stejně tak jako nevhodné či chybějící prevence v oblasti extremismu, a v neposlední řadě nedostatečnou integrací, znamenají hrozbu pro demokratický stát, kdy ten je vnímán jako ten nespravedlivý a špatný. Ostatně již na kauze v Českých Budějovicích bylo zmíněno, že mezietnické napětí znamenalo největší hrozbu pro demokratický stát, potažmo pak posílení radikálních až extremistických názorů. Stejně tak je nutné v těchto situacích sahat k represivním opatřením, kterým se mohlo více či méně předcházet.

3.3.2 Výchovně-vzdělávací rovina

V preventivních aktivitách je často uplatňováno vzdělávání široké veřejnosti, konkrétních zainteresovaných osob, jakožto i vzdělávání vyučujících a pracovníků v pomáhajících profesích a to jak v oblasti multikulturalismu, tak i v oblasti extremismu a terorismu. Dále jsou pořádány různé kampaně a aktivity vládních a nevládních subjektů s cílem zamezit chápání boje proti extremismu jen jako policejní represi. Nicméně, často tato preventivní

¹⁶⁸ Úřad vlády ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2013*, s. 90 [online].

opatření ztroskotávají na tom, že jsou vytvářena jako reakce na určitou akci bez dlouhodobého promyšlení. V poslední době lze za významný posun považovat aktivity jiných ministerstev, než jen Ministerstva vnitra. Avšak do budoucna je nutné zlepšit spolupráci těchto subjektů, stejně tak vládních subjektů s dobrovolnými či neziskovými organizacemi, jelikož se obecně uvádí, že tato spolupráce není dostatečná. V České republice přetrvává negativní prevence, kdy je extremismus prezentován jako hrozba, negativní jev, atd. Namísto tohoto by bylo vhodnější zapojit strategii pozitivní prevence, kdy by byly prezentovány například výhody demokracie oproti prvkům, které hlásají extremisté. Stejně tak jako vyzdvihnout funkčnost a udržitelnost demokracie.¹⁶⁹

V současné době v rámci preventivního vzdělávání funguje vyčerpávající koncept symboliky extremismu, přičemž tato není vždy jednoznačně definována s odkazem na její minulost, avšak je vnímaná jako potřebná pro pochopení extremismu a jeho prevenci. V praxi pak tato symbolika, která směřuje k nacistické či fašistické ideologii (i když historicky mnohem dál a uvedenými ideologiemi byla pouze zneužita) bývá podnětem k trestnímu stíhání extremistů, přestože v České republice neexistuje „žádný koncept zakázaných symbolů“, ale individuálním znaleckým posouzením lze určit, zda daný symbol směřuje k *podpoře a propagaci hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka*¹⁷⁰. U této prevence ale vyvstává mnoho otázek, a to například, zda je nutné, aby se veřejnost, děti na základních školách, atd. seznamovali s obsáhlou symbolikou, což primárně nevede k tomu, že si vytvoří k extremismu odpor. Naopak, v některých symbolech mohou nalézt zalíbení a posílit tak extremistické názory a to i prostřednictvím pozdější represe, kdy jsou extremisté trestně stíháni za užívání (ne)určitých symbolů a mohou se tak stavět do role „mučedníků“. Jejich pozice může být takto posilována a to jak v jejich řadách, tak i u dalších občanů. Jako protipól se jeví prezentování konceptu lidských práv, kdy by byla demonstrována jejich potřebnost a poukazováno na jejich zneužívání, popírání, včetně reflexe porušování práv. Otázkou zde zůstává, jak lidská práva a demokratické hodnoty „lívivě a srozumitelně“ prezentovat ve společnosti, například u dětí.¹⁷¹

¹⁶⁹ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Prevence*, s. 7, 13 [online].

¹⁷⁰ Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷¹ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Prevence*, s. 7, 13-14 [online].

3.3.3 Metodická rovina

Pro úspěšný boj s extremismem je nutný efektivní systém spolupráce všech zainteresovaných, který je založený na účinné strategii. V posledních letech se boji proti extremismu v České republice věnuje mnoho pozornosti a to především vytvářením protiextremistické politiky, která je zejména na vládní úrovni a zastřešuje ji Ministerstvo vnitra, přičemž se ale angažují i ministerstva jiná a další vládní i nevládní subjekty, v neposlední řadě taktéž mezinárodní organizace a to jak formou prevence, tak i represe, která převažuje.¹⁷²

Cílem existující prevence je snížení důvěryhodnosti extremistů, seznámení veřejnosti s hlavními idejemi extremismu a zároveň tím posílit pozici demokracie a zvýšit občanskou soudržnost. Obecně lze uvést, že široká veřejnost v České republice shledává pouze častou represí vůči extremistům, přičemž preventivní programy nejsou často zmiňovány a uplatňovány. Jistě je to zapříčiněné i tím, že v České republice chybí dlouhodobý preventivní koncept s jasně vytyčenými cíli, jakožto i měřítko pro určování úspěšnosti prevence. Nejsou jednoznačně určeny zodpovědné osoby a zainteresované subjekty spolu často soupeří, namísto spolupráce.¹⁷³

V českém prostředí není jednoznačně definována cílová skupina protiextremistické politiky, jednotný způsob jejího snažení, jakožto i konkrétní cíle. „Snížení podpory extremistů“ jako cíl této politiky není správně formulovaný a měřitelný cíl. Rovněž není majoritně pracováno s extremisty, ale s širokou veřejností. Například v Německu v rámci protiextremistické prevence, ve které působí široké spektrum odborníků, funguje tzv. „sít'ování“, kdy každý ze zainteresovaných přináší „jiný pohled na věc“ a tím jednoznačný expertní prvek. Taktéž v rámci prevence je pozornost věnována samotným extremistům, jako konkrétní součástí cílové skupiny, kdy ti jsou aktivně oslovováni a pracuje se s nimi na základě charakteristických metod práce. Například fungují tzv. „výstupní programy“ pro extremisty. Nemalou roli v této primární i sekundární prevenci hraje sociální práce¹⁷⁴, kde jsou značná i genderová specifika. Taktéž samotné Spolkové ministerstvo práce

¹⁷² Srov. MAREŠ, M. Extremismus v ČR. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus*, s. 61.

¹⁷³ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Prevence*, s. 6-7, 13, 58-59, 120 [online].

¹⁷⁴ Srov. např. Borrmann, S. Od mezinárodních deklarací k praxi sociální práce: vývoj etických směrnic pro kontroverzní sociální práci. *Sociální práce/Socialna práca*, s. 62-70 [online].

a sociálních věcí realizuje různé protiextremistické programy. Česká republika, především pak Ministerstvo práce a sociálních věcí i samotná sociální práce může Německo považovat za příklad dobré praxe a přijmout jej jako výzvu hodnou následování.¹⁷⁵

3.4 Koncept militantní demokracie

V předchozích kapitolách byly reflektovány základní pilíře pravicového extremismu s hodnotami, na kterých demokratická společnost stojí a které jsou obsaženy v *Listině základních práv a svobod*¹⁷⁶, z čehož vyšlo, že tyto stojí proti sobě. V demokratické vládě České republiky je extremismus vymezen jako „*ideologie, které se vymezují vůči ústavním a zákonným normám a útočí proti základním demokratickým ústavním principům*“.¹⁷⁷ Určité formy obrany demokracie proti extremismu svým charakterem patří do konceptu tzv. militantní demokracie, kterému budou věnovány následující podkapitoly.

3.4.1 Vymezení pojmu militantní demokracie

Extremismus představuje jev, který ohrožuje demokracii a oslabuje její stabilitu, je tedy nutné, aby se demokracie bránila. Otázkou však zůstává, jak se demokracie vůči svým ideovým nepřátelům může bránit tak, aby si zachovala svou demokratičnost, tedy i svou liberální stránku. Může demokracie ve jménu svých základních demokratických hodnot proti svým nepřátelům bojovat i nedemokratickými způsoby? Mohou být tyto nedemokratické způsoby v demokratické společnosti považované za legální?

Právě propojení liberální a demokratické myšlenky utilitaristických klasiků 19. století vedlo k masovému rozšíření demokracie v následujícím století. Podstatou liberální složky demokracie je zaručení určitých hodnotových aspektů, přičemž nejvyšší hodnotou je svoboda člověka spojená se zárukami základních lidských práv.¹⁷⁸ Zastupitelská liberální demokracie vytváří svým nepřátelům vhodné podmínky k tomu, aby proti ní bojovali jejími vlastními zbraněmi, přičemž se obecně uvádí, že demokracie nedisponuje takovými obrannými mechanismy, aby se jim ubránila. Pokud by se k takovýmto mechanismům

¹⁷⁵ Srov. Ministerstvo vnitra ČR. *Prevence*, s. 101, 119-121 [online].

¹⁷⁶ Srov. Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. *Listina základních práv a svobod* [online].

¹⁷⁷ Policie ČR. *Co je extremismus?* [online].

¹⁷⁸ Srov. MÍČKA, M. Demokracie. *Caritas et veritas*, s. 39 [online].

uchylovala, pozbyla by své demokratičnosti a přeměnila by se v diktaturu.¹⁷⁹ Tomuto tvrzení však lze oponovat a to tím, že i přes vědomí ohrožení „demokratické stránky demokracie“ se ve 30. letech 20. století rozvíjí koncept militantní demokracie od Karla Loewensteina, který přichází s myšlenkou, že demokratické vlády se proti svým nedemokratickým nepřátelům musí bránit, aby zůstaly zachovány. Tato obrana je založena na přesvědčení, že demokracii nelze bránit pouze demokratickými prostředky a demokracie nesmí být tolerantní k jevům, které ji ohrožují. Poslední věta napovídá, že se zde jedná o jakýsi paradox.¹⁸⁰ Sám autor konceptu uvádí, že se jedná o „sebezapření demokracie“. Loewenstein byl negativně ovlivněn fašismem a nacismem, který využil základy demokracie k nastolení své moci. Loewenstein dodává, že je nutné „bojovat proti ohni ohněm“. Jeho hlavní ideou tedy je, že demokracie se v rámci svého zachování musí bránit proti svým ideovým nepřátelům a to i za cenu určitých rizik a omezení základních práv, například omezení svobody projevu, svobody sdružování, atd. Represivní opatření demokracie tedy ohrožují samotnou demokracii v rámci její ochrany. Může být svoboda omezena ve jménu svobody? Tato otázka je základem kritiky jak ze strany nepřátel demokracie, tak i ze strany přívrženců demokracie.¹⁸¹

Militantní demokracie představuje fenomén, který není možné jednoznačně ukotvit a definovat. Jako synonymum k „bránící se demokracii“ existuje mnoho termínů, které vždy jasně nevystihují její podstatu. V současné době se můžeme setkat s několika různými pojmy od různých autorů, přičemž v této práci budou užívány termíny bránící se demokracie a militantní demokracie jako synonyma. Bránící se demokracie je forma vlády demokracie, která „*ofenzivně skrze právní, mocenské a diskursivní nástroje vystupuje proti svým ideovým nepřátelům uvnitř systému, a to ještě předtím, než tyto nepřátelé iniciují naplnění hlavních hrozeb, které z jejich existence vyplývají, především závažného narušení stability režimu či jeho zničení*“.¹⁸² V odborných publikacích, především zahraničních, se můžeme setkat s níže uvedenými, přeloženými pojmy:

¹⁷⁹ Srov. VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*, s. 11.

¹⁸⁰ Srov. DANICS, Š. Konceptualizace militantní demokracie a její aplikace v praxi (dále jen Konceptualizace MD). *Rexter* [online].

¹⁸¹ Srov. KLAMT, M. *Militant Democracy and the Democratic Dilemma: Different Ways of Protecting Democratic Constitutions*. In BRUINSMA, F., NELKEN, D. (eds.) *Explorations in Legal Cultures*, s. 133-134 [online].

¹⁸² MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: CDK, 2013, s. 15.

- *militantní demokracie* – koncept obrany demokracie proti ideovým nepřítelům demokracie
- *substantivní demokracie* – mimořádná bezpečnostní opatření, která demokracie při své obraně přijímá, se vymykají jejím liberálním principům
- *bojovná, bojeschopná demokracie, zápasící demokracie, střetu schopná demokracie*
- *bránící se demokracie* – stejně jako militantní demokracie nabízí koncept obrany proti ideovým nepřítelům demokracie
- *demokracie schopná obrany, obranyschopná demokracie* – tento pojem je používán německými bezpečnostními dokumenty
- *bojovná demokracie* – taktéž je překládána jako útočná či agresivní demokracie
- *imunitní, imunní demokracie* – tento pojem představuje ideální model, jelikož právní řád demokracie obsahuje liberální principy a současně vymezuje jejich hranice pro případné mimořádné situace
- *netolerantní demokracie* – tento pojem vychází z přesvědčení autorů, že ta která demokracie reaguje na své nepřátele různým způsobem, přičemž vykázaní svých nepřátel mimo společensko-politický život je méně úspěšné než jejich začlenění
- *agonistní, agonní demokracie* – možnost demokracie převést své síly a politiku od „antagonismu k agonismu“¹⁸³

Kořeny bránící se demokracie jsme s to nalézt již v antice, kdy byla taktéž diskutována míra svobody a státní moc při střetu demokracie s jejími nepříteli. Typickým příkladem kritiky konceptu bránící se demokracie s argumentem, že demokracie se nechová demokraticky, je soud se Sokratem, kdy ten byl obviněn za to, že se účastnil na výchově nepřátel státu.¹⁸⁴ Tato kritika ve společnosti přetrvává dodnes. V následujících staletí polemiku nad ochranou demokracie zastínily obecné debaty o ochraně států, lidí, atd. V 18. a 19. století spolu s rozvojem teorie demokracie, přichází i rozvoj úvah o ochraně demokracie, kdy například k zastáncům tolerantní demokracie, tedy opaku bránící se, lze řadit Voltaira. Tomu je přisuzován následující výrok: „Nesouhlasím s tím, co říkáte, ale až

¹⁸³ Srov. DANICS, Š. Konceptualizace MD. *Rexter* [online].

¹⁸⁴ Srov. STRNAD, Š. Koncept militantní demokracie a jeho aplikace v české protiextremistické politice (dále jen Koncept MD). *Politické vědy*, s. 11 [online].

do smrti budu hájit vaše právo to říkat.“ Někteří autoři uvádějí, že jej nepronasl, avšak lze jej vyvodit z jeho životních postojů.¹⁸⁵

Přestože v každé demokracii a v každém období jejího vývoje je patrná určitá represivní forma její obrany, kořeny militantní demokracie, kterou známe dnes, sahají do 30. let 20. století. V té době se podobným konceptem jako Loewenstein zabýval i kontroverzní Carl Schmitt, který se jím snažil ospravedlnit nástup nacismu. Je patrné, že militantní demokracie užívá nástroje, jež jsou užívány i nedemokratickými režimy, avšak s tím, že je využívá pouze pro ochranu demokratického státu.¹⁸⁶ V poválečném období se v Německu koncept střetávající se demokracie a bránící se demokracie propojil s teorií extremismu, přičemž Německo bylo významnou inspirací pro Českou republiku i další evropské státy. Nové debaty o militantní demokracii na mezinárodní úrovni jsou spojeny zejména s bojem proti terorismu a násilným prosazováním zájmů ideologických nepřátel demokracie. Ze současných světových významných teoretiků militantní demokracie je nutné jmenovat profesora Capoccia. V České republice se konceptem bránící se demokracie zabývá zejména Miroslav Mareš a Štěpán Výborný, kteří vydali první systematickou knihu o tomto fenoménu, ze které budu v dalších podkapitolách čerpat.¹⁸⁷

3.4.2 Principy a nástroje militantní demokracie

Koncepty obrany demokracie jsou různé a její nástroje jsou závislé na tom, jak bude ta která bránící se demokracie vymezena. Loewenstein svůj koncept založil na tom, že v případech, kdy demokracii ohrožují její nepřátelé, je třeba, aby se bránila stejnými metodami a prostředky. V rámci legislativního opatření obrany státního uspořádání definoval 14 principů, které podporují demokracii při ohrožení. Legislativní opatření by měla být definována dle následujícího:

1. trestně stíhat povstání, rozšíření nepokojů, podněcování ke vzpouře, konspirační jednání, atd.
2. zakázání činností hnutí či politických stran, která napadají demokracii
3. zákonem zaopatřit militantní či (polo)ozbrojené skupiny v politických stranách

¹⁸⁵ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 11-12.

¹⁸⁶ Srov. DANICS, Š. *Konceptualizace MD. Rexter* [online].

¹⁸⁷ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 12-14.

- a zakázat či omezit nošení stejnokrojů nebo symbolů, jež označují politické postoje
4. preventivní a včasná opatření proti ozbrojeným skupinám, které nenáleží ke státní vládě, ale naopak k občanské společnosti
 5. všechny demokracie by měly přijmout legislativní opatření proti možnostem výroby, držení a nakládání se zbraněmi
 6. legislativní opatření proti zneužití vládních institucí ze strany nepřátel demokracie
 7. legislativní opatření proti politické propagandě, respektive proti šíření nenávistných projevů
 8. legislativní opatření proti takovým shromážděním a veřejným nepokojům, které šíří nenávistné projevy
 9. v rámci ochrany lidské důstojnosti a samotné svobody stanovit podmínky pro omezení svobody projevu
 10. legislativní opatření proti vyzdvihování politických trestných činů a vyzývání k občanské neposlušnosti či k negaci zákonů
 11. loajalita vůči státním ozbrojeným silovým složkám
 12. loajalita vůči státní sféře obecně
 13. zajištění politické policie, která by kontrolovala a stíhala aktivity směřující proti demokracii
 14. omezit zahraniční nepřátelskou propagandu¹⁸⁸

Tato Loewensteinova koncepce se stala vzorem pro další autory, kteří ji rozpracovali, a taktéž byla vzorem pro mnoho evropských států, které ji ve větší či menší míře aplikovaly do svého práva. Především jsou omezována práva a svobody extremistů a teroristů, přičemž někteří autoři se při aplikaci militantní demokracie omezují pouze na jednu vybranou skupinu. Stejně tak v této práci je koncept bránící se demokracie primárně spojen s extremismem.¹⁸⁹ Je tedy patrné, že mezi nástroje bránící se demokracie se řadí zejména zákonná opatření, která omezují určitá práva a svobody. Nicméně je možné se setkat i se zpřísnováním určitých trestných činů, s právem na odpor proti těm, kteří se snaží o odstranění demokracie, stejně tak jako s nelegislativními nástroji, jakými jsou například

¹⁸⁸ Srov. LOEWENSTEIN, K. *Militant Democracy and Fundamental Rights*, I, II. In SÁJO, A. (ed.) *Militant democracy*. Utrecht: Eleven International Publishing, 2004, s. 251-261.

¹⁸⁹ Srov. ŠTRNAD, Š. *Koncept MD*. *Politické vědy*, s. 12-13 [online].

argumenty demokracie při boji s extremismem. Do toho se řadí i protiextremistické vzdělávání, jež současně zahrnuje vzdělávání ohledně demokracie, výchovu k občanství, atd. V neposlední řadě lze jmenovat metody ústavního inženýrství, kdy může dojít k transformaci ústavního systému, aby se zamezilo vlivu extremismu, a metody „ofenzivní politické kultury“, kdy je extremismus kritizován a distancován od etablovaných politických a mediálních sil. Obecně se vymezuje několik legislativních nástrojů, které slouží k boji s extremismem – omezení svobody projevu, sdružování, shromažďování, práva na soukromí formou vytváření seznamů extremistů a jejich sledováním, omezení výkonu funkcí a jiného působení extremistů ve státní sféře, zpřísnění trestů za násilné trestné činy motivované nenávistí či předsudky, lustrační zákony, atd. Zde je nutné podotknout, že praxe bránící se demokracie je pouze jedna z forem ochrany demokracie a stát, respektive ústavní dokumenty, se k ní explicitně či implicitně hlásí (mohou hlásit).¹⁹⁰

Taktéž lze diferencovat koncepty bránící se demokracie, kdy například podle některých autorů lze vymezit čtyři základní. První koncept představuje hodnotově relativistickou variantu, kdy je zaručen prostor všem politickým silám a tudíž se nepřátelům svobody (demokracie) poskytuje stejné množství svobody jako jejím přátelům. Stát v tomto konceptu zasahuje až tehdy, je-li překročena hranice zákona. Druhý koncept, autoritativní varianta, je opakem prvního, kdy nepřátelé svobody nedisponují žádnou svobodou. Stát neústupně zasahuje proti všem extremistickým jevům. Třetí a čtvrtý koncept je jednostranně zaměřen dle ideologie, tedy antifašistická a antikomunistická varianta, kdy přívržencům těchto idejí není přiznána žádná svoboda. Poslední, liberálně demokratická varianta, je charakteristická myšlenkou „žádná bezpodmínečná svoboda nepřátelům svobody“. Stát zasahuje až při extrémním hodnotovém relativismu nebo při autoritářských postojích. Tato varianta je typická pro Německo a Českou republiku. Ačkoliv by neměla být jednostranně zaměřena, lze kriticky reflektovat souměrné působení demokracie proti oběma formám politického extremismu, tedy pravicového i levicového. Často pak bývá pravicový extremismus označován jako více nebezpečný než levicový a toto pojetí se odráží i ve strategii boje proti těmto jevům.¹⁹¹

Extremismus představuje multidisciplinární fenomén, který se neustále vyvíjí

¹⁹⁰ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 16, 19-20, 25-26.

¹⁹¹ Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, s. 95-96.

a v normativním pojetí je chápán jako negativní, zatímco demokracie je chápána pozitivně. Proto při protiextremistické politice hrozí možnost „propagandistického a represivního zneužití“ řady opatření proti extremismu, a to jak proti skutečnému, tak i proti údajnému. Problémem je taktéž relativismus v chápání demokracie i extremismu, kdy oba tyto pojmy bývají chápány různě. Druhá kapitola byla věnována vymezení a typologii extremismu, z čehož vyšlo, že neexistuje jednoznačná definice tohoto pojmu, a to jak obecně, tak i u konkrétních skupin. Stejně tak vždy nelze jednoznačně určit hranice mezi „normálním“ a „extrémním“. Nehledě na fakt, že pojem extremismus není v českém právu zakotven, což se jeví jako velice problematické, jelikož v rovině státu je extremismus spojen především s právními důsledky. To znamená, že extremismus a činy s ním spojené, musí být vždy konkrétně a individuálně zkoumány v souvislosti s Ústavou, pokud nejsou takto analyzovány, platí, respektive by platit měla, presumpce neextrémnosti. Extrémnost tedy musí přezkoumat a určit soud.¹⁹² Zde vystupují soudy jako základní činitelé a to především soudy ústavní a Evropský soud pro lidská práva. Při naplňování konceptu bránící se demokracie ovšem soustava soudů svými rozhodnutími může narážet na rozhodnutí Ústavního soudu a ten pak může být v rozporu s lidskými právy, která jsou zakotvena v Evropské úmluvě a tak i v rozporu s Evropským soudem pro lidská práva. Tyto příklady jsou typické pro všechny bránící se demokracie, včetně České republiky.¹⁹³ Jelikož všechny středoevropské státy podléhají jurisdikci Evropského soudu pro lidská práva, nelze ochranu demokracie považovat za univerzální, přestože přijímaná opatření proti extremismu se v Evropě navzájem ovlivňují, ale výsledná podoba ochrany demokracie je vždy odrazem daného zákonodárství a „úrovně“ té dané země.¹⁹⁴

3.4.3 Militantní demokracie v České republice

Česká obrana demokracie má své kořeny v meziválečném období Československé republiky, která představovala velmi mladou demokracii, a tudíž si stát naléhavě uvědomoval její křehkost, stejně tak lehké zneužití jejích základních hodnot a proto i její nutnou ochranu. Militantní demokracie má dosáhnout liberální složky demokracie tím, že

¹⁹² Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, s. 94-95.

¹⁹³ Srov. MOLEK, P. *Demokratizace a omezování lidských práv*. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 199-200.

¹⁹⁴ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 5-6.

se přihlásí k určitým hodnotám, které pro ni představují absolutní význam a nehodlá je dát k dispozici a je připravená o ně bojovat. Sám Loewenstein jako první příklad takovéto fungující militantní demokracie uvedl předválečné Československo.¹⁹⁵ Taktéž Capoccia považuje československý model militantní demokracie za vzorový, jelikož aplikoval nutné mechanismy na ochranu své demokracie.¹⁹⁶ Jako příklad takových mechanismů můžeme uvést například zákon z roku 1933 *o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran*¹⁹⁷, kdy činnosti těchto stran vedly k ohrožení ústavnosti a celistvosti demokratického systému. Proto Československá republika skrze tato represivní opatření chránila své ústavní hodnoty před těmi nepřáteli, kteří usilovali o nahrazení demokracie totalitou. Ve stejném roce, kdy byl zákon přijat, vláda zastavila činnost dvou německých politických stran, jelikož byly napojené na NSDAP. Československá republika tak čelila ohrožení narůstajícím nacismem a fašismem, na druhou stranu i ohrožení komunismem. Československý stát hrdě vzdoroval těmto antidemokratickým ideologiím, ale jejich hrozbu nedokázal do budoucna odvrátit.¹⁹⁸

„Obnovu demokracie“ na území České republiky řadíme do třetí demokratické transformace. Obecně bývá s demokratizací spojována ochrana lidských práv a demokracie se považuje (zatím) za nejlépe fungující uspořádání, které slouží k dosažení a udržení svobody člověka. Tato teze se ale v konceptu militantní demokracie může zdát protichůdná a je důležité se ptát, zda praxe demokracie je shodná s jejím ideálem, za který nyní můžeme považovat svobodu člověka a lidská práva. Je zřejmé, že nově vzniklá demokratická vláda musí, stejně jako Československá mladá demokracie, chránit své základní hodnoty a tyto nevystavovat svým nepřátelům. Vyvstává zde dilema, jak „omezit demokracii v zájmu demokracie“. Demokratická společnost si jistě uvědomuje své základní hodnoty, které jsou velmi křehké a zranitelné a rozhodně nejsou samozřejmostí. Na druhou stranu, česká demokratická vláda, stejně jako vlády jiných států, má několikaletou zkušenost s takovými

¹⁹⁵ Srov. MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 199.

¹⁹⁶ Srov. STRNAD, Š. Koncept MD. *Politické vědy*, s. 24 [online].

¹⁹⁷ Srov. Zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran, ve znění zákona ze dne 20. 12. 1934.

¹⁹⁸ Srov. STRNAD, Š. Koncept MD. *Politické vědy*, s. 24-25 [online].

ideologiemi, které tyto základní demokratické hodnoty využily k nastolení své tyranie.¹⁹⁹ Proto po hrůzné zkušenosti s komunismem i nacismem se určité prvky militantní demokracie prolínají i do českého právního řádu, kdy jsou obsaženy zejména v *Listině základních práv a svobod* a v *Ústavě*. V *Ústavě* České republiky jsme s to nalézt určité prvky bránící se demokracie a to hned v preambuli, kde se občané České republiky zavazují, že „budou budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody jako vlast rovnoprávných, svobodných občanů, kteří jsou si vědomi svých povinností vůči druhým a zodpovědnosti vůči celku, jako svobodný a demokratický stát, založený na úctě k lidským právům a na zásadách občanské společnosti, jako součást rodiny evropských a světových demokracií, (...), odhodlání řídit se všemi osvědčenými principy právního státu, (...)“.²⁰⁰

Taktéž v *Listině základních práv a svobod* je zaznamenáno, u politických práv, že „výkon práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“.²⁰¹ Je zde tedy patrné, že demokratická vláda po zkušenosti s totalitními režimy, je ochotna v rámci své sebezáchovy omezit práva určitých jedinců či skupin. Někteří autoři uvádějí, že nové ústavy jsou určovány strachem z návratu předchozích totalitních režimů. Sájó tyto ústavy označuje jako „stvoření vzniklá ze strachu, který má původ v předchozím režimu“.²⁰² Jak již bylo uvedeno, základním aktérem v militantní demokracii je soudní moc. Zejména pak Ústavní soud, stojící mimo klasickou soudní soustavu, který fakticky rozhoduje o tom, zda zmíněná omezení určitých práv a svobod v rámci ochrany demokracie, jsou slučitelná se samotnou demokracií. V České republice se Ústavní soud několikrát přihlásil ke konceptu bránící se demokracie. Poprvé již v roce 1992, kdy zdůraznil, že hnutí, která potlačují občanská práva nebo k tomuto směřují, ohrožují bezpečnost státu i občanů, proto musí být potlačena a to bez ohledu na přesné definování

¹⁹⁹ Srov. MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 179, 199.

²⁰⁰ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů.

²⁰¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

²⁰² SÁJO, A. In MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 199.

těchto hnutí či jejich ideálů nebo cílů.²⁰³ Taktéž v roce 2011, kdy můžeme shledat explicitní odkaz na militantní demokracii: „*Ústavní soud se ztotožňuje s principy bránící se demokracie, jejichž právní aplikace je opodstatněná s přihlédnutím k historickým zkušenostem s nacistickou a komunistickou totalitou nejen v našem státě, nýbrž i v celoevropském kontextu. Jestliže jsou odpůrci demokracie a hodnot, na kterých demokracie stojí, připraveni na ni útočit, musí být i demokratický režim připraven bránit se těmto atakům, a to v nutných případech i omezením základních práv.*“²⁰⁴ Současně i vláda, která disponuje základní exekutivní pravomocí, nezůstává pozadu, jelikož v *Koaliční smlouvě* z roku 2013 se explicitně připojila ke konceptu bránící se demokracie, který je inspirován a částečně převzat z Německa. Vládní strany se tak rozhodly, že při boji s extremismem nebudou pouze „*pasivně přihlížet oslabování demokracie a extremistickým úsilím o omezení svobod jiných občanů, přičemž omezení své svobody považují za nedemokratické, ale uplatní koncept bránící se demokracie*“.²⁰⁵

V České republice je v rámci konceptu bránící se demokracie nutno zmínit omezení svobody projevu, omezení sdružovacího práva, omezení shromažďovacího práva, lustrace a zákazy práce a trestní postih nenávistně motivované násilné kriminality. Velmi známou kauzou v případě rozpuštění politické strany pro hrozbu demokratického státu je v České republice Dělnická strana, která na první návrh vlády rozpuštěna nebyla. Na základě druhého návrhu však již soudem rozpuštěna byla, což lze taktéž považovat za jasný příklon ke konceptu militantní demokracie.²⁰⁶

Lze tedy jednoznačně konstatovat, že militantní demokracie má v České republice dlouhou historii a těší se podpoře vlády i Ústavního soudu. V porovnání s klasickými principy od Loewensteina lze shledat jejich určité naplňování v rámci české demokratické společnosti. Koncept militantní demokracie je v České republice uskutečňován jak formou prevence, tak i represe a jeho výslednou podobu ovlivňují nejen státní orgány, ale taktéž

²⁰³ Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 4. 9. 1992, sp. zn. P1. ÚS 5/92. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 94-95.

²⁰⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2011, sp. zn. IV. ÚS 2011/10. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 95.

²⁰⁵ Vláda ČR. *Koaliční smlouva mezi ČSSD, hnutím ANO 2011 a KDU-ČSL na volební období 2013-2017*, s. 28 [online].

²⁰⁶ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 98, 106, 108-110, 114, 116.

neziskové organizace a určitá vědecká pracoviště.²⁰⁷

3.4.4 Kritická reflexe militantní demokracie

Jak již bylo zmíněno, liberálně-demokratický stát garantuje svým občanům bezpečnost a současně zachování jejich práv a svobod. Vystává zde otázka, jak toho v praxi docílit? Jestliže by demokratický stát eliminoval nebezpečí skrze nezákonné prostředky a protiústavními opatřeními, ohrozil by vlastní legitimitu. Ideální model by byl takový, kde by byla zajištěna nejvyšší míra bezpečnosti současně s nezasahováním do základních práv a svobod. Ovšem tomu v praxi nelze vždy dostat. Zde jako významný činitel ofenzivně vystupuje militantní demokracie, která nebezpečné hrozby odvrací v souladu s liberálními principy. Nutno poznamenat, že militantní demokracie se v rámci ochrany bezpečnosti soustředí pouze na „úzké pojetí bezpečnosti“ a to na zachování základních demokratických práv a svobod, které jsou postaveny na fundamentálních hodnotách. Nicméně ani zde nejsou jasné hranice, které vymezují, jaká opatření jsou ještě v souladu s lidskými právy a jaká už ne. Situaci taktéž zhoršuje skutečnost, že mimo soudní moc a Ústavní soud té dané země, přípustnost nutných opatření v konečné fázi určuje Evropský soud pro lidská práva. Tak neexistuje jednoznačná shoda v tom, co je a co není přípustné, jak u jurisdikce, tak i u odborníků, představitelů vlády, občanů, atd.²⁰⁸

Taktéž není zcela jasné, jaká míra prevence či represe je nutná k potlačení extremistů. V České republice se setkáváme s oboustrannou kritikou, tedy na straně jedné názor, že protiextremistická politika je velmi přísná, na straně druhé je kritizována pro její slabost. Obecně lze však říci, že koncept bránící se demokracie a jeho aplikované prvky není sám o sobě přespříliš zpochybňován. Ostatně to může být zapříčiněno tím, že pojem militantní či bránící se demokracie je sice v České republice aplikován dlouhou dobu, nicméně se o něm mnoho nemluví a není často skloňovaným termínem ve všeobecných diskuzích, vyjma diskuzí, které nastávají po různých extremistických demonstracích a jejich státním potlačení.²⁰⁹ Všeobecně prvky bránící se demokracie kritizují samotní extremisté, přičemž ale i někteří odborníci zastávají názor, kdy „omezení demokracie ve

²⁰⁷ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 95-96.

²⁰⁸ Srov. STRNAD, Š. *Koncept MD. Politické vedy*, s. 7, 10, 14 [online].

²⁰⁹ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 118.

prospěch demokracie“ může podporovat extremisty v jejich propagandě a oslabovat tím pozici demokracie.²¹⁰ Což bylo částečně demonstrováno na situaci v Českých Budějovicích. Dalším všeobecným problémem je konkrétní koncept bránící se demokracie té které země, kdy ten může být zaměřen primárně pouze na konkrétní skupinu extremistů. V České republice je protiextremistická politika zaměřena na všechny druhy extremismu, přičemž ale obecně převažuje boj proti pravicovému extremismu, který je vnímán jako nejnebezpečnější. Ve všech zemích střední Evropy jsou do konceptu bránící se demokracie zapojeny i nevládní organizace, přičemž tyto většinou striktně rozdělují politický extremismus a věnují se boji pouze proti jedné skupině. Čestnou výjimkou je v případě České republiky občanské sdružení Imperativ²¹¹, které bojuje proti pravicovému i levicovému extremismu a taktéž velmi často upozorňuje na „dvojí metr protiextremistické politiky, která v České republice funguje“.²¹²

Termín extremismus a jeho jasná nedefinovatelnost též představuje problém, stejně jako jeho časté používání na politické půdě, kde toto označení napomáhá k diskvalifikaci protivníka. Při užití prvků bránící se demokracie pak není zcela jasné, jestli se tyto dotýkají extremismu reálného, který představuje vážnou hrozbu nebo extremismu domnělého. Taktéž kritika útočí na „souměrnost“ při aplikaci těchto prvků, kdy někteří zainteresovaní jedinci považují za nutné postupovat pouze proti některým extremistům a to proti těm, jejichž názory jsou opravdu nebezpečné, převážně se za tyto považují extremisté pravicoví. Pokud by byla mimořádná opatření militantní demokracie uplatňovaná na všechny stejně, neustále a bez hlubšího rozlišení rizika toho daného extremismu, hrozí, že tato opatření „zevšední“. Na druhou stranu, podle Backese a Jesse se úspěšnosti a stability demokracie docílí tehdy, bude-li použit „tzv. antiextremistický konsens“, tedy stejné potírání všech extremistických směrů. Tito autoři proto kritizují Německo, které se zaměřuje převážně na extremismus pravicový, a ostatní skupiny jsou tolerovány.²¹³ S touto kritikou lze ztotožnit již zmíněné občanské sdružení Imperativ, ve kterém působí David Lebeda, autor publikací o extremismu, který taktéž vyzdvihuje nutnost „boje proti všem extremistickým skupinám, nejen proti tomu pravicovému, který je v České republice upřednostňován“. Každopádně

²¹⁰ Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, s. 95.

²¹¹ Srov. *Imperativ o. s.* [online].

²¹² Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 216.

²¹³ Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, s. 94-95.

každý extremismus znamená pro demokratický stát více či méně určitou hrozbu, je tedy nutné, aby na ni stát reagoval. Kdyby tak neučinil, snížil by svou důvěryhodnost u občanů a tím i svou stabilitu. Nicméně je velmi důležité, aby tyto reakce proběhly v rámci legitimacy státu. Kdyby tomu tak nebylo, mohl by se stát skrze aplikovanou represi pohybovat ve stejném etickém rozměru jako jeho protivníci s „účelem světícím prostředky“. Ostatně největším rizikem pro demokracii je přemrštěná reakce na hrozby, kdy se „vláda uchyluje k politickému radikalismu v posuzování práva a trestných činů, čímž se mohou dostat na hranici legality, či přímo do oblasti ilegality, ve které operují její nepřátelé“.²¹⁴ Otto Kirchheimer tento stav, kdy vláda vědomě nedodrží či zkresluje práva a svobody, nazývá „politickou spravedlnost“.²¹⁵ Capoccia v konceptu militantní demokracie pracoval s dvěma extrémy, které při (ne)aplikování prvků militantní demokracie mohou nastat. Jestliže vláda bude proti svým nepřítelům vystupovat příliš represivně a útočně, začne sama později vystupovat jako její autoritativní nepřítel. Naopak, pokud bude své nepřítelů příliš tolerovat, dojde později k jejímu zhroucení.²¹⁶

Demokratický stát musí uznat své hodnoty, přihlásit se k nim a ochraňovat je proti všem nepřítelům a to už dříve, než tito nějakým způsobem demokratický stát či jeho bezpečnost naruší. Zde tedy prevence hraje důležitou roli a to zejména diskuze s extremisty, jelikož „demokracie by měla vítězit především silou svých argumentů“.²¹⁷ Protiextremistická politika čelí dalšímu dilematu, jelikož není zcela jasné, zda se extremistické strany mohou angažovat jako politické etablované strany. Pokud by tomu tak bylo, byly by zapojené do spolupráce s demokratickou vládou a tím by se dala předpokládat jejich „socializace či zkultivování“, na straně druhé zde hrozí riziko narušení demokratické vlády. Ostatně i etablované politické strany si nejsou zcela jisté, zda se mají zabývat tématy, se kterými kalkulují extremisté, jelikož zde hrozí „extremizování politického spektra“. Na straně druhé, v případě problematiky vyloučených lokalit, bylo demonstrováno, že je důležité a vhodné pro všechny zúčastněné, se tímto zabývat.²¹⁸

Je tedy patrné, že liberální demokracii ohrožuje extremismus samotný, přičemž se ale

²¹⁴ STRNAD, Š. Koncept MD. *Politické vedy*, s. 15 [online].

²¹⁵ KIRCHHEIMER, O. In STRNAD, Š. Koncept MD. *Politické vedy*, s. 15 [online].

²¹⁶ Srov. DANICS, Š. Konceptualizace MD. *Rexter* [online].

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Srov. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, s. 96-97.

ohrožuje i samotná demokracie svými reakcemi na něj. Hlavy států se většinou k protiextremistické politice nevyjadřují nebo se přiklání k opatřením vlády. Výjimku v České republice tvoří Václav Klaus a Miloš Zeman. Zatímco Zeman podporuje co nejpřísnější tresty pro extremisty, Klaus spolu se svými spolupracovníky, zejména s Petrem Hájkem, kritizuje jak podobu demokracie v České republice, tak i určitá protiextremistická opatření, která se týkají „omezení svobody ve prospěch svobody“. Sám pak čelí návalu kritiky a to především ze strany „levicově orientovaných“ jedinců či skupin. Znamé jsou taktéž jeho výměny názorů s Tomášem Halíkem.²¹⁹ Klaus často mluví o soudcokracii a mediokracii, které vstupují a utvářejí politiku státu, přičemž pohlcují samotnou demokracii.²²⁰ Role soudů je v militantní demokracii velmi důležitá, jelikož jako poslední činitelé rozhodují o tom, zda a v jakém rozsahu je omezení práv a svobod legitimní. Soudy pak mohou být často vystaveny tlakům médií. Klaus taktéž hovoří o politické korektnosti, kdy samozvaná skupina lidí určuje, co je a co není správné, co se smí a co se nesmí.²²¹ Ve veřejných diskuzích se taktéž často Evropská unie považuje za „totalitní demokracii“, kdy svými nařízeními a omezeními určuje, jak má ten daný stát fungovat. V první kapitole jsem vymezila svobodu jako nejdůležitější složku plného realizování lidského života. Taktéž pro demokracii je svoboda nezpochybnitelným předpokladem „opravdové demokracie“. *Listina základních práv a svobod* zaručuje svobodu, ovšem s přídavkem, že tato může být omezena, pokud jde o bezpečnost lidí či státu. Bylo uvedeno, že svoboda není svévůle, ale utváří se ve vztahu s odpovědností. Můžeme zde tedy vyjít z předpokladu, že svoboda je omezena a to tak, že „kde začíná svoboda toho druhého, končí má svoboda“. Na druhou stranu lze předpokládat, že v rámci pluralitní společnosti s nespočtem názorů, myšlenek a idejí tyto budou vždy někoho jiného pobuřovat a urážet. Jak tedy docílit svobody a zároveň odpovědnosti?

Moderní demokracie jsou postavené na absolutních hodnotách, které mají univerzální platnost, na druhou stranu tyto hodnoty jsou v té dané společnosti aplikovány různě. Ameriku lze považovat za tolerantní demokracii. Neomezuje práva a svobody tak, jak je tomu u středoevropských zemí, které lze označovat za militantní. V těchto militantních

²¹⁹ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 97.

²²⁰ Srov. KLAUS, V. *Rozhovor prezidenta republiky pro deník Právo* [online].

²²¹ Srov. Novinky.cz. *Václav Klaus: Malá česká hilsneriáda aneb další případ diktatury politické korektnosti* [online].

demokraciích jsou trestně stíhány tzv. verbální činy, což znamená, že k jejich spáchání stačí pouhá vyslovená myšlenka, písemné vyjádření, užívání či šíření určité symboliky, atd.²²² Důležitou roli v pojetí těchto dvou druhů demokracie hraje obecná vůle. Americká tolerantní demokracie je založená na občanské společnosti, jež je tvořena svobodnými jednotlivci, kteří disponují nezcizitelnými právy. Zatímco v Evropě stále panuje jakýsi hegelovský názor, že obecnou vůli tvoří stát a to i tehdy, kdy je v rozporu s občanskou společností. Tak evropské militantní demokracie ve jménu své ochrany omezují práva občanů v rámci zachování obecné vůle, celospolečenského zájmu. Rozlišení politických aktérů na pravici a levici má své nezanedbatelné místo i v protixtremistické politice, a tedy v prosazování určitých represivních prvků militantní demokracie. Jak je ostatně patrné i na postojích Klause a Zemana. Pravicově orientovaná vláda obecně extremismus ignoruje nebo oslabuje jeho případným angažmá v etablovaných stranách. Levicově orientovaná vláda často reaguje přehnaně a to právě i skrze trestní stíhání verbálních projevů. Je nutné si uvědomit, že ani ignorací nebo kriminalizováním těchto jevů se situace neřeší, jelikož extremisté a jejich myšlenky stále existují, i když „nejsou určitou chvílí vidět ani slyšet“.²²³

Veškeré středoevropské ústavy omezují určitým způsobem práva jednotlivců i skupin a toto je pak často aplikováno proti extremistům. Každopádně porovnáním všech středoevropských zemí, které uskutečnil Mareš a Výborný, vyšlo, že Česká republika a Německo mají nejsilnější militantní demokracii, přičemž tato má v České republice, respektive na území bývalého Československa, nejdelší tradici. Faktem ovšem zůstává, že v České republice jsou protixtremistická opatření namířena apriory na pravicový extremismus, zatímco například za sympatie k ortodoxnímu komunismu nebyl nikdo potrestán. Někteří autoři zdůrazňují, že se česká demokracie zcela nevyrovnala se svou minulostí. Je nezpochybnitelné, že demokracie se musí proti svým nepřátelům bránit, avšak při srovnání s postřehy mnohých autorů, jsme s to shledat, že aplikace militantní demokracie v České republice se potýká s mnohými chybami, kdy v konečné fázi se může ohrozit sama demokracie.²²⁴

²²² Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 99, 104.

²²³ Srov. PŘIBÁŇ, J. *Obrana ústavnosti aneb česká otázka v postnacionální Evropě* (dále jen *Obrana ústavnosti*). Praha: Slon, 2014, s. 112-116.

²²⁴ Srov. MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 119, 215.

3.5 Sporné momenty boje proti extremismu

Ve chvílích, kdy se demokracie brání proti svým nepřátelům a jejich nastolení nedemokratické vlády, mohou při uplatňování principů tzv. militantní demokracie nastat situace, kdy sama demokracie a její postupy nejsou v souladu s lidskými právy a jejich ochranou. Tyto sporné momenty v případě potřeby zkoumá Ústavní soud a potažmo Evropský soud pro lidská práva. Níže uvádím známé mediální kauzy, ve kterých byly primárně řešeny tzv. verbální trestné činy, které jsou často ústředním tématem společensko-politických debat. Příklady jednotlivě demonstrují problematiku pravicového extremismu, levicového extremismu a „dopad protixtremistických opatření na širokou veřejnost“. Uvedené příklady již nebudou podrobovány reflexi, jelikož dokreslují to, co bylo v průběhu práce řešeno.

3.5.1 Akce Lotta

Policejní akce Lotta proběhla v říjnu roku 2009, kdy z několika zadržených lidí byli dva přívrženci pravicového extremismu obviněni z *podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka*²²⁵. Muž a žena následně čelili obvinění z výroby a propagace materiálu, který jednoznačně odkazoval na neregistrované hnutí „Národní odpor“²²⁶ a „Resistance Women Unity“²²⁷ a byli vzati do vazby.²²⁸ Obvinění se měli, mimo jiné, dopustit toho, že na různých místech vylepovali samolepky, které odkazovaly na výše zmíněná hnutí. Celou kauzu řešil Obvodní soud v Praze, kdy v první řadě byla odvolána soudkyně kvůli námitce podjatosti a to z důvodu jejího bývalého členství v KSČ. Oba obvinění strávili cca rok ve vazbě, což vyvolalo vlnu nepokojů a to jak ze strany jejich sympatizantů, tak i ze strany veřejnosti. Celá kauza byla některými lidmi označena za politickou objednávku, a to z důvodu, že v průběhu držení ve vazbě i po propuštění se měnila jednotlivá obvinění. Mladé ženě byla zamítnuta prvotní žádost o propuštění z vazby z důvodu, že vedla korespondenci s „extremisty“. Bývalý soudní znalec Miroslav Mareš upozorňoval na určité nedostatky celé kauzy a v určitých bodech se shodl s obhajobou,

²²⁵ Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

²²⁶ Krajně pravicové hnutí.

²²⁷ Krajně pravicové ženské hnutí.

²²⁸ Srov. Policie ČR. *Lotta-díl II.* [online].

především pak upozorňoval na tvrdost a represivnost zákonů, kdy Česká republika disponuje velmi tvrdou protiextremistickou politikou a ta pak dává možnost soudům a úředníkům takto jednat. Sám pak upozorňoval na to, že celá kauza vyvolá nebývalou solidaritu a to i lidí, kteří s extremismem nesympatizují.²²⁹ Příkladem toho je podpora Petra Hájka, který se vyjádřil následovně: „*Je špatně, když pravicoví extremisté nemohou říkat, co si myslí. Demokracie tím chřadne a stává se z ní ubohá karikatura.*“²³⁰ Sám Hájek pak kauzu přirovnává k politickým procesům, které byly běžné za minulého režimu. Za rozklad demokracie považuje nerovnost a nesvobodu, kdy toto spatřuje právě u tzv. lovu na extremisty. Mimo jiné se odvolává na již zmíněný „*Voltairův citát*“ a sám říká, že ani jemu nejsou názory, za které jsou obvinění stíháni, sympatické a rozhodně s nimi nesouhlasí, to ale neznamená, že by měly být v demokratické zemi kriminalizovány. Celý proces pak vnímá jako krok k totalitě, kdy hlavní roli hraje mediokracie a soudcokracie.²³¹ Taktéž sociolog Petr Hampl spatřuje společné rysy této kauzy s minulým režimem.²³²

Nicméně obžalovaná žena byla propuštěna z vazby, s čímž nesouhlasila státní zástupkyně. Ta argumentovala tím, že daná žena má tetování, která odkazují k nacismu a že určití lidé ji vyjadřovali podporu tím, že vylepovali další samolepky, což dle zástupkyně je jasný důkaz, že se obviněná nedistancovala od extremismu. Proto by měla být ponechána ve vazbě, jak tomu bylo v případě první žádosti o propuštění. Celá kauza se dostala až k Ústavnímu soudu. Ten konstatoval, že soud řešící prodloužení vazby nevezl v potaz obsah korespondence a vazbu prodloužil. Důvodem bylo dopisování si s lidmi, kteří se soudu jeví jako problematičtí, aniž by samotná korespondence byla závadná.²³³ Ústavní soud tak rozhodl, že obviněná strávila půl roku ve vazbě neoprávněně a Ministerstvo spravedlnosti ji odškodnilo 170 000 Kč.²³⁴

²²⁹ Srov. Parlamentní listy.cz. *Hájek bez servítků: Hon na „extremisty“ povede k totalitě* [online].

²³⁰ HÁJEK, P. In iDnes.cz. *Neberme neonacistům svobodu slova, nabádá hradní vicekancléř Petr Hájek* [online].

²³¹ Srov. Parlamentní listy.cz. *Hájek bez servítků: Hon na „extremisty“ povede k totalitě* [online].

²³² Srov. Parlamentní listy.cz. *Havel byl podle bolševiků také fašista. Sociolog komentuje proces s extremistkami* [online].

²³³ Srov. Ústavní soud ČR. *Nález Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 3647/10* [online].

²³⁴ Srov. EuroZprávy.cz. *Členka DS dostane 170 tisíc za neoprávněnou vazbu* [online].

3.5.2 Rozsudek Vajnai proti Maďarsku

Maďarské trestní právo zakazovalo veřejné nošení totalitních symbolů, tedy hákového kříže, rudé pěticípé hvězdy, atd. a to z důvodu obranyschopnosti poměrně mladé maďarské demokracie, kdy dle Maďarska tyto symboly značí hrůzy bývalých totalitních režimů a vzpomínky na krveprolití a společnost musí být ohleduplná k obětem těchto zločinů.²³⁵ Aktivista legální levicové strany Attila Vajnai byl odsouzen za to, že na demonstraci veřejně nosil rudou hvězdu. Tato kauza vyvolala vlnu protestů, kdy například komunističtí aktivisté demonstrovali proti tomu, aby byla rudá hvězda dávána na roveň hákového kříže a kriminalizována. Levicový aktivista se obrátil na Evropský soud pro lidská práva, který mu dal za pravdu.²³⁶ Na jedné straně Evropský soud pro lidská práva vyjádřil své pochopení pro trestní stíhání těchto symbolů v rámci konceptu bránící se demokracie, na druhou stranu však zdůraznil, že maďarská demokracie je již stabilní a odškodnila oběti komunistického režimu, tudíž nelze ospravedlnit tvrdé nástroje represivní politiky, která kriminalizuje veřejnou propagaci těchto symbolů, nehledě na fakt, že několik let po pádu komunismu a nacismu křehká demokracie jako argument militantní demokracie je nedostatečný. V tomto rozhodnutí byla tedy zohledněna primárně svoboda projevu.²³⁷ Soud mimo jiné argumentoval tím, že „omezování pouhého spekulativního nebezpečí jako preventivní opatření pro ochranu demokracie nelze považovat za naléhavou společenskou potřebu“.²³⁸ Otázkou zde zůstává, zda komunistické symboly jsou totožné s nacistickými a je tedy nutné kriminalizovat tyto symboly stejně. Maďarská vláda je přesvědčena o tom, že obě tyto ideologie jsou ve své podstatě stejně hrůzné, proto trestní zákon postihoval obě. Evropský soud pro lidská práva naopak tyto posuzuje odlišně a vždy vychází z širšího kontextu, kdy například argumentuje tím, že pěticípá rudá hvězda není apriory symbolem komunismu. Na druhou stranu hákový kříž taktéž není apriory nacistickým symbolem, byl

²³⁵ Srov. MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 200-201.

²³⁶ Srov. POLOCHOVÁ, I., TŘEČEK, Č. Maďaři mohou opět na klopě nosit rudou hvězdu, hákový kříž či znak SS. *iDnes.cz* [online].

²³⁷ Srov. MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratizace*, s. 200.

²³⁸ Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Vajnai proti Maďarsku ze dne 8. 7. 2008, stížnost č. 33629/06. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*, s. 188.

pouze touto ideologií zneužit.²³⁹

3.5.3 Kniha Mein Kampf

Jak je patrné, moderní západní liberální demokracie v průběhu svých dějin několikrát selhaly. V průběhu 20. století nedokázaly zabránit nástupu totalitarismu a mnohdy k jeho nastolení samy přispěly. Současná společensko-politická situace je charakteristická bojem o moc jednotlivých ideologií, které taktéž využívají demokratické principy ve svůj prospěch. Fundamentalistický terorismus a politický extremismus pak přímo usilují o likvidaci demokracie. Myslitelé moderní doby svobodu a rovnost spojovali s racionalistickým smluvním modelem. Platnost těchto hodnot je pak redukována na objektivní rozumné myšlení. Například Rousseau zastával myšlenku, že stát může použít vůči jednotlivci donucení ke svobodě, jelikož má na základě obecné vůle lepší poznání svobody než jednotlivec.²⁴⁰ Může i dnes stát donucovat člověka ke svobodě?

Svoboda je důležitou součástí moderních demokracií, ale zřídka se reflektuje v celém jejím filozofickém či metafyzickém rozměru. Naopak, otázka svobody je dnes často skloňována v souvislosti s právní ochranou. Svoboda v kontextu této práce je úzce spojena s odpovědností a tolerancí. Legutko tvrdí, že právě tolerance je v rámci liberálního světonázoru na úrovni svátosti a současně jediným a posledním principem morálky, kdežto rovnosti, svobodě a solidaritě se takové podpory nedostává.²⁴¹ Přibán uvádí: „*Žijeme v čase zlomu, kdy se rozhoduje o tom, zda naše demokracie nadále zůstane demokracií ústavní, která je současně liberální v tom smyslu, že hájí občanské svobody a práva, nebo se stane demokracií populistickou, ve které tyto svobody hrají podružnou roli.*“²⁴²

Česká demokratická vláda ve snaze vyvarovat se předešlých chyb omezuje práva a svobody jednotlivců či určitých skupin. Při této ochraně základních hodnot demokracie a občanů nemusí být ve shodě s *Ústavou České republiky*, stejně jako s *Evropskou chartou základních práv a svobod*. Tato opatření proti ideovým nepřátelům demokracie se ale

²³⁹ Srov. MOLEK, P. Demokratické a omezování lidských práv. In HOLZER, J. MOLEK, P. a kol. *Demokratické*, s. 200.

²⁴⁰ Srov. PŘIBÁN, J. *Hranice práva a tolerance: úvahy o liberálnosti a právním státě v postmoderní situaci*. Praha: Slon, 1997, s. 10-16, 21-22.

²⁴¹ Srov. LEGUTKO, R. *Ošklivost demokracie a jiné eseje*. Brno: CDK, 2009, s. 66-67, 82.

²⁴² PŘIBÁN, J. *Obrana ústavnosti*, s. 39.

konkrétně dotýkají taktéž široké veřejnosti. Příkladem toho je vydání knihy *Mein Kampf*, o kterém se několik let vedou diskuze nejen na území České republiky. Na jednu stranu se v rámci prevence i represe veřejnost a odborníci seznamují s obsáhlou „nacistickou“ symbolikou pravicových extremistů, nejen soudní znalci studují historii, aby tyto symboly a další prvky uvedli do souvislostí, atd. Na druhou stranu, po vydání knihy *Mein Kampf* zasáhla policie a tuto zabavila. Na vydavatele podala trestní oznámení, kdy ho městský i obvodní soud uznal vinným z *propagace hnutí, které potlačuje lidská práva a svobody*²⁴³. Vše kvůli tomu, že vydavatel neopatřil knihu vysvětlujícími komentáři a ta se tak mohla stát návodem různým ideologickým skupinám.²⁴⁴ Nejvyšší soud pak vydavatele zprostil veškerých obvinění, jelikož se neprokázalo, že vydavatel chtěl propagovat nacistické hnutí, současně však konstatoval, že vydání této knihy je nevkusné a může být v konkrétním případě považováno za trestný čin.²⁴⁵ Tato kauza vzbudila nebývalý zájem veřejnosti, kdy jen v době vydání knihy, cca za necelé dva měsíce, zaznamenala kolem 550 ohlasů. Další vlna diskuzí přišla s policejním zásahem a soudním jednáním. Ústředním tématem těchto debat byla svoboda slova a tisku, která rozdělila společnost na několik skupin. Obecně lze diferencovat dva tábory, kdy někteří lidé zastávali názor, že by kniha měla být vydávaná (za určitých podmínek), jiní byli proti. Stále ale zůstávají otázky, zda vydávání knih je závislé na státní cenzuře, zda tato kniha může radikálně ovlivnit názory lidí, a zda tím může podporovat nacismus a hanobit památku obětí, atd.²⁴⁶

Kompromis by pak mohl znamenat knihu vydávat, ale doplnit ji komentáři různých odborníků. Již bylo řečeno, že poznatky přírodních věd minulých století byly ve větší míře překonány. Odborné komentáře by mohly vysvětlit nesmyslnost určitých rasových teorií, apod. Čtenář by se tak komplexně orientoval v historii a chápal širší souvislosti. Na základě svého poznání by (nejspíš) došel k závěru, že Hitlerova ideologie byla založena především na strachu a propagaci, než na vědeckých teoriích. Není kniha *Mein Kampf* přitažlivá především pro její zákaz? Nezvyšuje její popularitu mediální ohlas? Neztratila by na své ceně ve chvíli, kdy by byla okomentovaná a vědecky reflektovaná? Nejeví se zde znalost

²⁴³ Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

²⁴⁴ Srov. iDnes.cz. *Za Mein Kampf padl nový trest* [online].

²⁴⁵ Srov. iDnes.cz. *Soud zrušil trest za vydání Mein Kampf* [online].

²⁴⁶ Srov. Holocaust.cz. *Vydávat tedy, nebo nevydávat: debata o jednom bestselleru na českém knižním trhu* [online].

a vlastní úsudek jako prevence lepší, nežli státní represivní opatření? Trefně to vystihl novinář a historik Petr Zídek, který řekl: „*Problém knihy Mein Kampf by neměly řešit složky ministerstva vnitra, ale ministerstva školství. Hitlerova kniha by se měla stát povinnou četbou na středních školách a jejímu rozboru by měl být věnován dostatek prostoru v hodinách dějepisu a občanské nauky, stejně jako spisům Lenina, Mao Ce-tunga a dalších podobných. Máme-li být imunní proti poselství, která tito autoři přinášejí, musíme nejdříve jejich díla dobře a ve všech souvislostech znát. Jinak nám nezbude než papouškovat vágní fráze, planě moralizovat o nakladatelích, kteří si namastí kapsu, a předstírat, že nejlépe víme, co zakázat a co dovolit.*“²⁴⁷

Taktéž v Německu se dlouho dobu vedou spory o tom, zda knihu vydávat. Mnichovský institut pro soudobé dějiny v roce 2010 oznámil, že připraví komentovanou edici této knihy, která vyjde v roce 2015.²⁴⁸ V nedávné době se historici nechali slyšet, že první pracovní den v roce 2016 tato kniha vyjde a bude opatřena fundovaným komentářem, kdy celkově bude čítat 2000 stran. Zdá se, že následující rok se rozhodne, zda kniha bude legální či nikoliv. Němečtí politici jsou proti, přestože kniha bude obsahovat odborné vysvětlující komentáře.²⁴⁹

²⁴⁷ ZÍDEK, P. Mein Kampf do každé školy. In Holocaust.cz. *Vydávat tedy, nebo nevydávat* [online].

²⁴⁸ Srov. Týden.cz. *Historici v Německu chtějí v roce 2015 vydat Mein Kampf* [online].

²⁴⁹ Srov. Týden.cz. *V Německu boj s Hitlerovým Mým bojem (ne)končí* [online].

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo analyticky popsat pravicový extremismus v kontextu liberální demokracie, kriticky reflektovat jeho základní principy s hodnotami liberální demokracie, představit možná opatření boje proti extremismu v České republice a zhodnotit jejich uplatnění v praxi. K naplnění cíle bylo nutné nejprve představit demokracii a její hodnoty, dále pravicový extremismus s ohledem na jeho historické kořeny, které stále tvoří základ jeho ideologie. Teoretickým zmapováním těchto dvou fenoménů vyšlo najevo, že kořeny demokracie i pravicového extremismu jsou ve větší či menší míře vlastní celé historii lidstva a sahají až do antiky. Zajímavostí je, že Platóna bychom mohli považovat za obhájce či dokonce dle některých autorů za zakladatele totalitarismu a příznivce eugeniky.

Pro naplnění cíle byla rozhodující třetí kapitola, kdy byla představena možná opatření demokracie proti extremismu. Tato opatření lze obecně rozlišit na dva typy. První, diskursivní ochrana, má především preventivní charakter, kdy prostřednictvím argumentů, vzdělávání, kampaní, atd. zvyšuje informovanost široké veřejnosti ohledně problematiky extremismu a jevů s ním souvisejících. V rámci této diskursivní ochrany byla předložena kritická reflexe, ve které byly diskutovány jednotlivé pilíře pravicového extremismu s hodnotami, na nichž jsou demokratické státy postaveny. Byla nastíněna problematika etického relativismu, kdy pokud bychom jej připustili, kalkulovali bychom s tím, že jednotlivé principy pravicového extremismu, jakými jsou rasismus, antisemitismus, sterilizace, eugenika, atd. mohou být ospravedlnitelné. Jelikož ale tyto principy byly reflektovány s hodnotami, které si nárokují absolutní univerzální platnost, jsou takto neospravedlnitelné a v demokratické zemi nepřípustné. Na druhou stranu, problematicky se může jevit eugenika pro její nedostatečné definování a vymezení, kdy ta je v demokratických zemích v určitých svých formách legální a v současné době považována za samozřejmou a hojně využívanou, např. genetická diagnostika. Druhá, zejména právní ochrana, svým charakterem spadá pod koncept tzv. militantní demokracie. V České republice není pojem militantní demokracie často užívaný, avšak představením konceptu militantní demokracie bylo zjištěno, že tato má na území České resp. bývalé

Československé republiky dlouho tradici. Přesto se dnes potýká s mnoha problémy a kritikou a stále nedokázala jednoznačně vyřešit své dlouhodobé dilema. Taktéž bylo kriticky reflektováno její naplnění v praxi a to jak na preventivní, tak i represivní úrovni, kdy bylo zjištěno, že represivní opatření převažují nad preventivními a to zejména proti pravicovému extremismu, zatímco levicový extremismus je tolerován. V rámci preventivních opatření lze zaznamenat mnoho nedostatků. Taktéž aplikace militantní demokracie v České republice má mnoho slabin, kdy například může být v rozporu se základními lidskými právy a svobodami. V těchto chvílích se demokracie určitým způsobem pohybuje na stejné úrovni jako její ideoví nepřátelé. Tyto rozpory v konečné fázi řeší Ústavní soud a Evropský soud pro lidská práva. To bylo demonstrováno na vybraných příkladech, které byly v závěru práce předloženy.

Pro úspěšnou protiextremistickou politiku se zachováním legitimacy liberální demokracie se jeví jako lepší varianta zaměření se na komplexní preventivní opatření. Ta by předcházela na straně jedné tomu, aby liberální demokracie omezovala své základní hodnoty a na straně druhé by působila jak na širokou veřejnost, tak i konkrétně na extremisty. Úspěšná demokracie by se měla zaměřit především na výchovu občanů ke vztahu k odpovědnosti a k druhým lidem. Tedy primárně na prevenci argumenty, než na omezování práv, která nejsou mnohdy opodstatněná. Opatření militantní demokracie by měla být aplikována až v situacích, kdy jsou občané nebo stát ohroženi. Je nutné znovu přehodnocovat určitá protiextremistická opatření, která mohou omezovat základní práva a svobody a stát se každodenní rutinou.

Domnívám se, že cíle bylo dosaženo. Během psaní této práce vyvstaly cíle dílčí v podobě konkrétních otázek, na které se práce v rámci svých možností, snažila odpovídat. Některé otázky zodpovězeny nebyly a to z důvodu jejich obsáhlé problematiky, jiné pouze „provokativně“ odkazovaly k hlubšímu zamyšlení nad danou problematikou. Za pozoruhodné zjištění považuji, že zcela jasně nezáleží na tom, jaké hodnoty uznávají pravicoví extremisté nebo ta daná demokracie, ale spíše na tom, jak je hodnotově orientovaná vláda, která určuje protiextremistickou politiku.

Seznam literatury

ARON, R. In GENTILE, E. *Politická náboženství: mezi demokracií a totalitarismem*. Přeložila Hana Mondelli Lhotáková. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 91. ISBN 978-80-7325-153-6.

BAKALÁŘ, P. *Tabu v sociálních vědách*. Praha: Votobia, 2003. ISBN 80-7220-135-2.

BALÍK, S., HOLZER, J. Moderní teorie totalitarismu a její česká reflexe. In BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus: interdisciplinární pohled*. Ústí nad Labem: nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 10-23. ISBN 80-903412-3-3.

BAUMAN, Z. *Modernita a holocaust*. 2. vydání. Přeložila Jana Ogrocká. Praha: Slon, 2010. ISBN 978-80-7419-028-5.

BLECHA, I. *Filosofie*. 4. opravené a rozšířené vyd. Olomouc: Olomouc, 2004. ISBN 80-7182-147-0.

BOBBIO, N. *Pravice a levice: důvod a smysl rozdělení politické scény*. Přeložila Hana Mondelli Lhotáková Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. ISBN 80-7325-012-8.

BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus: interdisciplinární pohled*. Ústí nad Labem: nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005. Kapitola 2. Moderní totalitarismus a síla politické imaginace, s. 24-36. ISBN 80-903412-3-3.

DAHL, R., A. *Demokracie a její kritici*. Přeložila Helena Blahoutová. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-81-3.

DAHL, R., A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Přeložil Jiří Foltýn. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-422-2.

DANICS, Š. *Extremismus*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-454-3.

DUFEK, P. Teorie demokracie a politická filozofie: úskalí demokratizace demokracií. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace a lidská práva: středoevropské pohledy*. Praha-Brno: Slon v koedici s Masarykovou univerzitou, 2013, s. 50-74. ISBN 978-80-7419-159-6 (Sociologické nakladatelství Slon). ISBN 978-80-210-6558-1 (Masarykova univerzita).

FRIŠTENSKÁ, H. Pojmy xenofobie, rasismus, rasové násilí a rasová diskriminace. In ŠIŠKOVÁ, T. (ed.) *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 12-34. ISBN 978-80-7367-182-2.

FUKUYAMA, F. *Konec dějin a poslední člověk*. Přeložil Michal Prokop. Praha: Rybka, 2002. ISBN 80-86182-27-4.

HUNTINGTON, S., P. *Třetí vlna: demokratizace na sklonku dvacátého století*. Přeložil Tomáš Suchomel. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. ISBN 978-80-7325-156-7.

CHARVÁT, J. Demokracie. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus: výchova k aktivnímu občanství, teoretická část*. Praha: Printo, 2013, s. 9-17. ISBN 978-80-905551-0-5.

CHARVÁT, J. Ideologie extremismu. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus: výchova k aktivnímu občanství, teoretická část*. Praha: Printo, 2013, s. 18-42. ISBN 978-80-905551-0-5.

CHARVÁT, J. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-098-6.

CHMELÍK, J. *Symbolika extrémistických hnutí*. Praha: Armex ve spolupráci s Trivis, 2000. ISBN 80-86244-14-8.

JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

KATUNINEC, M. *Hodnotová demokracia a občianska zodpovednosť*. Trnava: Dobrá kniha, 2007. ISBN 978-80-7141-582-4.

KOHÁK, E. *Průvodce po demokracii: vzpomínky z amerického života, naděje z pražského návratu*. 2. upravené vyd. Praha: Slon, 2002. ISBN 80-86429-03-2.

KOKAISL, P. *Základy antropologie*. Praha: Provozně ekonomická fakulta České zemědělské univerzity, 2007. ISBN 978-80-213-1722-2.

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4. přepracované a aktualizované vyd. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

LEBEDA, D., GABAL'OVÁ, D. Symbolika extrémistických hnutí. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus: výchova k aktivnímu občanství, teoretická část*. Praha: Printo, 2013, s. 67-84. ISBN 978-80-905551-0-5.

LEGUTKO, R. *Ošklivost demokracie a jiné eseje*. Přeložil Josef Mlejnek. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. ISBN 978-80-7325-184-0.

LOEWENSTEIN, K. Militant Democracy and Fundamental Rights, I, II. In SÁJO, A. (ed.) *Militant democracy*. Utrecht: Eleven International Publishing, 2004, s. 231. ISBN 90-77596-04-6.

MAIER, H. In BUDIL, I., T. (ed.) *Totalitarismus: interdisciplinární pohled*. Kapitola 2. Moderní totalitarismus a síla politické imaginace. Ústí nad Labem: nakladatelství a vydavatelství Vlasty Králové, 2005, s. 32. ISBN 80-903412-3-3.

MAIER, H. Lidská práva: nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci. In HANUŠ, J. (ed.) *Lidská práva: nárok na obecnou platnost a kulturní diferenciaci*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001, s. 7-31. ISBN 80-85959-86-0.

MAREŠ, M. Extremismus v České republice. In GABAL', P., GABAL'OVÁ, D., ZAHRADNÍKOVÁ, M. (eds.) *Demokracie vs. extremismus: výchova k aktivnímu občanství, teoretická část*. Praha: Printo, 2013, s. 43-66. ISBN 978-80-905551-0-5.

MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal a Centrum strategických studií, 2003. ISBN 80-86598-45-4.

MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. ISBN 978-80-7325-326-4.

MAREŠOVÁ, A. a kol. *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. ISBN 80-86008-59-2.

MATOUŠEK, O. a kol. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.

MINERBIOVÁ, A. *Nacismus*. Přeložila Anna Klivanová. Praha: Kma, 2007. ISBN 978-80-7309-413-3.

MOLEK, P. Demokratizace a omezování lidských práv. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace a lidská práva: středoevropské pohledy*. Praha-Brno: Slon v koedici s Masarykovou univerzitou, 2013, s. 179-205. ISBN 978-80-7419-159-6 (Sociologické nakladatelství Slon). ISBN 978-80-210-6558-1 (Masarykova univerzita).

MONTESQUIEU, Ch., L. de Secondat. *O duchu zákonů*. Přeložila Hana Fořtová. Praha: OIKOYMENH, 2010. ISBN 978-80-7298-405-31.

NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5.

Nález Ústavního soudu ze dne 4. 9. 1992, sp. zn. P1. ÚS 5/92. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 94-95. ISBN 978-80-7325-326-4.

Nález Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2011, sp. zn. IV. ÚS 2011/10. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 95. ISBN 978-80-7325-326-4.

ORWELL, G. *Farma zvířat*. Přeložil Gabriel Gössel. Praha: Aurora, 2004. ISBN 80-7299-075-6.

POPPER, K., R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. Přeložil Miloš Calda. Praha: ISE, 1994. ISBN 80-85241-53-6.

POTŮČEK, M. Volba společnosti: Havel vs. Klaus. In HAVEL, I., M., TŘEŠTÍK, D. (eds.) *Co daly naše země Evropě a lidstvu*. Praha: Evropský literární klub, 2000, s. 186-196. ISBN 80-86316-10-6.

PŘIBÁŇ, J. *Hranice práva a tolerance: úvahy o liberálnosti a právním státě v postmoderní situaci*. Praha: Slon, 1997. ISBN 80-85850-28-1.

PŘIBÁŇ, J. *Obrana ústavnosti aneb česká otázka v postnacionální Evropě*. Praha: Slon, 2014. ISBN 978-80-7419-175-6.

RÁDL, E. In SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla. Po stopách lidského tázání: od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. Pole, 2009, s. 84. ISBN 978-80-903944-3-8.

RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*. Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80-210-1574-8.

ROTTER, H. *Důstojnost lidského života: základní otázky lékařské etiky*. Přeložil Marek Skovajsa. Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-302-7.

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci Vajnai proti Maďarsku ze dne 8. 7. 2008, stížnost č. 33629/06. In MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013, s. 188. ISBN 978-80-7325-326-4.

ŘÍCHOVÁ, B. *Úvod do současné politologie: srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-348-2.

SÁJO, A. In MOLEK, P. *Demokratizace a omezování lidských práv*. In HOLZER, J., MOLEK, P. a kol. *Demokratizace a lidská práva: střeoevropské pohledy*. Praha-Brno: Slon v koedici s Masarykovou univerzitou, 2013, s. 199. ISBN 978-80-7419-159-6 (Sociologické nakladatelství Slon). ISBN 978-80-210-6558-1 (Masarykova univerzita).

SEDLÁČEK, T. *Ekonomie dobra a zla. Po stopách lidského tázání: od Gilgameše po finanční krizi*. Praha: 65. Pole, 2009. ISBN 978-80-903944-3-8.

VEGRICHTOVÁ, B. *Extremismus a společnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-427-5.

WEIKART, R. *Hitler's ethic: the nazi pursuit of evolutionary progress*. New York: Palgrave Macmillan, 2009. ISBN 0-230-61807-3.

WILKINSON, S., GARRARD, E. *Eugenics and the ethics of selective reproduction*. Keele: Keele University, 2013. ISBN 978-0-9576160-0-4.

ZAKARIA, F. *Budoucnost svobody: neliberální demokracie v USA i ve světě*. 2. opr. vyd. Přeložil Jaroslav Veis. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1285-0.

Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé. 2. vyd. Přeložili Jindřich Šrajer, Marta Rynešová, Vladimír Feldmann. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 80-7040-809-X.

Seznam elektronických zdrojů

BAROŠ, J. Globalizace a její sociální rozměr. *Listy* [online]. © 2003-2011 Burian a Tichák, s.r.o. a Milan Šveřepa. 2006, č. 4 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040611>. ISSN 1210-1222.

Bezpečnostní informační služba: vnitřní zpravodajská služba ČR. *Výroční zpráva 2013* [online]. Praha: BIS [cit. 2015-2-14]. Dostupné na WWW: <http://www.bis.cz/n/2014-10-27-vyrocnizprava-2013.html>.

BORMANN, S. Od mezinárodních deklarací k praxi sociální práce: vývoj etických směrnic pro kontroverzní sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca* [online]. © 2014 časopis Sociální práce/Sociálna práca. 2004, č. 4 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://socialniprace.cz/soubory/2004-4-090221132958.pdf>. ISSN 1213-624.

DANICS, Š. Konceptualizace militantní demokracie a její aplikace v praxi. *Rexter* [online]. © 2009-2013 CBSS, o. s. 2014, č. 1 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.rexter.cz/konceptualizace-militantni-demokracie-a-jeji-aplikace-v-praxi/2014/05/08/>. ISSN 1214-7737.

Encyclopaedia Britannica. *Totalitarianism* [online]. © 2015 Encyclopaedia Britannica, Inc [cit. 2015-2-14]. Dostupné na WWW: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/600435/totalitarianism>.

Euroskop.cz. *Charta základních práv Evropské unie* [online]. © 2005-2015 Vláda ČR [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: http://www.euroskop.cz/gallery/6/2090-charta_zakladnich_prav_1.pdf.

EuroZprávy.cz. *Členka DS dostane 170 tisíc za neoprávněnou vazbu* [online]. © 2009-2015 Active Solutions s.r.o., EuroZprávy.cz [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://krimi.eurozpravy.cz/59805-clenka-ds-dostane-170-tisic-za-neopravenou-vazbu/>. ISSN 2336-257X.

HALÍK, T. In Česká televize. *Extremismus a cyničtí politikové-rány současné doby Tomáše Halíka*. [online]. © 1996-2015 Česká televize. 3. 12. 2008 [cit. 2015-03-19]. Dostupné na WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/37809-extremismus-a-cynicti-politikove-rany-soucasne-doby-tomase-halika/>.

HÁJEK, P. In iDnes.cz. *Neberme neonacistům svobodu slova, nabádá hradní vicekancléř Petr Hájek* [online]. © 1999-2015 MAFRA, a.s. a dodavatelé Profimedia, Reuters, ČTK, AP [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/neberme-neonacistum-svobodu-slova-nabada-hradni-vicekancler-petr-hajek-13k-/domaci.aspx?c=A101110_181751_domaci_jj.

Holocaust.cz. *Norimberské zákony* [online] [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW:http://www2.holocaust.cz/cz/history/events/nuremberg_laws.

Holocaust.cz. *Vydávat tedy, nebo nevydávat: debata o jednom bestselleru na českém knižním trhu* [online] [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2000/07/mein_kampf.

iDnes.cz. *Soud zrušil trest za vydání Mein Kampf* [online]. © 1999-2015 MAFRA, a.s. a dodavatelé Profimedia, Reuters, ČTK, AP [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/soud-zrusil-trest-za-vydani-mein-kampf-dyi-/krimi.aspx?c=A050310_111203_krimi_ton.

iDnes.cz. *Za Mein Kampf padl nový trest* [online]. © 1999-2015 MAFRA, a.s. a dodavatelé Profimedia, Reuters, ČTK, AP [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/za-mein-kampf-padl-novy-trest-djc-domaci.aspx?c=A030611_122200_praha_ton.

Imperativ o. s. [online]. Praha: Imperativ, o. s. [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.imperativ.cz/>.

JAN XXIII. Pacem in terris. In *Sociální encykliky (1891-1991)* [online]. © Praha: Zvon, 1996 [cit. 2015-03-24]. Dostupné na WWW: <http://krestantiq.granosalis.cz/dokument.htm>. ISBN 80-7113-154-7.

KIRCHHEIMER, O. In STRNAD, Š. Koncept militantní demokracie a jeho aplikace v české protiextremistické politice. *Politické vedy* [online]. © 2011 Fakulta politických věd a mezinárodních vztahov. 2014, roč. 17, č. 3, 2014, s. 15 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2014/STRNAD.pdf.

KLAMT, M. Militant Democracy and the Democratic Dilemma: Different Ways of Protecting Democratic Constitutions. In BRUINSMA, F., NELKEN, D. (eds.) *Explorations in Legal Cultures* [online]. © 2007 Reed Business BV, 's-Gravenhage, s. 133-160 [cit. 2015-2-27]. Dostupné na WWW: <https://rechtensamenlevingdotorg.files.wordpress.com/2012/03/rdw2007-3-explorationsinlegalcultures.pdf>.

KLAUS, V. *Rozhovor prezidenta republiky pro deník Právo* [online]. © 2010 Václav Klaus [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.klaus.cz/clanky/1257>.

LEV XIII. Rerum novarum. In *Sociální encykliky (1891 – 1991)* [online]. © Praha: Zvon, 1996 [cit. 2015-03-24]. Dostupné na WWW: http://www.kebrle.cz/katdocs/soc_enc/RerumNovarum.htm. ISBN 80-7113-154-7.

MASARYK, T., G. In Informační centrum vlády. *Tomáš Garrigue Masaryk* [online]. © 2012-2014 ICV [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://icv.vlada.cz/cz/tema/tomas-garrigue-masaryk-69094/tmplid-560/>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Extremismus: souhrnná situační zpráva 4. čtvrtletí roku 2014* [online]. Praha: MVCR [cit. 2015-2-14]. Dostupné na WWW: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CC0QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fsituacka04proweb-2014-pdf.aspx&ei=8wUMVcK1Jo3iO--zgnAK&usg=AFQjCNFz498P9uuFzR6WUK82YYGs5TLaIQ&bvm=bv.88528373,d.ZWU>.

Ministerstvo vnitra České republiky. *Prevence v oblasti pravicového extremismu* [online]. © 2015 ČSOK [cit. 2015-3-05]. Dostupné na WWW: <http://www.csok.cz/files/CBS/prevencefinal.pdf>.

MÍČKA, R. Demokracie v pasti (ne-) úspěchu: křesťansko-etická perspektiva. *Caritas et veritas* [online]. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, © 2011-2015. 2011, č. 2 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.caritasetveritas.cz/index.php?action=openfile&pkey=53>. ISSN 1805-0948.

MÍČKA, R., ŠTĚCH, F. Dělnická strana jako pseudonáboženský fenomén? *Revuepolitika* [online]. © 2009-2015 Centrum pro studium demokracie a kultury. 24. 9. 2009 [cit. 2015-03-19]. Dostupné na WWW: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/1175/delnicka-strana-jako-pseudonabozensky-fenomen>. ISSN 1803-8468.

Novinky.cz. *Václav Klaus: Malá česká hilsneriáda aneb další případ diktatury politické korektnosti* [online]. © 2003-2015 Borgis, a.s. [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.novinky.cz/domaci/226338-vaclav-klaus-mala-ceska-hilsneriada-aneb-dalsi-pripad-diktatury-politicke-korektnosti.html>.

Parlamentní listy.cz. *Havel byl podle bolševiků také fašista. Sociolog komentuje proces s extremistkami* [online]. © 2009-2015 OUR MEDIA, a.s. [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Havel-byl-podle-bolseviku-take-fasista-Sociolog-komentuje-proces-s-extremistkami-281255>.

Parlamentní listy.cz. *Hájek bez servítků: Hon na „extremisty“ povede k totalitě* [online]. © 2009-2015 OUR MEDIA, a.s. [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.parlamentnilisty.cz/zpravy/Hajek-bez-servitku-Hon-na-extremisty-povede-k-totalite-180637>.

Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. *Antisemitismus* [online]. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity, poslední aktualizace 18. 3. 2015 [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b04zide/13.pdf>.

PIUS XI. *Divini Redemptoris* [online]. © Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1993 [cit. 2015-03-20]. Dostupné na WWW: <http://www.kebrle.cz/katdocs/DiviniRedemptoris.htm>.

PIUS XI. *Mit brennender Sorge* [online]. © Libreria Editrice Vaticana [cit. 2015-03-20]. Dostupné na WWW: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/en/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge.html.

Policie ČR. *Co je extremismus?* [online]. © 2015 Policie ČR [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.policie.cz/clanek/prevence-informace-o-extremismu-co-je-extremismus.aspx>.

Policie ČR. *Lotta-díl II.* [online]. © 2015 Policie ČR [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://www.policie.cz/clanek/archiv-tiskovych-zprav-2010-lotta-dil-ii.aspx>.

POLOCHOVÁ, I., TŘEČEK, Č. Maďaři mohou opět na klopě nosit rudou hvězdu, hákový kříž či znak SS. *iDnes.cz* [online]. © 1999-2015 MAFRA, a.s. a dodavatelé Profimedia, Reuters, ČTK, AP [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/v-madarsku-povoli-opet-nosit-peticipou-rudou-hvezdu-i-hakovy-kriz-106-zahranicni.aspx?c=A130221_104852_zahranicni_ipl.

Poslanecká sněmovna parlamentu ČR. *Listina základních práv a svobod* [online]. © Parlament ČR [cit. 2015-03-24]. Dostupné na WWW: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

ROOSELVELT, T. In VÁCHA, M. *Etika genetického poradenství* [online]. © 2007-2015 Společnost lékařské genetiky ČLS JEP [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: www.slg.cz/system/files/geneticke-poradenstvi-2013-vacha.pdf.

STRNAD, Š. Koncept militantní demokracie a jeho aplikace v české protiextremistické politice. *Politické vedy* [online]. © 2011 Fakulta politických věd a mezinárodních vztahov. 2014, roč. 17, č. 3 [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2014/STRNAD.pdf. ISSN 1335-2741.

ŠTICA, P. Lidská práva a sociální učení církve. *AUC Theologica* [online]. Praha: Univerzita Karlova. 2013, roč. 3, č. 2 [cit. 2015-02-24]. Dostupné na WWW: <http://www.theologica.cz/index.php/theologica/issue/view/7>. ISSN 2336-3398.

Týden.cz. *Historici v Německu chtějí v roce 2015 vydat Mein Kampf* [online]. © 2006 EMPRESA MEDIA, a.s. [cit. 2015-3-13]. Dostupné na WWW: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/den-d/historici-v-nemecku-chteji-v-roce-2015-vydat-mein-kampf_157785_diskuze.html. ISSN 1210-9940.

Týden.cz. *V Německu boj s Hitlerovým Mým bojem (ne)končí* [online]. © 2006 EMPRESA MEDIA, a.s. [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/evropa/v-nemecku-boj-s-hitlerovym-mym-bojem-ne-konci_335502.html#.VQahZ_mG9ig. ISSN 1210-9940.

Úřad vlády ČR. *Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2013* [online]. © 2009-2014 Vláda ČR [cit. 2015-3-05]. Dostupné na WWW: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2013.pdf>.

Ústavní soud ČR. *Nález Ústavního soudu ze dne 2. 6. 2011, sp. zn. II. ÚS 3647/10* [online]. © 2006 AutoCont CZ, a.s. [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=2-3647-10>.

VÁCHA, M. *Etika genetického poradenství* [online]. © 2007-2015 Společnost lékařské genetiky ČLS JEP [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: www.slg.cz/system/files/geneticke-poradenstvi-2013-vacha.pdf.

Veřejný ochránce práv. *Všeobecná deklaráce lidských práv* [online]. © Kancelář veřejného ochránce práv [cit. 2015-03-06]. Dostupné na WWW: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/pravni_predpisy/Vseobecna_deklarace.pdf.

Vláda ČR. *Koaliční smlouva mezi ČSSD, hnutím ANO 2011 a KDU-ČSL na volební období 2013-2017* [online]. © 2009-2012 Vláda ČR. 2013 [cit. 2015-3-05]. Dostupné na WWW: http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/dulezite-dokumenty/koalicni_smlouva.pdf.

ZÍDEK, P. Mein Kampf do každé školy. In Holocaust.cz. *Vydávat tedy, nebo nevydávat: debata o jednom bestselleru na českém knižním trhu*. [online] [cit. 2015-3-12]. Dostupné na WWW: http://www2.holocaust.cz/cz/resources/ros_chodes/2000/07/mein_kampf.

Zákony

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších ústavních zákonů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 201/1933 Sb., o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran, ve znění zákona ze dne 20. 12. 1934.

ABSTRAKT

Šlemendová, B. *Pravicový extremismus v kontextu demokracie*. České Budějovice 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce R. Míčka.

KLÍČOVÁ SLOVA: demokracie, militantní demokracie, extremismus, pravicový extremismus, totalitarismus, nacismus, fašismus, rasismus, antisemitismus, eugenika

Práce se zabývá pravicovým extremismem v kontextu demokracie. V první části je charakterizována demokracie, její vývoj a základní hodnoty. Následující část popisuje extremismus a jeho základní typologii, dále historické kořeny pravicového extremismu a jeho strategii. Poslední část se zabývá bojem demokracie proti extremismu. V této části jsou předložena možná protiextremistická opatření, včetně kritické reflexe principů pravicového extremismu. Dále je představen koncept tzv. militantní demokracie, analýza jeho aplikování v České republice a jeho kritická reflexe.

ABSTRACT

Right-wing extremism in the context of democracy

KEY WORDS: democracy, militant democracy, extremism, right-wing extremism, totalitarianism, Nazism, fascism, racism, anti-Semitism, eugenics

The thesis deals with right-wing extremism in the context of democracy. In the first part, democracy, its development and basic values are characterised. The following part describes extremism and its rudimentary typology, historical roots of right-wing extremism and its strategy. The final part focuses on the fight of democracy against extremism. In this part, possible anti-extremist measures are proposed, including critical reflections on the principles of right-wing extremism. Furthermore, a concept of so-called militant democracy is introduced, along with the analysis of its application in the Czech Republic and its critical reflection.